ARH Diss. B-25600

TRÜ Üldise ajaloo kateeder.

PARIISI KOMMUUN KUI PROLETARIAADI DIKTATUURI ALGIDU.

D i p l o m i t ö ö

M e d e a K õ r v

Inv. nr. 298

Tartu 1952

SISSEJUHATUS.

Õpetus proletariaadi diktatuurist on rajatud Marxi ja Engelsi poolt proletariaadi revolutsioonilise võitluse kogemuste üldistamise põhjal. See õpetus on marksistliku klasside ja klassivõitluse teooria otsene ja vahenditu järeldus ja moodustab selle teooria kõige tähtsama, olulisema osa. Õpetus proletariaadi diktatuurist on marksismi-leninismi põhiküsimuseks.

Oma töös "Riik ja revolutsioon" näitab Lenin kujukalt, kuidas proletariaadi diktatuuri mõiste väljatöötamine Marxi poolt on tihedalt seotud klassivõitluse ajalooliste kogemustega, kuidas see marksismi teooria keskne küsimus iga uue revolutsioonilise tormiga rikastub, täieneb ja süveneb.

Juba "küpse marksismi esimeses teoses" [1] "Filosoofia viletsuses" Marx jõuab järeldusele, et vägivaldne revolutsioon ja proletariaadi valitsemine kui klasside ja riigi hävitamise vahend on möödapääsematud.

"Kommunistliku partei manifestis", mis ilmus 1848.a. revolutsiooni eelõhtul, ei kasuta Marx ja Engels veel proletariaadi diktatuuri terminit. Käsiteldes proletaarse revolutsiooni ülesandeid rõhutavad nad, et selle revolutsiooni "... esimeseks sammuks on proletariaadi muutumine valitsevaks klassiks, on demokraatia kättevõitmine". [2]

---

1) V. I. Lenin, Valitud teosed II köide, lk. 121

2) K. Marx, F. Engels, Kommunistliku partei manifest, lk. 50

Sama mõtet edasi arendades jatkavad Marx ja Engels: "Proletariaat kasutab poliitilist võimu selleks, et kodanluselt järk-järgult ära kiskuda kogu kapital, tsentraliseerida kõik tootmisvahendid riigi, s.o. valitsevaks klassiks organiseerunud proletariaadi kätte ja suurendada võimalikult kiiresti tootmisjõudude hulka." 3)

Proletaarse revolutsiooni ülesannet formuleerivad Marx ja Engels selles teoses proletariaadi muutmisena valitsevaks klassiks. Nad konstateerivad, et riik, mis tekib võiduka proletaarse revolutsiooni tulemusena, on valitsevaks klassiks organiseerunud proletariaat. Nende teaduslikult õigete, kuid ometi üldist laadi formuleeringutega piirduvadki Marx ja Engels proletariaadi diktatuuri iseloomustamisel "Kommunistliku partei manifestis". Et Marx ja Engels ei püüa konkretiseerida seda ülitähtsat küsimust on mõistetav, kuna käsikiri saadeti Londonisse trükkimiseks mõni nädal enne 1848.a. veebruarirevolutsiooni, mistõttu autoreil ei saanud olla konkreetset ajaloolist materjali selle küsimuse üksikasjalikumaks läbitöötamiseks. Seepärast nad piirdusidki sellega, mida oli võimalik küsimuse kohta öelda tookordsete ajalooliste kogemuste valguses.

1848 - 1951.a. tormised sündmused rikastasid proletariaadi klassivõitluse ajalugu uute üliõpetlike kogemustega. Marx, kes oli suuteline proletariaati mitte ainult geniaalselt õpetama, vaid ka proletariaadi klassivõitluse kogemustelt ise õppima, andis nende aastate revolutsiooni-

---

3) K. Marx, F. Engels, Kommunistlikun partei manifest, lk. 50 jj.

liste sündmuste geniaalse analüüsi oma teostes "Klassivõitlused Prantsusmaal 1848 - 185o" ja "Louis Bonaparte'i 18. brumaire."

Nendes teostes astub Marx suure sammu edasi proletariaadi diktatuuri küsimuse läbitöötamisel. Kui Marx ja Engels "Kommunistliku partei manifestis", nagu märkisime eespool, defineerivad proletariaadi diktatuuri tõelise demokraatia kätte võitmisena, proletariaadi valitsevaks klassiks tõusmisena, jättes lahendamata küsimuse, mis saab kodanlikust riigist võiduka proletaarse revolutsiooni korral, siis lahendab Marx nendes teostes selle kardinaalse küsimuse. Jälginud kodanluse riigimasina järk-järgulist tugevnemist ja tsentraliseerumist feodalismi langusest saadik, kirjutab Marx oma teoses "Louis Bonaparte'i 18. brumaire": "Kõik riigipöörded täiustasid seda masinat, selle asemel, et see purustada" [4] .

Siin jõuab Marx geniaalsele järeldusele, et valitsevaks klassiks tõusnud proletariaat ei saa oma eesmärkides kasutada kodanluse riigimasinat, mille viimane, moodustades ühiskonna tühise vähemuse, on paljude aastakümnete jooksul oma kitsais klassihuvides välja arendanud. See riigimasin, mille iseloomulikeks institutsioonideks on hästimaksetud rohkearvuline ametnikkond ja kodanlusele kuulekuse vaimus kasvatatud alaline sõjavägi, on kodanluse käes mõjuvaks tööriistaks proletariaadi, töötavate hulkade rõhumisel

---

4) К. Маркс, Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта, lk. 106

ja allasurumisel. Loomulikult ei saa proletariaat, kes esindab ühiskonna määratu suure enamuse põhilisi huve ja vajadusi, olles vabastanud ühiskonna kodanluse võimu pihtide vahelt, kasutada oma üllais vabastuslikes eesmärkides kodanluse riigimasinat, vaid peab selle purustama.

Alles Pariisi Kommuuni kogemuste alusel, nende kogemuste sügava läbitöötamisega õnnestus Marxil konkretiseerida ja süvendada proletariaadi diktatuuri mõistet, näidata, et Pariisi Kommuun oli sootu uut tüüpi riik, missugust maailm seni polnud näinud, miisugune riik, mida vajabki proletariaat oma ajaloolise missiooni, klassideta ühiskonna ülesehitamiseks. Pariisi Kommuuni kogemuste põhjal võis Marx teravalt rõhutada kodanliku riigimasina purustamise vajadust. 1871.a. aprillis ta kirjutab Kugelmanile: "Kui Sa heidad pilgu minu "18. brumaire" viimasele peatükile, Sa näed, et prantsuse revolutsiooni järgmiseks katseks ma pean: mitte anda ühtede käest teiste kätte sõjalis-bürokraatlikku masinat, nagu oli siiani, vaid purustada ta..." 5)

Oma teoses "Kodusõda Prantsusmaal" näitab Marx eelkõige, et Kommuun oli ajaloo enda poolt antud vastuseks küsimusele, millega asendada kodanluse riigimasin, kui valitsevaks klassiks tõusnud proletariaat selle purustab. Ta näitab üksikasjaliselt, et Kommuunile pole midagi sarnast ühiskonna senises ajaloos, et Kommuun avab sootu omaette peatüki riigitüüpide ja riigivormide arengus. "Tema tõeline saladus seisis selles, et ta oli oma olemuselt töölisklassi valitsus, tootjate klassi poolt anastajate klassi

---

5) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, Том XXXI, lk. 105

vastu peetava võitluse tulemus; ta oli see lõpuks avastatud poliitiline vorm, milles võib toimuda töö majanduslik vabastamine." 6)

Seega oli Marxi määratluse järgi Pariisi Kommuun proletariaadi diktatuuri otstarbekaimaks riigivormiks ja sellena täielikuks vastandiks kõigile kodanlikele riigivormidele.

Juba selles teoses sisaldub Marxil selgesti ülitähtis mõte, mille ta arendab lõpuni välja mõni aasta hiljem "Gotha programmi kriitikas", et Kommuuni taolist poliitilist vormi vajab proletariaat mitte paariks-kolmeks aastaks, vaid kogu selleks ajaks, mis on vajalik "töö majanduslikuks vabastamiseks", või, nagu ta väljendab - terveks ajalooliseks perioodiks, mis lahutab kommunismi kapitalismist.

Kuid õpetus proletariaadi diktatuurist ei leidnud Marx ja Engelsi poolt lõplikku edasiarendamist, kuna nad "... tegutsesid revolutsioonieelsel ajastul (me peame silmas proletaarset revolutsiooni), kui polnud veel arenenud imperialismi, nad tegutsesid proletaarsete revolutsioonide ettevalmistamise ajajärgul, tol ajajärgul, mil proletaarne revolutsioon polnud veel otseseks praktiliseks paratamatuseks." 7)

Ajal, mil "progressiivne" kapitalism muutus parasiitlikuks kapitalismiks, roiskuvaks kapitalismiks, kujunesid uued proletariaadi klassivõitluse tingimused. Nende kogemuste alusel süvendasid Marxi ja Engelsi õpetust proletari-

---

6) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 63

7) J. V. Stalin, Teosed 6. köide, lk. 71

aadi diktatuurist Lenin ja Stalin, arendades ta terviklikkuks teooriaks: "Leninism kasvas ja kujunes välja imperialismi tingimustes, kui kapitalismi vastuolud olid jõudnud haripunkti, kui proletaarne revolutsioon oli saanud otsese praktika küsimuseks, kui töölisklassi revolutsioonile ettevalmistamise vana ajajärk jõudis välja ja kasvas üle kapitalismi otsese ründamise uueks ajajärguks." 8)

Lenin on pühendanud õpetusele proletariaadi diktatuurist tähelepanu paljudes oma töödes, tõstes ta uuele, kõrgemale astmele, rikastades teda imperialismiepohhi klassivõitluse tingimuste kogemustega, 1905.a. ja 1917.a. revolutsioonide ja maailma esimese proletaarse riigi ülesehituse kogemustega. "Leninism on imperialismi ja proletaarse revolutsiooni ajastu marksism. Täpsemalt: Leninism on proletaarse revolutsiooni teooria ja taktika üldse, proletariaadi diktatuuri teooria ja taktika eriti." 9)

Kui Marx ja Engels püsisid seisukohal, et proletaarne revolutsioon peab võitma kõigi maades korraga, siis Lenin, uurides imperialistlikku kapitalismi kõigis ta avaldusvormides, imperialismi vastuolusid, ta arengu ebaühtsust, jõudis järeldusele, et sotsialismi üheaegne võit kõigis maades on võimatu. Oma teoses "Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium" Lenin näitas, et kapitalismi arenemise ebaühtlus imperialismi tingimustes põhjustab imperialistlikke sõdu, mis nõrgestavad imperialismi jõude ja võimaldavad proletariaadil läbi murda imperialismi kõige nõrgemas lülis. "Majandusliku ja poliitilise arengu ebaühtlus on kapitalismi absoluutne seadus. Sellest järeldub, et on või-

---

8) J. V. Stalin, Teosed 6. köide, lk. 72

9) samas, lk. 71

malik sotsialismi võit esialgu mõnedes maades või isegi ühel kapitalistlikul maal eraldi. Selle maa võitnud proletariaat, ekspropriieerinud kapitalistid ja organiseerinud omal maal sotsialistliku tootmise, astuks ülejäänud kapitalistliku maailma vastu, võites enda poole teiste maade rõhutud klasse." 10)

1905.a. ja 1917.a. revolutsioonide ajal töötas Lenin välja proletaarse revolutsiooni strateegia ja taktika geniaalsed alused, näidates proletaarse revolutsiooni põhjalikku erinevust kodanlikust revolutsioonist, näidates talurahva kui proletariaadi liitlase kaasatõmbamise vajadust revolutsiooni ja proletaarse partei osatähtsust proletaarses revolutsioonis ja proletariaadi diktatuuri süsteemis. "Ainult kommunistlik partei, kui ta on tõesti revolutsioonilise klassi eelvägi, kui tema ridadesse kuuluvad kõik selle klassi paremad esindajad, kui ta koosneb täiesti teadlikest ja ustavaist kommunistidest, keda on õpetanud ja karastanud visa revolutsioonilise võitluse kogemused, kui see partei on osanud end lahutamatult siduda kogu oma klassi eluga ja selle kaudu kogu ekspluateeritavate massiga ning äratada selles klassis ja selles massis täielikku usaldust, - ainult niisugune partei suudab juhtida proletariaati kõige halastamatumas, otsustavamas, viimses võitluses kapitalismi kõigi jõudude vastu." 11)

Kahe vene revolutsiooni kogemused võimaldasid Leninil näidata, et proletariaadi diktatuuri parimaks poliitiliseks vormiks ei ole mitte parlamentaarne demokraatlik va-

---

10) V. I. Lenin, Valitud teosed II köide, lk. 608

11) V. I. Lenin, Сочинения, том 31, lk. 163 jj

variik, nagu arvasid senini oportunistid, vaid nõukogude vabariik, kui ühiskonna poliitilise organiseerimise kõige otstarbekam vorm kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil. "Mitte parlamentaarne vabariik - tööliste saadikute nõukogudelt selle juurde tagasipöördumine oleks samm tagasi - , vaid tööliste, sulaste ja talupoegade saadikute nõukogude vabariik üle kogu maa, alt kuni üles." [12]

See uus , mida tõi Lenin marksismi teooriasse, eriti õpetusse proletariaadi diktatuurist, leiab süvendamist ja edasiarendamist seltsimees Stalini poolt tema klassikalistes teostes "Leninismi küsimusi" ja "Leninismi alustest".

Seltsimees Stalin näitab, et "proletariaadi diktatuur on proletaarse revolutsiooni tööriist, tema tähtsaim tugipunkt, mis on ellu kutsutud selleks, et, esiteks maha suruda kukutatud ekspluataatorite vastupanu ja kindlustada oma saavutusi, teiseks, et proletaarne revolutsioon lõpuni viia." [13] Proletariaat ei teosta revolutsiooni mitte selleks, et ühiskonnakorraldusse tuua väikesi muudatusi, luua soodsamaid tingimusi töölistele oma tööjõu müümisel, vaid et muuta vana ühiskond põhjalikult ... kõigi olemasolevate tootmissuhete likvideerimisega uueks sotsialistlikuks ühiskonnaks, kus puudub inimese ekspluateerimine inimese poolt. Kuid proletariaat ei või piirduda ainult võimu haaramisega, pidades seejärel oma missiooni täidetuks. "Võimuhaaramine - see on alles asja algus" [14]. Vaja on võimu säilitada, teda kindlustada, võtta kodanluselt võimalus seda võimu tagasi võita. Vaja on edasi minna sotsialismi lõpliku võiduni.

---

12) В. И. Ленин, Сочинения, ТОМ 23, lk. 330
13) J. V. Stalin, Teosed 6. köide, lk. 107
14) Samas

Selleks peab proletariaat looma revolutsiooni teatud astmel põhitoena spetsiaalse organi proletariaadi diktatuuri näol.

Proletariaadi diktatuuri ülesanne ongi revolutsiooni saavutuste kaitsmine.

Menševikud ja teised oportunistid, moonutades marksismi-leninismi õpetust, püüavad "diktatuuri" mõistet asendada "võimu vallutamise" mõistega. "Võimu vallutamise" samastavad nad aga lihtsa kabinetivahetusega kapitalistliku ühiskonnakorra ja kodanliku riigimasina puutumatuks jätmisel. Seltsimees Stalin näitab, et niisuguste valitsuste ja töölisklassi poolt tõeliselt kätte võidetud võimu vahel on suur vahe. "Proletariaadi diktatuur pole valitsusevahetus, vaid uus riik uute võimuorganitega keskuses ja kohapeal, proletariaadi riik, mis on tekkinud vana riigi, kodanluse riigi varemetel. Proletariaadi diktatuur ei teki kodanliku korra alusel, vaid tema purustamise käigus, pärast kodanluse kukutamist, mõisnike ja kapitalistide ekspropriieerimise käigus, proletariaadi vägivaldse revolutsiooni käigus. Proletariaadi diktatuur on revolutsioonniline võim, mis toetub vägivallale kodanluse üle." [15]

Lenini õpetuse proletariaadi diktatuurist on seltsimees Stalin summeerinud definitsiooni proletariaadi diktatuuri kolmest küljest, mis on üksteisest lahutamatud ja ainult koos esinedes annavad meile täieliku ja tervikliku proletariaadi diktatuuri mõiste.

---

15) J. V. Stalin, Teosed 6. köide, lk. 112

Esimene nendest külgedest "Proletariaadi võimu kasutamine ekspluataatorite mahasurumiseks, riigi kaitsmiseks, sidemete kõvendamiseks teiste maade proletaarlastega, revolutsiooni arendamiseks ja võiduks kõigis maades" [16] väljendab peamiselt proletariaadi diktatuuri vägivallakülge, määrab ära tema osa võitluses ekspluataatorlike klasside vastu. Proletariaadi diktatuur teostab proletariaadi klassivaenlaste mahasurumist revolutsiooniliste meetoditega, vägivalla abil. Lenin märgib, et "diktatuuri teaduslik mõiste ei tähenda midagi muud, kui mitte millegagi piiratud, mille ühegi seadusega, absoluutselt mitte ühegi juhistega kitsendatud võimu, otseselt vägivallale tuginevat võimu." [17] Kuid erinevalt endistest, ekspluataatorlikest riikidest, mis samuti kujutasid endast valitseva klassi abinõu oma klassivastase vastupanu mahasurumiseks, on proletariaadi diktatuur enamuse diktatuur ekspluateeriva vähemuse üle.

Pärast kukutamist kujutavad kapitalistid veel küllalt pika aja vältel tõsist jõudu, neile jäävad esialgu nende rikkused, neil on eelised organiseerituse ja teadmiste näol. Kasutades seda, püüavad nad restaureerida oma valitsevat seisundit. Siit tuleneb, et ilma halastamatu võitluseta kapitalistide mahasurumisel pole võimalik kapitalismi lõplikult võita ja välja juurida. Kodanluse restauratsiooniplaanide nurjaajamiseks on väga vajalik tihedate sidemete loomine teiste maade proletaarlastega, on vajalik saavutada

---

16) J. V. Stalin, Teosed 8. köide, lk. 29

17) V. I. Lenin, Сочинения, том 31, lk. 326

nende solidaarsus ja aktiivne abi vastupanuks nende maade kodanlaste sõjaplaanidele. Proletaarne riik omakorda osutab teiste maade proletaarlastele abi nende võitluses kapitalistlikust ikkest vabastamiseks. Selle ülesande teostamine tugevdab jällegi esimese võitnud maa positsiooni maailma-imperialismi vastu.

Lõppeks tuleb silmas pidada, et sotsialistlik revolutsioon pole mõeldav ilma sisesõjata, s.o. kodusõjata. Sisesõda tähendab tuhandeid ja miljoneid kõikumisi ja ühelt poolt teisele poole mineku juhtumeid, see tähendab suurima ebamäärasuse, tasakaalutuse, kaose seisukorda. Kõige selle vastu on vaja proletariaadi diktatuuri raudset kätt.

Proletariaadi diktatuuri teine külg: "Proletariaadi võimu kasutamine töötavate ja ekspluateeritavate hulkade lõplikuks lahutamiseks kodanlusest selleks, et kõvendada proletariaadi ~~eriti~~ liitu nende hulkadega, nende hulkade sotsialistlikku ülesehitustöösse lülitamiseks, nende hulkade riiklikuks juhtimiseks proletariaadi poolt", [18] määrab ära suhtumise mitteproletaarsetesse ja töötavatesse massidesse, eelkõige talurahvasse, See külg väljendub peamiselt proletariaadi juhtivas osas talurahva suhtes.

Seltsimees Stalin näitab, et proletariaadi diktatuur on ühe klassi võim, kuid see ei tähenda, et oma eesmärkide saavutamiseks pole sellel klassil tarvis abi ega liitu teiste klasside töötavate ja ekspluateeritavate hulkadega. Vastupidi, selle võimu kindlustamine on võima-

---

18) J.V. Stalin, Teosed 8. köide, lk. 29

lik ainult niisuguse liidu erilise vormi abil. Eriline vorm väljendub selles, et juhtivaks jõuks selles liidus on proletariaat ja riigi juhiks, juhtivaks jõuks proletariaadi diktatuuri süsteemis on üks partei, proletariaadi partei, kommunistide partei, kes ei jaga ega võigi jagada juhtimist teiste parteidega.

Proletariaat võib riikliku võimu hoida ainult liidus mitteproletaarsete töötajate ja ekspluateeritavate massidega. Kõigi töötajate toetuse võib proletariaat sellepärast kätte võita, et ta väljendab oma võitlusega ekspluateerimise vastu kõigi töötajate ja ekspluateeritavate põhilisi, ühtseid huve. Sellepärast on tal võimalus lahutada neid kodanlusest, kehtestada nendega kindel liit jatõmmata neid järjekindlalt kaasa sotsialistlikule ülesehitustööle.

Proletariaadi diktatuuri kolmas külg: "Proletariaadi võimu kasutamine sotsialismi organiseerimiseks, klasside hävitamiseks, üleminekuks klassideta ühiskonnale, sotsialistlikule ühiskonnale" [19] väljendab tema ülesannet kogu ühiskonna ümberkorraldamisel. See iseloomustab proletariaadi diktatuuri kui masside kasvatamise vahendit kommunismi vaimus, kui vahendit klasside kaotamisel. Proletariaadi diktatuuri peab ühest küljest likvideerima kapitalistliku majandussüsteemi, kaotama eraomanduse, mis on rajatud võõra töö ekspluateerimisele ning hävitama inimese ekspluateerimise inimese poolt; teiselt poolt peab ta lahendama rasked ülesanded: looma sotsialistliku

---

19) J. V. Stalin, Teosed 8. köide, lk. 29 jj.

majanduse baasi. Selles väljendub proletariaadi diktatuuri organite tegevuse majanduslik-organisatoorne külg.

Üks eelmistest riigitüüpidest ei olnud ega võinudki olla uue ühiskonna teadliku rajamise tööriistaks, sest kõik nad tekkisid juba olemasolevatele tootmissuhetele. Nende ülesandeks oli ainult kaas a aidata järgmise majanduskorra võidule, puhastada teed tema edasisele arenemisele.

Teadusliku kommunismi teoorias on lahutamatult seotud proletariaadi klassivõitluse kogemustega, tema arengutasemega antud ajaloojärgul. "Teooria on kõigi maade töölisliikumise kogemus, võetud selle üldisel kujul." 20)

Hindamatu panuse teadusliku kommunismi teooriale, õpetusele proletariaadi diktatuurist andis Pariisi Kommuun oma ajalooliste õpistega. Et mõista selle suure sündmuse olemust, tuleb eelkõige vaadelda tema tekkimise põhjusi, ta ajaloolisi juuri - proletariaadi klassivõitlust, tema instinktiivset liikumist oma klassivõimu kehtestamise suunas.

---

20) J. V. Stalin, Teosed 8. köide, lk. 88

I

TEINE KEISRIRIIK PRANTSUSMAAL JA NAPOLEON III-DA IMPEERIUMI KUKUTAMINE PARIISI PROLETARIAADI POOLT.

a) Teise Keisririigi periood.

1848.a. juuniülestõus, kus prantsuse proletariaat astus välja oma iseseisvate nõuetega, suruti kodanluse poolt veriselt maha. Töölisklass tõugati pikemaks ajaks poliitilis el areenil tahaplaanile. Juuniülestõusu lüüasaamine puhastas pinda kodanliku vabariigi kehtestamiseks. Peagi aga ilmnesid vastuolud valitsevate kihtide ja poliitiliste parteide eneste ridades. Mängides nendel vastuoludel teostas vab-ariigi president avantürist Louis Bonaparte 2. detsembril 1852.a. riigipöörde ja kuulutas enese keisriks Napoleon III-da nime all.

Pöörde teostamisel toetus Louis Bonaparte mitmesuguste ühiskonna kihtide deklasseerunud elementidele, kes lootsid teha karjääri loodavas keisririigis. Neil ei tulnud pettuda oma lootusis - Napoleon III hüvitas

neid kõrgete ametikohtade loodava impeeriumi süsteemis. Nii algas teine keisririik, "... Prantsusmaa ekspluateerimine rahaliste ja poliitiliste seiklejate jõugu poolt," [21] sõjalis-bürokraatlik absolutism, mis oli oskamatult kaetud demokratismi, parlamentarismi ja (demokraatlike) konstitutsiooniliste vabaduste maskiga.

Iseloomustades Napoleon III aegset režiimi, märgi b Lenin: "Bonapartismi põhimiseks ajalooliseks tunnuseks on militaristlikule kildkonnale (sõjaväe halvimaile elementidele) toetuva riigivõimu laveerimine kahe vaenuliku klassi ja jõu vahel." [22] Võtnud kodanluselt poliitilise võimu, kasutades ära viimase hirmu "punase tondi" - proletariaadi ees, kasutas ta samal ajal ära ka proletariaadi viha seadusandliku kogu monarhistliku enamuse vastu, etendades proletariaadi kaitsja osa. [23]

Teise keisririigi aega iseloomustab hoogne kapitalistlik areng, suurtööstuse kasv ja kontsentratsioon. Suu reneb tööstusliku teh nika tarvituselevõtt, uute raudteede ehitam ine. Tööstuse ja transpordi kiire le arengule aitas kaasa krediidioperatsioonide enneolematu õitseng - finantsasutuste tekkimine ja tugevnemine, sis e- ja väliskaubanduse areng. Kodanluse

---

21) К. Маркс, Гражданская война во Франции.

22) В. И. Ленин, Сочинения, том 25, lk 231

23) Seadusandlik kogu - 1848.a. konstitutsiooni järgi üldise valimisõiguse teel kolmeks aastaks valitud seadusandlik organ. Tuntud pärast 1848.a. juunireaktsiooni kantsina, kust anti hoop hoobi järele revolutsiooni demokraatlikele saavutustele. Suurimat pahameelt tekitas massides seadusandliku kogu seadus 31. maist 1850.a., millega tühistati üldine valimisõigus.

rikastus senikuulmatult tööliste julma ekspluateerimise arvel.

Kuigi kodanluse poliitiline osatähtsus impeeriumi süsteemis oli viidud peaaegu miinimumini, jäeti talle laiad võimalused rikastumi seks ja tööliste ning talupoegade ekspluateerimiseks. Keisririigi sise- ja agressiivne välispoliitika vastasid täielikult suurkodanluse huvidele. Finants- ja tööstuslik kodanlus said valitsuselt igakülgset abi kontsessioonide, riigilaenude ja krediitide näol.[24] Keiserlik õukond võttis kõigilt neilt rahaliselt afääridelt vastava protsendi. Kõige selle põhjal on mõistetav, et suurkodanlus moodustas impeeriumi peamise tee.

Kui suured ka ei olnud suurtööstusliku kapitalismi edusammud Prantsusmaal 5o-6o-tel aastatel, suur - tööstus ei suutnud siiski endale saavutada valitsevat kohta. Domineeris veel käsitööstus.

Paralleels elt suurkodanluse rikastumisega süvenes teiselt poolt korruptsioon ja sotsiaalne õiglu setus. Väikek o danlus, kes moodustas linnaelanikkonna enamuse tänu käsitööstuse domineerimisele, laostus suurtööstuse kasvu arvel. "Impeerium laostas keskklasse materiaalses suhtes oma ühiskondliku rikkuse varasta-

---

24) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 7.

misega, oma börsispekulatsioonide kaitsmisega, oma kaasaaitamisega kapitali kontsentreerimise kunstlikule kiirendamisele ja sellega välja kutsutud olulise osa keskklassi ekspropriieerimisega." [25] Selle tulemuseks oli muidugi väikekodanluse lepitamatu opositsioon impeeriumiga. Väikekodanlikest kihtidest kasvab välja tolleaegne vabariiklaste partei.

Veelgi raskem oli talupoegkonna ja tööliste olukord. Umbes 7o % maaelanikkonnast tegeles põllutööga.[26] Valdav enamus talupoegkonnast omas väga väikesi maatükke, mis aasta-aastalt veelgi vähenesid. Talupoegkond talus ränka ekspluateerimist nii mõisnikkonna kui ka riigi poolt.

Seoses tööstuse kiire arenguga ja talupoegkonna maatustumisega suurenes prantsuse töölisklassi arvuline koosseis. Peamine tööliste mass kontsentreerus Pariisi, kui ma suurimasse tööstuskeskusse. 1866.a. moodustasid töölised koos perekondadega Pariisis poole kogu elanikkonnast.

Tööliste materiaalne ja õiguslik olukord teise keisririigi aastail oli väga raske. Tööpäev kestis keskmiselt 12 tundi. Kuigi nominaalse tööpalga suhtes võib

---

25) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 66

26) П. М. Керженцев, История Парижской Коммуны 1871. г., lk. 11

konstateerida mõningast tõusu, vähenes reaalne tööpalk elukalliduse tõusu tagajärjel. Kehtis ränk trahvide süsteem, töölisklassilt oli võetud võimalus võidelda oma elutingimuste parandamise eest sõna-, trüki-, koosolekute, ametiühingute ja streigivabaduse puudumise tõttu. 186o-te aastate lõpul poole ilmnes teise impeeriumi sisepoliitikas teatud "liberaalsus", mis on esile kutsutud opositsiooni tugevnemisega reaktsioonilise sisepoliitika ja edutu välispoliitika vastu. Kapitalistliku ekspluateerimise suurenemise kõrval oli teise Keisririigi iseloomulikuks jooneks rahvusliku šovinismi õhutamine, püüe restaureerida Prantsusmaa Napoleon I aegset vägevust ja suurust.

Kuid Napoleon III välispoliitilised sammud osutusid sageli lühinägelikeks ja ebaõnnestunuiks. Ta edutu laveerimine Euroopa sõdades, samuti koloniaalsõdade nurjumine (Mehhiko ekspeditsioon 1867.a.) tekitas tõsist pahameelt kaubanduslik-tööstusliku koda luse seas, kes jäi ilma loodetud piiride ja turgude avardumisest. Teiselt poolt kasvas rahulolematus prantsuse rahva demokraatlikult häälestatud kihtides seoses Napoleon III vahelesegamisega Itaalia taasühendamisvõitlusse ning rahval raske koormana lasuvate väljaminekute suurenemisega õukonna, keiserliku kaardiväe jne. ülalpidamiseks.

Eriti teravalt avaldus rahulolematus töölisklassi,

väikekodanluse ja osa tööpoegkonna keskel. Tööliste madalad töötasud, kõrged korteriüürid, maksud, võlakoormus, politsei omavoli, altkäemaksud ja repressioonid, väikekodanluse progresseeruv laostumine - kõik see põhjustas rahulolematuse kasvu kehtiva režiimi vastu.

Nii oli Napoleon III reaktsiooniline poliitika viinud Prantsusmaa mitmesugused ühiskonnakihid tugevasse opositsiooni valitseva korraga. Tugevneb vabariiklik opositsioon, elavneb streigi- ja ametiühinguline liikumine, kus kergitatakse juba poliitilisi nõudmisi. Et summutada rahulolematust, Napoleon III oli sunnitud tegema mõningaid mööndusi. 1868.a. tühistati ajakirjanduse eeltsensuur ja avalike koosolekute keeld. 187o.a., mil keisririigi ehitus oli hakanud ilmselt mõranema, tegi Napoleon III uusi katseid peatada kasvavat liikumist. Nii seati sisse ministrite teatav vastutus parlamendi ees ja moodustati liberaalne ministeerium. Kuid valitsuse manöövrid summutada rahulolematus nii ühel kui teisel pool, olid jõuetud peatama järjest kasvavat liikumist.

Sotsialistlikult häälestatud töölismasside eesotsas 186o-tel aastatel seisid prudonistid ja blankistid. Prudonism oli tüüpiline väikekodanlik õpetus. Kritiseerides kodanlikku ühiskonda, jutlustas samal ajal ta töö ja kapitali, s.o. proletariaadi ja kodanluse liitu, idealiseeris väikekodanlikku omandit. Prondhon ei

näinud ekspluateerimise põhjust mitte eraomandusele rajatud tootmissuhetes, vaid teenuste vahetuse süsteemis. Ta arvas, et kapitalistlikku ühiskonda võib ümber korraldada väikese iseseisva majapidamise tugevdamise, vahetuse organiseerimise teel. Uues ühiskonnas puudub igasugune riigivahelegamine töö ja vahetuse suhetesse igasugune sundimine ja repressioonid. Niisuguses ühiskonnas tööline "ei ole enam riigi ori, absorbeerunud ühiskonna ookeani; ta on vaba inimene, tõeline isand, kes tegutseb oma initsiatiivil ja oma isikliku omandi eest, olles veendunud, et ta oma produkti ja oma töö eest saab õiglase hinna, mis teda küllaldaselt kompenseerib." 27)

Marx annab hävitava kriitika Proudhoni reaktsioonilisele väikekodanlikule ideoloogiale oma töös "Filosoofia viletsus", näidates, et Proudhon on "pealaest jalgadeni väikekodanluse filosoof, ökonomist." 28) Lenin paljastab Proudhoni sotsiaal-majandusliku õpetuse: "Mitte hävitada kapitalismi ja tema alust - kaubalist töötmist, vaid puhastada see alus kuritarvidusest ja paisetest; mitte hävitada vahetust ja vahetusväärtust, vaid, vastupidi, "konstituerida" see, teha ta üldiseks, absoluutseks "õigeks"... selline on Proudhoni idee." 29)

---

27) Черепнин, История Парижской Коммуны, lk. 14

28) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXV, lk. 31

29) В. И. Ленин, Сочинения, том 20, lk. 17

Riigiküsimusse suhtus Proudhon anarhistlikult. Pooldades kaasaegse kodanliku riigimasina purustamist, hülgas ta igasuguse tsentraliseeritud, üldrahvusliku riigi üldse. Ta eitas klassivõitluse vajadust ja ei näinud töölisklassi ajaloolist osa kapitalistliku ühiskonna purustamisel, väites, nagu võiks ühiskonda ümber korraldada vaid majanduslike vahenditega.

Vastandlikult Proudhonile blankistid kaitsesid tulevase riikluse ja kommunistliku ühiskonna ideed. Kuid blankism ei suutnud materialistlikult põhjendada kommunismi möödapääsematust. Blanqui oli XVIII saj. prantsuse materialistide õpilane.[30] Ent ta ei suutnud siiski tõusta ühiskonna arengu materialistliku seletamise tasemele, teadusliku kommunismi ideede tasemele. Blanqui nägi küll klassivõitluse tähtsat osa ajaloos, kuid peamist liikumapanevat jõudu nägi ta hariduses.

Sotsialismi võidu reaalsed tingimused ei olnud Blanqui'le selged. Töölisklassi peaülesandeks on võimu haaramine poliitilise võitluse teel. Võimu haaramist ei teosta aga mitte laiad töölste massid, vaid vandenõulaste kitsas ring, distsiplineeritud, teadlike isikute organisatsioon. "Blanqui ootab inimkonna vabanemist orjusest mitte proletariaadi klassivõitluse teel, vaid

---

30) Большая Советская Энциклопедия, №5, Второе издание, lk. 289

väikese intelligentse vähemuse vandenõu teel." 31)
Blanqui mõistis, et revolutsiooni võitu võib kindlustada ainult revolutsiooniline diktatuur. Seda kujutas aga Blanqui ette mitte kui rahva enamuse, vaid kui vähemuse diktatuuri.

Vastupidiselt prudonistlikule "lepitusteooriale" blankism rõhutas terrori vajalikkust varakate klasside suhtes. Blanqui andis rea õigeid juhendeid kodanliku riigimasina purustamiseks ja uue riigi elementide loomiseks, ent ta teoorial oli ka sügavalt ekslikke jooni. Blankistid ei märkinud ära mingeid konkreetseid teid varakate klasside piiramise või ekspropriieerimise alal. Blankismi vandenõuline taktika tingis tiheda sideme puudumise massidega.

Hinnates Blanqui harukordselt revolutsioonilist instinkti, märgib Engels, et ta oli "... tegelikult poliitiline revolutsionäär; sotsialist oli ta vaid tunnete järgi, kaastundest rahva kannatustele, ... tal ei ole ei sotsialikstlikku teooriat, ei kindlaks määratud praktilisi ettepanekuid sotsiaalseks ümberkorraldüseks." 32)

Mõningat mõju töölisklassi ridades omas ka Bakunini anarhistlik, väikekodanlik töölisklassile ja marksismile vaenulik õpetus. Bakunin taotles igasuguse riigi hä-

31) В. И. Ленин, Сочинения, том 10, lk. 360

32) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XV, lk. 225

vitamist, eitas töölisklassi poliitilise võitluse ja proletariaadi diktatuuri vajalikkust. Bakunin oli üks ägedamaid marksismi vaenlasi. "Anarhism ... ei andnud midagi peale üldiste fraaside ekspluateerimise vastu..."[33], kuna ta ei mõista ekspluateerimise põhjusi, ühiskonna arengutingimusi, klassivõitluse paratamatust.

Linna väike- ja osalt keskkodanluse huve väljendasid väikekodanlikud demokraadid nn. "uusjakobiinid". See oli radikaalne vabariiklik vool, mis teise impeeriumi perioodil võitles vabariigi ja demokraatlike vabaduste eest ning pidas oma eesmärgiks XVIII saj. kodanliku revolutsiooni traditsioonide jatkamist. Uusjakobiinid pidasid end "Kolmanda seisuse", s.o. kapitalistide, tööliste ja talupoegade esindajaiks. Olles konkreetsete ajalooliste tingimuste tõttu teatud määral seotud töölisliikumisega, olid nad siiski sotsialismi vaenlased, ühiskonna sotsiaalse ümberkorraldamise vaenlased. Iseloomustades uusjakobiinide kõikuvat poliitikat proletariaadi ja kodanluse vahel, kirjutas Marx: "Need vabariiklikud šovinistid vihastavad ainult selle pärast, et nende idoli reaalne väljendus - börsispekulatsioon pika ninaga ~~ja~~ Louis Bonaparte ei vasta nende ideaalidele!"[34]

---

33) В. И. Ленин, Сочинения, том 5, ск. 300

34) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXIV, ск. 355

1864.a. septembris loodi Londonis mitmesuguste Euroopa maade tööliste osavõtul Rahvusvaheline Töölisühing ehk I Internatsionaal. Tänu Marx'ile, kes oli peamisi organisatsiooni initsiaatoreid, I Internatsionaal "... rajas vundamendi rahvusvahelisele töölisorganisatsioonile, et ette valmistada tööliste revolutsioonilist pealetungi kapitalile." [35] Internatsionaali eesmärgiks on poliitilise võimu kättevõitmine proletariaadi poolt poliitilise võitluse teel. [36] Proletariaadi vabastamine peab olema tööliste eneste asjaks. Töölised võidelgu igasuguse klassivalitsuse hävitamise eest, töötajate majandusliku vabastamise eest, märgitakse I Internatsionaali "Asutavas manifestis".

Prantsuse töölisklassi organiseerimisel ja ideoloogilisel ettevalmistamisel etendasid tähtsat osa I Internatsionaali prantsuse sektsioonid, milledele pandi alus 1865.a. algul. Sektsioonide ümber koondusid nii töölised kui ka pahempoolne radikaalne intelligents. Internatsionaali Pariisi sektsioonide juhtkond oli aga suures enamuses Prondhon'i õpetuse mõju all, mis raskendas teadusliku sotsialismi põhialuste levimist prantsuse töölisklonnas. Siiski töölisliikumise areng ja praktili-

---

35) В. И. Ленин, Сочинения, том 29, ск. 280

36) К. Маркс, Ф. Энгельс, Избранные произведения, том I, ск. 342

sed nõudmised paljastasid prudonismi kõlbmatuse revolutsioonile liseks võitluseks.1868.aastast alates läheb sektsioonide juhtimine blankistide, bakunistide ja "pahempoolsete prudonistide" kätte. Selle tulemusena muutub Pariisi sektsioonide tegevuse iseloom - nad said peamisiks streigi- ja ametiühingulise liikumise juhtimise keskusiks. Sektsioonides, eriti Pariisis, kuuldub hääli revolutsiooni ettevalmistamisest. Kuid Pariisi proletariaadil puudus revolutsioonilise purske eelõhtul tõeline revolutsiooniline töölispartei, mille taktika olnuks rajatud teaduslikele alustele, mis oleks suutnud töölisi organiseerida ja relvastada ühtse revolutsioonilise teooriaga.

Napoleon III impeerium oli 187o.a. jõudnud krahhi äärele. Viimase abinõuna summutada sisemist käärimist ja tõmmata rahva tähelepanu kõrvale sisepoliitilistelt küsimustelt nägid õueringkonnad edukat sõda Saksamaaga, mida provotseerisid mõlemad pooled ja mis võinuks nende arvates tõsta Prantsusmaa rahvusvahelist prestiiži ning kindlustada kõikuma löönud trooni positsiooni. See viimane abinõu osutus aga viimaseks tõukeks rahva revolutsioonilise initsiatiivi vallalepäästmiseks.

b) Napoleon III impeeriumi kukutamine Pariisi proletariaadi poolt.

19. juulil 187o.a. algas sõda Prantsusmaa ja Saksamaa vahel. Juba sõja esimestel päevadel ilmnes prantsuse armee ettevalmistamatus ja nõrkus. Esimestes lahingutes purustati prantslased saksa ülekaalukate vägede poolt. 2. sept. kapituleerus Sedani kindlus, kus 8o tuhandeline prantsuse armee eesotsas keiser Napoleon III-ga andis end sakslastele vangi. Sedani katastroof otsustas keisririigi saatuse, täitus Internatsionaali Üldnõukogu üleskutse ennustus: "Teine impeerium lõpetab sellesamaga, millega algas: haleda paroodiaga." 37)

Teated sõjast kutsusid prantsuse töölisklassis esile tugeva pahameeletormi. 12. juulil avaldasid Internatsionaali Pariisi sektsioonid oma manifesti "Kõigi rahvaste töölistele." "Poliitiline auahnus Euroopa tasakaalu ja rahvusliku au kaitsmise ettekäändel ähvardab jälle üldist rahu. Prantsuse, saksa, hispaania töölised! Ühendagem oma hääled üldiseks pahameelehüüdeks sõja vas-

---

37) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk 21

tu. Sõda valdamisküsimuse pärast või mingisuguse dünastia huvides ei või tööliste silmis olla midagi muud kui kuritegelik sõgedus." [38] Taoliste manifestidega sõja vastu esinesid ka teised prantsuse sektsioonid. 23.juulil avaldas Internatsionaali Üldnõukogu üleskutse, mille autoriks oli Marx. Üleskutse kuulutas sõja Saksamaa kaitsesõjaks, kuivõrd sõda oli esile kutsutud Napoleon III impeeriumi poolt. Sõja tekkimises on süüdi mõlema maa reaktsioonilised režiimid. Lähtudes proletaarse internatsionalismi positsioonidelt, hoiatas Marx saksa töölisi, et sõda ei kujuneks anastussõjaks prantsuse rahva vastu. "Kui saksa töölisklass sallib, et antud sõda kaotaks oma puht kaitseiseloomu ja kasvaks üle sõjaks prantsuse rahva vastu - siis nii võit kui ka kaotus on ühtviisi hukatuslikud." [39]

Sedani katastroof osutus viimaseks tilgaks prantsuse rahva kannatuskarikasse. 4. septembril, mil Pariisi jõudis teade Napoleon III vangilangemisest, valgusid rahvamassid Bourboni lossi, kus paiknes Seadusandlik Korpus. [40] Kostsid hüüded: "Maha impeerium!" Elagu vabariik!" Samas kuulutas rahva-hulk välja dünastia kukutamise ja vabariigi kehtestamise. Seejärel siirdus rahvas

---

38) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 20

39) samas, lk. 22

40) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 40 jj.

raekotta, kus korrati vabariigi väljakuulutamist ning moodustati kiiresti ajutine, nn. "rahvusliku kaitse" valitsus.

Pahempoolsed saadikud, kes viibisid raekojas, tegid juba varem ettevalmistusi uue valitsuse koosseisu moodustamiseks.[41] Suure enesekindlusega avaldati nende poolt koostatud uue valitsuse liikmete nimekiri, kus ei leidunud ühtegi revolutsioonilise tegelase nime. Rahva hulgast kostavad ettepanekud Ledru-Rollin'i, Delescluse'i Blanqui jt. nimed valitsuse koosseisu võtmiseks. Sellised ettepanekud lükatakse tagasi kodanluse poolt, kes väidavad, et uue valitsuse liikmeteks võivad olla vaid endise Seadusandliku Korpuse Pariisi saadikud. Nii toimubki. Uude valitsusse kuuluvad kodanlikud vabariiklased Jules Favre - välisministrina, Gambetta siseministrina, vabariiklikult häälestatud demokraat Rochefort jt. Valitsuse juhiks saab reaktsioonäär-monarhist kindral Trochu. 4. septembri õhtuks andis uus valitsus esimesed dekreedid: Seadusandliku Korpuse ja Senati laialisaatmise kohta.

Nõnda vääras Pariisi proletariaat vihatud Napoleon III impeeriumi. Kuid omamata ühtset revolutsioonilist parteid, tegutsedes organiseerimatult, et olnud ta suute-

---

41) И. Степанов, Парижская Коммуна 1871 года и вопросы тактики в пролетарской революции, lk. 58

line kaitsma oma võiduvilja, looma iseseisvat proletaarset võimu.

Sotsialistlikud organisatsioonid Pariisis olid nõrgad, vähese liikmete arvuga. Internatsionaali Pariisi sektsioonid olid tunduvalt nõrgestatud kohtuliku jälitamise tõttu sõja eel; nende mõju töölisklassile oli enam ideeline kui organisatsiooniline. [42] Prudonistidel puudus poliitiline organisatsioon sõna otseses mõttes, blankistidel oli kitsas, massidest eraldatud vandenõuline organisatsioon.

Proletariaadi poolt kättevõidetud vabariigis läks võim ta kurjema vaenlase - kodanluse kätte, "liberaalsete pugejate" kätte." [43] Uus vabariik "... ei kukutanud trooni, ta ainult hõivas selle poolt tühjaks jäetud koha. Ta kuulutati välja mitte kui sotsiaalne võit, vaid kui rahvusliku kaitse vahend." [44]

Kodanlike politikaanide valitsus näitas oma tegevusega üsna varsti, et ta õige nimi ei ole mitte "rahvusliku kaitse, vaid "rahvusliku reetmise" [45] valitsus.

---

42) Vastuseis I Internatsionaali organisatsioonide tugevnemisele Prantsusmaal ja töölismasside kasvavale revolutsioonilisusele aretes riis Napoleon III-da valitsus 60.-te aastate teisel poolel rea silmapaistvaid Internatsionaali tegelasi. 1867-1870.a. korraldati Pariisi sektsioonide liikmete kohtuprotsessid.

43) В.И. Ленин, Сочинения, том 8, lk. 180

44) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 32

45) samas, lk. 36

Eesotsas suurkodanluse ustava teenri Trochu'ga kartis ta rohkem Pariisi töölisi ja kehvikuid kui Saksa sõjaväge. Kuigi ilusate sõnadega räägiti Pariisi kaitsmisest viimase võimaluseni, ruttas valitsus tegelikult kiiresti sõda katkestama, Pariisi loovutama ja rahu sõlmima, et suunata peatähelepanu proletaarsete organisatsioonide purustamisele.

II

TÖÖLISMASSIDE ORGANISEERUMISE JA MOBILISEERIMISE PERIOOD 4.SEPT. 187o-28.JAAN. 1871.A.

Analüüsides klassivõitluse kogemusi ja õppetunde Prantsusmaal 1848 - 1851.a. ja Prantsuse-Saksa sõja aj al oma teostes "Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes bruemaire" ning "Kodusõda Prantsusmaal" tuleb Marx järeldusele, et Prantsusmaal pole enam mõeldav revolutsioon tule vikus, mis ei omaks proletaarset iseloomu. Ajal, mil proletariaat on kujunenud võimsaks jõuks, on kodanlus muutunud reaktsioonil iseks klassiks, kes otsib oma tegevuses tuge tagurlikelt feodalismi riismeilt, Sellises olukorras peab ühiskond asetama kõik lootused proletariaadile - ainsale lõpuni järjekindlale revolutsi oonilisele klass i le, kes kõigi ekspluateeritute juhina on suutel ine revolutsiooni võidule viima.

Teiselt poolt näitab Marx, et see on klassivõitluse niisugune periood, kus kodanlus enam ei suuda valitseda, kuid proletariaat pole veel omandanud võimet kogu ühiskonna juhtimiseks.

Nende juhtivate teeside valgusel saab mõistet avaks, miks Saksa-Prantsuse sõjaga kaasnenud sügavat poliitilist kriisi oli suuteline lahendama ainult proletariaat, kuna samal ajal kodanlus asus rahvusliku reetmise teele.

Prantsuse töölisklass ei omanud sellal veel selget ettekujutust oma ajaloolisest osast: olla avangardiks revolutsioonis, milline peab ümber korraldama kogu senise ühiskonna. Klassiteaduse puudumine ja patriotistlikud illusioonid takistasid proletariaati end vastu asetamast teistele klassidele; ta liikus veel teiste klasside järel ja oli veendunud, et momendi peaülesandeks on kogu rahvuse koostöö "preislaste väljakihutamiseks". Isegi Blanqui, "kahtlematu revolutsionäär ja tuline sotsialismi pooldaja"[46] püstitas loosungi "isamaa on hädaohus" ja kõneles parteide ja vastuolude lepitamisest ühise vaenlase ees. Samasugused meeleolud levisid ka Internatsionaali liikmete hulgas.

Marx hoiatas Internatsionaali Üldnõukogu teises üleskutses prantsuse töölisi niisuguse patriotismi eest, mis viib koostööle ja ühisrinde loomisele kodanlusega.[47] Teiselt poolt pidas ta ebasobivaks ka teist äärmist taktikat - kodanliku valitsuse kukutamist momendil, mil vaenlane peagu koputab Pariisi väravatele. Pidades silmas prantsuse proletariaadi organiseerimatust ja ettevalmistamatust ülestõusuks antud momendil, näitas Marx, et peatähelepanu tuleb pöörata töölisklassi organiseerimisele, eriti iseseisva töölispartei loomisele. Viimane on aga võimalik vabariigi tingimustes, mis avardab demokraatlikke vabadusi ja nõrgestab mõnel määral politseirežiimi, võrreldes impee-

---

46) В. И. Ленин, Сочинения, том 13, lk. 437

47) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 32 jj.

riumi ajaga. Marx rõhutas, et vabariigi tingimustes peaks proletariaat "... rahulikult ja otsustavalt kasutama kõiki vahendeid, mida annab meile vabariiklik vabadus, et põhjalikult tugevdada oma klassiorganisatsiooni. See annab neile uue herakleslikku jõu võitluses Prantsusmaa taassünni eest. Nende jõust ja vaprusest oleneb vabariigi saatus." 48)

Seega pidas Marx väga tähtsaks kodanliku vabariigi teatud kindlustamist, et valmistada ette proletariaati oma diktatuuri kehtestamiseks. Kuid need Marx'i näpunäited leidsid vähe pooldajaid prantsuse töölisklassi ja ta juhtide seas, kus valitsesid veel väikekodanliku sotsialismi ebaselged ideed. Pariisi proletariaadi revolutsiooniline aktiivsus kujunes aga konkreetsete tingimuste ajel. Vaenlase väed lähenesid kiiresti Pariisile ja 18.sept. piirati Pariis saksa vägede poolt ümber. Juurdeveoteedest äralõigatud linnas lõppesid varsti toiduainete ja küttevarud, hakkas tunda andma esmajärguliste tarveainete puudus. Paljud ettevõtted sulgesid oma uksed, mille tagajärjel suurenes töötute armee. Olukorda oleks võinud pehmendada valitsus olemasolevate varude täpse sekvesteerimise ja õige jaotusega. Kuid viimane ignoreeris täiesti Pariisi vaesemate elanikkonna kihtide elulisi huve. Toitlustamiskriis süvenes iga päevaga. Kodanlus kasutas olukorda rikastumiseks. Lõi õitsele spekulatsioon. Riigi poolt kehtestatud hinnad leivale ja lihale olid niivõrd kõrged, et sageli töölised ei suutnud oma päevanormi välja osta.

Külm ja nälg lõid soodsa pinna epideemiate ja surevuse

---

48) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 33

levikule. Samal ajal kui 9/10 elanikkonnast nälgis, elati Pariisi jõukais kvartaleis külluslikult, tundmata, et ollakse ümberpiiratud linnas.[49]

Masside üha raskenev materiaalne olukord, rahvusliku kaitse valitsuse passiivne ja reeturlik suhtumine sellesse küsimusse, kodanluse pillav eluviis olid esmased tegurid, mis tõstsid rahva revolutsioonilist aktiivsust kodanliku valitsuse ja lõppeks kodanluse kui klassi vastu.

---

49) А. М. Молок, Парижская Коммуна 1871 года, ек. 29

a) Pariisi masside revolutsioonilised organisatsioonid.

Pärast 4. septembrit tõstsid Internatsionaali Pariisi sektsioonide ja sündikalistlike kodade[50] juhtivad tegelased üles küsimuse proletariaadi käitumisliinist uues olukorras. Arvesse võttes Internatsionaali ja ametiühinguliste organisatsioonide nõrka seost laiade massidega ning valitsuse tegevuse järelevalve vajadust masside poolt, pidasid nad vajalikuks juhtiva keskusega massiorganisatsiooni loomist.

Pariisi esimesed revolutsioonilised massiorganisatsioonid ei ole algul puhta klassipärase iseloomuga. Nad koondavad oma ridades nii töölisi kui ka väikekodanlikke elemente. Esmalt näis, nagu võiksid need organisatsioonid toetada valitsust. Ent rahvusliku kaitse valitsuse reaktsioonilise poliitikatõttu mõistsid massid varsti, et uus valitsus on sisuliselt vana bonapartistliku joone jatkamine, et nende olukorra parandamiseks ta mingeid olulisi samme ei astu. Rahva hulgast hakkas kostma kriitilisi ja skeptilisi märkusi valitsuse aadressil. September lõpul muutus see juba teravamaks ning oktoobris arenes lahendane võitlus valitsuse kukutamise ja uue võimu - Pariisi Kommuuni loomise eest.

Esimesteks revolutsioonilisteks massiorganisatsioonideks pärast impeeriumi langemist olid linna/jagude ringkondlikud valveloleku komiteed ja nende keskorgan-kahekümne

50) sündikalistlikud kojad - ametiühinguliseed organisatsioonid

ne ringkonna keskkomitee, mis tekkisid kohe pärast 4. septembrit. Vastavalt kahekümnele Pariisi linnajaole valiti 2o valveloleku komiteed, millised saatsid igaüks 4 liiget keskkomiteesse. Mainitud orga id tekkisid rahva protestiavaldusena valitsuse vastu, kes keeldus läbi viimast demokraatliku linnaomavalitsuse valimisi. Selle asemel määras valitsus reaktsioonilise kodanluse hulgast kahekümne ringkonna meerid.[51]

Valveloleku komiteed valiti vahetult ringkondade rahvakoosolekuil otsese valimise teel. Nad asusid vastava ringkonna linnaomavalitsuse juures, kus nad kontrollisid linnapeade tegevust, signaliseerisid sellest keskkomiteed, juhtisid rahva relvastamist, tegelesid sotsiaalse abi küsimustega jne. Seega kujutasid komiteed ofitsiaalsete organite - raekodade juures tööliste illegaalset revolutsioonilist munitsipaalset võimu. Nad olid "... mittelegaalseid munitsipaliteedid, kes kontrollisid, aga ka dikteerisid meeride ja nende asetäit jate tegevust".[52]

Olles otseselt rahva poolt ja seast valitud, säilitasid ühiskondliku valveloleku komiteed tiheda kontakti rahvaga. Nende kaudu avaldus masside poliitiline aktiivsus ja nõudmised.

---

51) meer - linnapea

52) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 57

Kahekümne ringkonna keskkomitee oli tähtsaks Pariisi masside revolutsiooniliseks organiks, rahvaliikumise juhiks kogu perioodi jooksul, mil proletariaat koondas jõude oma võimu kehtestamiseks Kuigi veebr mari keskpaigu 1871.a. kujunes tähtsaimaks revolutsiooniliseks organiks Rahvuskaardi Keskkomitee, säilitas kahekümne ringkonna keskkomitee siiski ka veel Kommuuni päevil teatud poliitilise tähtsuse.

Kuid loodud organisatsioonid ei kujutanud endast siiski seda, mille loomisele kutsus Marx Pariisi töölisi - proletaarset parteid. Keskkomitee ja valvedoleku komiteede koosseisu kuulusid peale I Internatsionaali liikmete ja blankistide ka väikekodanlikud demokraadid-uusjakobiinid. Keskkomiteesse kuulus rida tulevasi Kommuuni liikmeid ja aktiivseid võitlejaid.

Kahekümne ringkonna keskkomitee asutamiskoosolekul 4. sept. õhtul võeti vastu resolutsioon momendi põhiülesannetest.[53] Valitsusse suhtumise küsimuses ilmnes tugevalt kallakut "isamaakaitsmise" šovinistlikesse illusioonidesse. Mis puutub Marx'i poolt tõstetud nõudmisse vabariigi kindlustamisest töölisklassile vajalike vabaduste kättevõitmisest, siis ses suhtes võeti reslutsiooni rida punkte: politsei kaotamine ja selle asendamine munitsipaalse politseiga, rahva relvastamisega, kõigi kohtuametnike kohene ärakutsumine, ühingute-, koosole-

---

53) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 51 jj

kute ja trükivabaduse laiendamine, munitsi paliteetide valitavus jne.

Analüüsides resolutsiooni iseloomu näeme, et otsused on veel poolikud, kobavad, lubavad teatud toetust kehtivale võimule. Kuid töölisklassi praktilised vajadused ja klassiinstinkt on siiski stiihiliselt vajutanud neile oma pitseri, mis avaldub kodanliku riigiaparaadi tähtsate elementide— politsei ja kohtumetnikkonna purustamise nõudes.

Rööbiti proletariaadi kasvava aktiivsusega ja süveneva revolutsioneerumisega need nõudmised üha täienevad ja muutuvad täiel ikumaks, lähenevad stiihiliselt teadusliku sotsialismi nõuetele ja suruvad kõrvale väikekodanlike ja prudonistlike, blankistlike väikekodanlike sotsialistlike gruppide eluvõõrad loosungid.

Septembri keskel võeti vastu kahekümne ringkonna keskkomitee programm. Programmis leidsid kajastust masside poolt päevakorda kergitatud nõudmised.[54] Nõuti politsei laialisaatmist ja tema funktsioonide üleandmist linnaomavalitsuste kompetentsi. Ametnikkonna suhtes nõuti valitavuse ja vastutavuse printsiibi rakendamist. Juhindudes rahvamasside otsesest vajadusest, nõudis programm kõigi toidukaupade tagavarade eksproprieerimist ja jagamist elanikkonnale. Tõsteti üles ka elanikkonna korteriküsimuse lahendamise nõue. Kaitseküsimu-

---

54) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 55 jj.

seks pani programm ette viia läbi sõjaväes kogu juhtkonna valitavus, relvastada kiiresti kõik kodanikud ja kehtestada rahva kontroll Pariisi kaitse teostamise üle.

Kuni märtsi alguseni kahekümne ringkonna keskkomitee etendas juhtivat osa Pariisi masside juhtimisel ja organiseerimisel. Proletaarne ja osalt väikekodanlik mass omas tema näol tõelise massiorganisatsiooni, mis oli seotud kõigi ringkondadega, rahvuskaardiga ja Internatsionaali sektsioonidega. Ehkki kahekümne ringkonna keskkomitee ja ringkondlikud valveloleku komiteed ei kujuta endast võimuorganeid, siiski valmistasid nad ette võimuhaaramist töölisklassi poolt. Teostades kontrolli munitsipaliteetide ja valitsuse ametnike üle, jälgides valitsusasutuste tegevust ringkondades, töötasid nad välja omapärase ühiskondliku kontrolli vormi ja täitsid sageli omavolilisel teel võimu funktsioone. Oleks tihedalt seotud klubide ja rahvakoosolekutega, keskkomitee juhtis faktiliselt rahvuskaarti ning etendas juhtivat osa masside aktiivses tegevuses, demonstratsioonides jne.

Teiseks tähtsaks masside organiseerimisvormiks valveloleku komiteede ja kahekümne ringkonna keskkomitee kõrval olid poliitilised klubid ja rahvakoosolekud. Klubid tekkisid Pariisi töölisкvartalis ja

töötasid peamiselt I Internatsionaali liikmete või blankistide juhtimisel.[55] Nad omasid poliitilise programmi ja kindlaksmääratud sisemise organisatsiooni. Laialdane klubide võrk (ca 40) haaras revolutsiooniliselt meelestatud töölismasse ja kajastas nende nõudmisi ning poliitilisi ideaale. Nii näiteks määratles üks klubidest oma programmi järgmiselt: kaitse, vabariigi kindlustamine, võitlus reaktsiooniga. Teine klubi nõudis oma liikmetelt, et nad oleksid vabariiklased, sotsialistid, revolutsionäärid.

Klubide tähtsus masside aktiivsele poliitilisele elule kaasatõmbamisel oli suur. See tähtsus ei kadunud ka Kommuuni päevil, mil klubide töö veelgi elavnes ja nende väljakujunemine ning programmid muutusid selgepiirilisemaks, koosseis proletaarsemaks.

Masside poliitilise aktiivsuse tõusust kõnelevad ka suured, regulaarselt toimuvad rahvakoosolekud. Erinevalt klubidest ei kujutanud rahvakoosolekud endast kindlaid organisatsioone sõna otseses mõttes. Pääs rahvakoosolekuile, esinemine siin ei olnud millegagi piiratud. Rahvakoosolekute, kui rahvale kõige kättesaadavama organisatsioonivormi kaudu avaldusid kõige otsemat teed masside eneste taotlused. Septembris tõsteti üles mõte rahvakoosolekutele ühise kesknõukogu loomisest,

---

55) Корреспондент, История Парижской Коммуны, lk. 66 jj.

et koordineerida nende tegevust, et arutada kõigil koosolekuil ühtesid ja samu probleeme ja võtta vastu ühised otsused.

Nii lõi Pariisi proletariaat ning väikekodanlus septembris 187o.a. oma revolutsioonilised organisatsioonid, millede kaudu avaldusid rahva nõudmised ja poliitilised ideaalid ning mis masside aktiivses võitluses etendasid suurt organiseerivat osa.

c) Pariisi töölismasside relvastamine.

Rahva relvastamise traditsioon kriitilistel momentidel sai Prantsusmaal alguse XVIII saj. kodanliku revolutsiooni ajal. Kujunes kaks sõjalist jõudu riigis: regulaararmee ja rahvuskaardivägi. Rahvuskaart koosnes sellal aga kodanluse esindajaist ja kujutas enesest relva kodanluse klassihuvide kaitsmisel. Teise keisririigi ajal kaotas aga kodanlik rahvuskaart järkjärgult oma esialgse tähtsuse.

1860-tel aastatel muutus taas populaarseks alalise armee asendamise mõte rahvuskaardiga. Seda nõudsid I Internatsionaali prantsuse sektsioonide liikmed, blankistid, rida jakobiine. Isegi pahempoolne vabariiklane Gambetta oma "Belleville programmis" 1869.a. püsitas selle loosungi, arvestades tema populaarsusega laiades massides.[56)]

Varsti pärast Saksa-Prantsuse sõja algust, pärast esimesi kaotusi sõjatandrel tegi Seaduslik Korpus korralduse rahvuskaardi organiseerimiseks. Alates 12.augustist algas rahvuskaardi organiseerimine Pariisis.

4. septembri pöörde järel muutus üldise relvastamise loosung väga populaarseks klubides rahvakoosolekuil, revolutsioonilistes organisatsioonides. Töölised nõudsid relvi, et asuda maa aktiivsele kaitsele.

---

56) Belleville programm – 1869.a. toimunud Seadusandliku Korpuse valimistel kandideerides esitas Gambetta ulatuslike demoksaatlike uuenduste programmi, mis sisaldas ka alalise armee kaotamise reformi. Programm sai oma nimetuse kandidatuuri ülesseadmise kohta – Pariisi töölislinnaosa – Belleville järgi.

Teiselt poolt püüdles töölisklass relvastumisele selleks, et kaitsta kättevõidetud vabariiki. "... vana režiimi vastu ülestõusnud proletariaat võttis endale kaks ülesannet: üldrahvusliku ja klassipärase: Prantsusmaa vabastamine Saksamaa pealetungist ja tööliste sotsialistlik vabastamine kapitalismist. Kahe vasturäägiva ülesande - patriotismi ja sotsialismi ühendamises oli prantsuse sotsialistide saatuslik viga."[57]

Rahva suurest püüdest relvastuda räägib ilmekalt fakt, et vastuseks siseministri korraldusele 5. septembrist organiseerida endisele keisririigi ajal eksisteerinud 60-le pataljonile lisaks 60 uut, loodi 3 nädala jooksul 194 pataljoni.[58] Keisririigi aegsed pataljonid koosnesid peamiselt kesklinnaosade rikkaist kodanlastest. Uutesse pataljonidesse koondusid aga Pariisi vaesema elanikkonna kihid-töölised, käsitöölised, väikekodanlus. Kiiresti viidi läbi uute pataljonide komandeeriva koosseisu valimine ja pataljonide sõjaline väljaõpe.

September jooksul omandas peagu kogu Pariisi töölisklond ja väikekodanlus relvad. Relvade jaotamine toimus algul ilma igasuguse kontrollita ja piiramiseta.

Suurkodanlusele tundusid relvastatud töölised aga ohtlikud. Hirm, et töölispataljonid võivad pöörata

---

57) В. И. Ленин, Сочинения 13, lk. 437

58) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 61.

relva oma kodanluse vastu, sundis valitsust igati pidurdama töölispataljonide formeerimist, varustama neid vanade kõlbmatute püssidega. Samal ajal kodanliku koos seisuga pataljonide eest hoolitseti igakülgselt.

Kuna töölisklassi enamik kuulus rahvuskaardi koosseisu, samal ajal tööpuudus süvenes, kerkis peagi nõue palga maksmisest kaardiväelastele. 12. sept. oli valitsus sunnitud kehtestama rahva nõudel kaardiväelaste palgamäärad, vastavalt vallalistele 1,5 franki ja abielulistele 2,25 franki päevas.

Rahvuskaardi töölispataljonides kujunes välja omapärane sisemine organisatsioon "sisenõukogude" või "perekonnanõukogude" ja erilise delegaatide süsteemi n äol.[59] "Perekonnanõukogud" organiseeriti rootudes ja pataljonides ning nad tegelesid algul mitmesuguste jooksvate küsimustega. Hiljem lisandus neile komandeeriva koosseisu abistamise ja kontrollimise funktsioon. Delegaatide ülesandeks oli samuti ohvitseride abistamine ja kontrollimine. Nõukogud ja delegaadid kujutasid enesest uut võimu rahvuskaardiväes, olles pahempoolsem, revolutsioonilisem element kui valitud ohvitserid.

Seega löi rahvas septembris oma poliitiste orga-

---

59) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk 65

nisatsioonide kõrval ka oma sõjalise organisatsiooni.

Septembris - oktoo-bris tekib ka jub-a mõte rahvus-kaardi organiseerimisest erilise tsentraliseeritud föderatsioo-ni kujul. Novembris - detsembris tehaksegi korduvalt katseid delegaatide valimiseks pataljonides ja nende saatmiseks loo-davasse Kesknõukogusse.[60] Aegajalt kutsuti kokku ka delegaatide koosolekuid. Kuid need üritused rahvuskaardi organiseerimiseks jäid neil puhkudel veel tagajärjeta. Alles veebruari keskel luuakse Rahvuskaardi Föderatsioon eesotsas Keskkomiteega.

Proleta-arne Parii-s sei-sis kindla-lt maa kaitsmise seisukohal viimse võimaluseni. Rahvuskaart, s.o. relvastatud rahvas oli valmis seda ka teostama. Rahvuskaardi kõrgest võitlusvõimest ja -moraalist räägivad paljud kaasaegsed. Ent kodanlik valitsus j a sõjaväe juhtkond püüdsid igati pidurdada rahvuskaardi tugevnemist, tema paratam-atut muutumist võimsaks sõjaliseks jõuks. Püüdes takistada linna aktiivset kaitset, ei lülitatud rahvuskaar-di töölispataljone lahingutegevusse, ei antud talle vajalikku väljaõpet ega varustust. Klubides ja rahvakoosolekuil kerkib see-

---

60) Керженцев, История Парижской Коммуны, ск. 166

järel varsti mõte väeosade relvastamisest rahva enese nappide ressurssidega. Luuakse komisjonid, mis hakkavad teostama korjandust kahurite muretsemiseks.[61] Paljudes tööliskvarteleis nõutakse kirikukellade ümbervalamist kahureiks.

Kaitse küsimus nõudis aga efektiivsemate vahendite tarvituselevõttu, kui seda olid töötajate vähesed säästud. Kerkib mõte töökondade ja vabrikute konfiskeerimisest, mida oleks võimalik kohandada relvade tootmiseks. Konfiskeeritud tööstused läheksid tööliste assotsiatsioonide käsutusse kuni sõja lõpuni. Eriti nõuti nende ka pitalistide ette-võtete ja varanduste konfiskeerimist, kes olid Pariisist lahkunud pärast monarhia kukutamist ja tuntud oma monarhistliku mentaliteedi pärast.

Alalise armee kaotamise ja rahva üldise relvastamise nõue, mis masside poolt tõsteti esile rohkem kui üks kord, on üheks töölisklassi loomuliku revolutsioonilise instinkti väljendajaks. Revolutsiooniline rahvas mõistis klassivõitluse kogemuste alusel seda, mida nõudis teadusliku sotsialismi teooria: vana riigiaparaadi elementide - armee, politsei ja

---

61) Корренцев, История Парижской Коммуны, ск. 89

bürokraatliku ametnikkonna purustamist ja selle asendamist relvastatud rahvaga. Proletaarsed rahvuskaardi pataljonid ei kujutanud enesest midagi muud kui relvastatud rahvast, s.o. uue ühiskonna elementi. Seega pandi juba pärast 4. sept. üldise relvastumisega ebateadlikult alus ühele osale uuest riigist - Kommuunist.

b) Võitlus revolutsioonilise võimuorgani-
-Kommuuni loomise eest.

Olukord vaenlase poolt ümberpiiratud Pariisis muutus iga päevaga raskemaks. Rahvas kannatas leusa nälga. Saabuv talv osutus erakordselt külmaks, kütteaine hankimine vaesematel elanikkonna kihtidel oli aga peaaegu võimatu.

Hoolimat a piiramisseisukorra rasketest tingimustest Pariisi massid olid valmis koondama viimaseid jõureserve, et anda purustav hoop vaenlasele.

Samal ajal aga rahvusliku kaitse valitsus, kelle peaülesandeks juba ta ametliku nime järgi oli Prantsusmaa kaitse organiseerimine sakslaste vastu, mõistis, et pealinna aktiivne kaitse on võimalik vaid tema töölismasside relvastamisega. Teiselt poolt aga sai ta aru, et "... relvastada Pariis tähendaks relvastada revolutsioon." "Olles sunnitud valima rahvusliku kohustuse ja klassihuvide vahel, rahvusliku kaitse valitsus, kahtlemata minutitki muutus rahvusliku reetmise valitsuseks." 62) Sellelt seisukohalt vaadatuna saab mõistetavaks valitsuse taotlus sõlmida rahu sakslastega iga hinna eest. Valitsuse mitteametlik liige monarhist Thiers sõitiski septembris - oktoobris sel eesmärgil diplomaatiliste volitustega ametnikega mööda Euroopa pealinnu.

62) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 36

Kahutaotluste varjamiseks masside ees oli välja mõeldud nn. "Trochu plaan", milles kõlavate sõnadega kõneldi Pariisi kaitsest ja võidust sakslaste üle. Tegelikult oli see vaid manööver oma reeturlike taotluste maskeerimiseks, välja mõeldud hirmust rahva ees. Kirjas Kugelmanile 4. veebruarist 1871.a. paljastab Marx selle "plaani". tõelise eesmärgi: "... venitada Pariisi passiivset vastupanu äärmuseni, s.o. kuni stervation point /kui nälg sunnib alistuma/, pealetungivõitlust piirata selle vastu, silmakirjalike manöövritega." [63]

Kuid rahvas nägi juba läbi valitsuse silmakirjalikud plaanid, usk temasse hakkab langema.

Septembri lõpul ja oktoobris masside revolutsioonniline aktiivsus järjest kasvab. Klubid ja teised massiorganisatsioonid kergitasid esile rea nõudmisi, mis puudutavad mitmesuguseid ühiskondliku ja riikliku elu alasid ja mis hiljem on Pariisi Kommuuni ajal vastuvõetud dekreetide ja otsuste aluseks. Need nõuded summas viivad ebateadlikult välja mõttele töötajate ekspluateerimise hävitamisest, seega kodanluse ülevõimu hävitamisest ja ühiskondliku korra muutmisest proletariaadi diktatuuri suunas.

---

63) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXVI, ек. 90

Rahva relvastamise ja kaardiväe varustamise küsimus, mida käesolevas töös käsitletakse teises seoses üksikasjalikumalt, on septembris - oktoobris üheks kesksemaks ja enamarutatavamaks teemaks klubides ja koosolekuil.

Piiramisolukord tõstis teravalt esile rea majanduslikke probleeme. Kõrgete korteriüüride küsimus, mille aktuaalsus ei vaibu kogu käsiteldava perioodi jooksul, tõsteti taas ja taas päevakorda tööliskvartalite klubides ja rahvakoosolekuil. Rahvas nõudis tühjade korterite kasutuselevõtmist haiglatena, sõdurite majutamiseks jne. Arvesse võttes erakordseid majanduslikke raskusi nõuti korteriüüride tasumise tähtaja pikendamist kuni blokaadi likvideerimiseni ning kõige põletavama - leivaküsimuse reguleerimist. Viimase lahendamist nõuti XVIII saj. kodanliku revolutsiooni kogemuste eeskujul, s.o. kõigi olemasolevate toiduvarude arvelevõtmist ning ühtlast jaotamist riigi poolt. 19. sept. läkitati revolutsiooniliste organisatsioonide delegatsioon raekotta, kus avaldati rahva nõudmised varude ekspropriieerimise ja jaotamise kohta.[64] Nii see, kui

---

64) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 92

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

ka kõik teised revolutsioonilised nõudmised leidsid kodanlike võimukandjate poolt muidugi ignoreerimist.

Majanduslike- ja kaitseküsimuste kõrval huvitus revolutsiooniliselt häälestatud rahvas ka reaktsioonilise suurkodanluse ja aadliideoloogilise kantsi - katoliku kiriku purustamisest. Loosungid preestrite ja munkade rindelesaatmisest, kirikuehituste kasutuselevõtmisest rahvuskaardi ja revolutsiooniliste organisatsioonide vajadusteks, kiriku ja kooli lahutamisest muutusid väga populaarseiks.

Need konkreetsest olukorrast fingitud ja praktiliste vajaduste ajel esilekergitatud nõuded puudutasid peamiselt kapitalistliku ekspluateerimise üksikuid külgi. Mida enam aga põrkusid rahva nõuded reaktsioonilise valitsuse vastupanule, seda laialdasemaks muutub masside programm sotsiaalseiks ümberkorraldamiseks.

Juba pärast 4. sept. pööret kostis rahva seast nõudmisi linna omavalitsuslike organite loomisest, millele valitsus vastas aga linnapeade nimetamisega. Oktoobri algul muutub rahvusliku kaitse keskuse - Pariisi

Kommuuni loomise loosung järjest populaarsemaks. Laiades ringkondades mõisteti seda kui 1792 - 93.a. Kommuuni taaselustamist, tavalist rahva poolt valitud omavalitsusorganit. Kommuuni ülesandeks oleks peamiselt rahvusliku kaitse organiseerimine ja kindlustamine. Proletariaadi eesrindlik osa ja sotsialistlikud rühmitused käsitasid aga Kommuuni kui rahva revolutsioonilist võimu, millel maa kaitse organiseerimise ülesande kõrval on veel teine: rahva huvide kaitsmine ekspluataatorite vastu, rahva nõudmiste elluviimine ühiskonna sotsiaalseks ümberkorraldamiseks. Kuna valitsus keeldus läbi viimast igasugust omavalitsusliku asutuse valimist, tekkis rahva seas võimas liikumine Kommuuni loomiseks ilma valitsuse sanktsioonita. "Meie valime Pariisi Kommuuni ja loome ta vaatamata valitsusele... Et päästa kodumaad ja vabariiki, on rahval ainult üks vahend - valida Pariisi Kommuun", kirjutab revolutsiooniline ajaleht "Combat" 27.septembril.[65]

Oktoobri algul kutsub kahekümne ringkonna keskkomitee Pariisi kodanikke Kommuuni rajamisele. Üleskutsest nähtub, et Keskkomitee käsitab Kommuuni veel kui muntsi-

---

65) История Парижской Коммуны, lk. 102

paalset organit, mis eksisteerib kõrvuti vabariikliku valitsusega.[66] Kuivõrd päevaselgemaks muutub aga valitsuse reeturlik passiivsus kaitse teostamisel ja vastupanu munitsipaalvalimistele, seda enam laiendatakse Kommuuni programmilist võimutäiust.

Keskkomitee üleskutse oktoobri ekskpaigast kannab juba revolutsioonilisemat ilmet, on suunatud valitsuse rahutaotluste vastu. Üleskutse on kantud kõigi maade proletaarlaste solidaarsuse põhimõttest ja püstitab "ülemaailmse vabariigi" loosungi.

Heaks näiteks sellest, kuidas areneb arusaamine Kommuuni olemusest, on Blanqui käitumine. Septembri algul asub ta kindlalt kaitse seisukohal, nõudes toetust valitsusele.[67] Septembri kuul juba Blanqui kritiseerib valitsust, tema reeturlikke rahutaotlusi. Ta saab aru, miks ei kasutata kaitse teostamisel 25o. tuhandelist rahvuskaarti, sest et " ... teda kardetakse, teda peetakse mitte toeks, vaid ohuks, kuna reaktsionäärid kardavad rohkem revolutsiooni kui Wilhelmi või Bismarcki."[68] Nõnda kadusid ruttu illusioonid ühise rinde loomise võimalikkusest valitsusega. Oktoob-

---

66) Лепорский, История Парижской Коммуны, lk. 103

67) samas, lk. 110 jj.

68) samas, lk. 111

ris kirjutab Blanqui: "Me maksame kallilt oma rumaluse eest, et lasime niisuguse valitsuse võimule." 69) Sellise arengu valitsuse väärtuse ümberhindamisel tegid kõik revolutsiooni pooldajad. Oktoobris mõistetakse Kommuuni juba laialdaselt mitte kui Pariisi linna omavalitsust vaid kui valitsusest sõltumatut, tema vastu suunatud üleprantsusmaalist revolutsioonilist rahvavõimu.

Oktoobri jooksul arutati klubides ja koosolekuil elavalt kandidaatide küsimust ja koostati tulevase Kommuuni liikmete nimekirju. Rahvas nõuab proletaarsete elementide valimist Kommuuni. Pariisi Kommuuni liikmed "... peavad kõigepealt tulema rahva enese seast. Aitab meile advokaatidest, ajakirjanikest, poeetidest ja unistajatest. Ükskord ja jäädavalt on meile vaja, et Kommuuni läheksid töölised, kes ise on läbi elanud kõik kannatused ja viletsused, nemad tunnevad rahva vajadusi ja ainult nemad võivad saavutada õiguse tööle. 1789.a. tõusis kd anlus, nüüd tuli järjekord rahvale," 70) nõuab oraator ühel rahvakoosolekul.

Nimekirjadesse võetakse silmapaistvaid töölisi -

---

69) Кропоткин, История Парижской Коммуны, lk. 111

70) samas, lk. 108

revolutsionäre, kelledest paljud hiljem saavadki Pariisi Kommuuni liikmeteks ja aktiivseteks osavõtjateks revolutsioonilisest liikumisest.

Septembri lõpul ja oktoobri algul korraldab pariisi rahvas kahekümne ringkonna keskkomitee ja blankistide juhtimisel võimsaid tänavademonstratsioone valitsusevastaste loosungitega. Esimesi suuremaid demonstratsioone toimus 5. oktoobril, mida juhtisid peamiselt rahvuskaardi proletaarsed pataljonid loosungitega "Kommuuni!" ja "Sõda kuni viimse võimaluseni!" 8.oktoobril organiseeris kahekümne ringkonna keskkomitee suure manifestatsiooni Pariisi raekoja ees. Demonstrandid saatsid raekotta delegatsiooni, kes esitas valitsusele ainult ühe nõudmise: viivitamatu Kommuuni valimine. Kuid raekojas ei võeta seda kuuldagi. Demonstratsioonid ei annud seega mingeid reaalseid tagajärgi. See asjaolu innustas veelgi enam looma Kommuuni omavolilisel teel.

Viimaseks tõukeks rahva viha vallalepäästmiseks oli Metz'i kindluse kapituleerumine 27. oktoobril. Metzis asuvat 173.ooo-list sõjaväge juhtis monarhist marssal Bazaine.[71] Tunnustamata 4. septembri valitsust oli ta sidemeis revolutsiooniliste ringkondadega,

---

71) Mus aeg, II köide, lk. 16

kes sepitsesid keisririigi restaureerimist. See ettekavatsetud reeturlik kapitulatsoon viis Pariisis rahva meelepaha kõrgpunkti. Rahvas nägi õigesti selles kasvavat hädaohtu Pariisile: Metzi all vabanenud saksa armee võis rakenduda Pariisi piiramisele. Paar päeva hiljem lisandusid teated prantsuse vägede ebaõnnest Bourget' linnuse all Pariisi lähistel ning Thiers'i läkitamisest saksa peakorterisse rahuläbirääkimiste alustamiseks.

Kahekümne ringkonna keskkomitee blankistide juhtimisel tegi ettevalmistusi massidemonstratsiooniks 31. oktoobril, mis puhkeski tõelise ülestõusuna loosugite all "Maha Trochu!", "Elagu Kommuun", "Sõda viimase võimaluseni!" Raekoda piirati ümber rahvahulga ja rahvuskaardi töölispataljonide poolt. Valitsuse liikmed püüdsid kohkunult rahustada rahvast lubadustega munitsipaalvalimiste läbiviimisest. Kuid rahvas ei lepi enam sellega, nõutakse valitsuse kukutamist. Raekoja saalid täituvad rahvaga, koostatakse nimekirju uue valitsuse ja komisjoni moodustamiseks, mille ülesandeks oleks Kommuuni valimiste läbiviimine. Nimekirjadesse võetakse silmapaistvad revolutsionäärid -Blanqui, mõõdukas demokraat Ledru-Rollin, jakobiinid Delescluse ja Pyat kirjanik Victor Hugo j.t.[72] Nimekirjade koostamisel avaldub ilmekalt revolutsioonilise liikumise killustatus, ühtse organisatsiooni puudumine, mis oma tegevusega ja agitat-

---

72) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 123

siooniga oleks eelneval perioodil muutunud eesrindlikuks ja juhtivaks väesalgaks.

Nimetatud komisjon kujutas endesest ajutist valitsust või ühiskondlikku päästekomiteed, millel oleks rahva volitused kuni Kommuuni valimisteni.

Ent uus valitsus eksisteeris vaid mõned tunnid, kuna ta ei osutunud küllaldasel määral teovõimeliseks ning liikumist juhtivad blankistid ei ilmutanud vajalikku hoolt võidu kindlustamisel, andes kodanlusele võimaluse oma jõudude koondamiseks. 1. novembri varahommikul rahvuskaardi kodanlikud pataljonid vabastasid areteeritud valitsuse ja hõivasid raekoja.
Ülestõus oli nurjunud. Blankistlik vandenõuline ülestõusu taktika oli näidanud oma ebareaalsust. Näidates marksismi ja blankismi printsipiaalsele erinevusele ülestõusu küsimuses märgib Lenin: "Et olla edukas, ei pea ülestõus toetuma vandenõule, mitte parteile, vaid eesrindlikule klassile. Seda esiteks. Ülestõus peab toetuma rahva revolutsioonilisele vaimustusele. Seda teiseks. Ülestõus peab toetuma sellisele pöördepunktile kasvava revolutsiooni ajaloos, kus rahva eesmiste ridade aktiivsus on kõige suurem, kus kõhklemised vaenlaste ja revo-

---

lutsiooni nõrkade, poolikute, ebakindlate sõprade ridades on kõige tugevamad." 73)

Moment võimu haaramiseks oli soodus, kuid see liikumine ise oli algusest peale määratud ebaõnnestumisele, kuna ta oli rajatud blankistlikule väärtaktikale, kuna ülestõusnute sotsiaalne koosseis oli kirju, puudus üksmeel tegevuses ja ühtne arusaamine liikumise sihtidest. Ülestõusul puudus tähtsaim: ühtne revolutsiooniline partei, ühtne poliitiline platvorm ja taktika.

Valitsus ei julgenud kohe asuda repressioonide teele ülestõusnute suhtes. Algul kuulutati välja üldine amnestia ja munitsipaalvalimised 6. novembriks. Ent juba mõne päeva pärast, tundes pinda jalge all kindlustuvat, unustati kõik lubadused. Umbes 60 ülestõusu juhti areteeriti, blankistlikud ajalehed suleti. 74) Blanqui'l õnnestus end varjata. Kommunaalvalimiste asemel toimus 3. novembri plebistsiit elanikkonna usalduse tõestamiseks valitsusele. 5. novembril toimusid ringkondade linnapeade valimised, mis seadsid kohtadele peamiselt liberaalse ja radikaalse kodanluse.

---

73) N. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, lk. 92

74) A. Molon, Парижская Коммуна 1871. года, lk. 29

Pariisi rahva esimene katse luua Kommuuni ei õnnestunud. Kuid mõte sellest ei vaibu. Novembri lõpul kostavad jälle revolutsioonilistes organisatsioonides üleskutsed vihatud valitsuse kukutamiseks ja võimu üleandmiseks revolutsioonilise Kommuuni kätte.

Iga päevaga raskenes ümberpiiratud linnas töötava rahva materiaalne olukord. Nälg ja kütteainete puudus vastusaabuvat talve tegi olukorra kirjeldamatult raskeks. Rööbiti sellega kasvas spekulatsioon, mille vastu valitsus ei võtnud tarvitusele mingeid abinõusid. Rahva ja tema organisatsioonide nõudmistele varude rekvireerimise ja kaardisüsteemi kehtestamise kohta valitsus ei reageerinud, kuna tema sihiks oli mitte olukorra pehmendamine, vaid vastupidi, teravdamine, et sellega valmistada ette kapitulatsioonimeeleolusid rahva seas.

Samal ajal olukord sõjatandrel järjest halvenes. Sakslased okupeerisid ühe rajooni teise järel. Detsembri lõpul hakkasid nad pommitama Pariisi, et murda selle vastupanu. Ebainimliku pommitamise järel purustati paljud linna äärekvartalid ning paljud inimesed jäid peavarjuta.

Olukord linnasmuutub väljakannatamatuks. Rahvas nõuab tungivalt õiglase organisatsiooni loomist toiduainete jaotamisel. I Internatsionaali Pariisi sektsioonid,

kahekümne ringkonna keskkomitee ja revolutsioonilised ajalehed avaldavad üleskutseid valitsuse kukutamiseks ja Kommuuni loomiseks. Üks revolutsioonilisemaid üleskutseid oli kahekümne ringkonna keskkomitee oma 20. jaanuarist, tuntud "Punase afiši" nime all. Üleskutse kleebiti 5. jaan. õhtul müüridele ning trükiti revolutsioonilistes ajalehtedes. Ta paljastab halastamatult 4.septembri valitsuse äraandlikku ja rahvavaenulikku poliitikat. "Oma venitamisega, oma otsustamisvõimetusega, oma inertsusega viisid nad meid kuristiku äärele, nad ei oska võidelda ega valitseda, samal ajal kui nende käes olid kõik vahendid, toiduvarud ja inimesed. Nad ei suutnud mõista, et ümberpiiratud linnas kõik, kes võitlevad kodumaa päästmise eest, omavad võrdse õiguse temalt olemasoluvahendite saamiseks... Valitsus näitas, milleksta on võimeline, ta mõrvab meid." 75)

Kuna selline valitsus on jõuetu tekkinud kriitilisest olukorrast väljapääsu leidma, samal ajal aga Pariisi kaitse küsimus nõuab kiiret lahendamist, tuleb rahval see enda kätte võtta ja nimelt: "Munitsipaliteet või Kommuun, millise nimega teda ka nimetada, on ainus rahva päästmine, ainus varjupaik surma eest." 76)

Otsese üleskutsena revolutsioonile, valitsuse kukutamisele kõlab: "89 aasta Suur Rahvas, kes purustab

---

75) С. Альберт-Загрязкова, „Красная афиша", к предистории Парижской Коммуны, Вопросы истории, № 4 1950, lk. 90 jj.

76) samas

Bastille'sid ja kõigutab troone, kas jääb ta passiivses meeleheites ootama, kuni külm ja nälg jäätavad tema südame... Ei... Pariisi elanikkond ei nõustu kunagi nende kannatustega ja selle häbiga. Ta teab, et on veel aega, et otsustavad abinõud annavad töölistele võimaluse elada, kõigile - võidelda." Üleskutse nõuab: "Üldine rekvisitsioon. Tasuta võrdne toiduainete jaotamine. Üldrahvalik kaitsevägi. Teed rahvale! Teed Kommuunile!" 77)

See sütitav üleskutse, mis kutsub otsesele, konkreetsele tegevusele oli väga lähtsaks teguriks Pariisi revolutsioneerimisele. Valmisid eeldused uueks revolutsiooniliseks purskeks.

Rahvusliku kaitse valitsus teadis, et ta on kaotanud igasuguse autoriteedi rahva seas. Tundes hirmu uue ülestõusu võimaluse ees, otsustas kõrgem sõjaväe juhtkond teostada provokatsioonilisi rahvuskaardi väljasööste, mis lõpeksid nurjumisega ja mis pidanuks nende arvates veenma rahvast kaitse jatkamise mõttetuses. Nõnda organiseeritigi 19. jaanuaril verine lahing. Buzenvali all, kus prantslased kandsid suuri kaotusi. Et vältida edasist mõttetut verevalamist, otsustas valitsus kiiresti ette valmistada pealinna andmist sakslaste kätte.

Buzenvali operatsioon kiirendas rahva väljaastumist.

---

77) С. Айнберг-Загряцкова, Красная афиша, lk. 91

Blanqui, kes pärast 31. oktoobri ülestõusu nurjumist varjas end, asus uue ülestõusu ettevalmistamist organiseerima. Ülestõus määrati 22. jaanuarile, ja ta eesmärgiksoli otseselt valitsuse kukutamine.

22. jaanuari öösel vabastas grupp rahvuskaartlasi - blankiste Pariisi vanglast 31. oktoobri ülestõusu areteeritud juhid.

22. jaanuari keskpäeval ümbritsesid kaardiväelased ja rahvas raekoja. Kuid seekord oli valitsus ülestõusuks ette valmistatud, raekotta oli koondatud regulaararmee üksusi, kes avasid akendest rahvale tule. Tekkis lühike tulevahetus, misjärel rahvas valgus laiali.

Kohe algasid vangistusdd ja läbiotsimised. 23.jaanuaril sulges valitsus kõik klubid ja keelas rahvakoosolekud.

Ülestõusu nurjumine tõestas veelkordselt blankistide vandenõulise taktika nõrkust, nende sideme puudumist laiade massidega.

Nii 31. oktoobri kui ka 22. jaanuari liikumises puudub Internatsionaali sektsioonide aktiivne osavõtt. See on seletatav pahempoolsete prudonistide ja bakunistlike elementide juhtiva positsiooniga sektsioonides. Viimased tunnustasid poliitilist võitlust vaid niivõrd, kuivõrd see võiks olla sotsialistliku revolutsiooni

vahendituks eelduseks.

Alistanud terrori abil revolutsioonilise liikumise, valmistus valitsus viivitamatult pealinna kapituleerumisele. Juba 22. jaanuari ühtul sõitis välisminister Favre Versailles'se Bismarcki juurde läbirääkimiste pidamiseks. Käitudes ehtsa kodumaa reeturina, "... Favre ei rahuldu sellega, et kirjutab alla formaalse kapitulatsiooni. Kuulutades ennast, oma kaaslasi valitsusest Preisi kuninga sõjavangiks on tal julgust esineda kogu Prantsusmaa nimel." 78)

4. septembri valitsuse jõuetu poliitika oli viinud Prantsusmaa hävitavale rahule. 28. jaanuaril kirjutati alla Bismarcki poolt dikteeritud eelvaherahule. Selle järgi anti sakslaste käsutusse rida forte ja asuti regulaarvägede relvitustamisele. Leping nägi ette 2oo milj. frangilise kontributsiooni maksmise ja rahvuskogu kokkukutsumise, kes pidi kinnitama võitja poolt dikteeritud rahutingimused. Rahvuskaart otsustati pärast pikki vaidlusi jätta relvastatuks. "... Pariisi tõelised kaitsjad - rahvuskaardi - vägi, relvastatud rahvas - jäi puutumatuks, nendelt ei julgenud keegi nõuda relvade äraandmist." 79)

Viimane samm sai aga kodanlusele hukutavaks. Rel-

---

78) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXVI, lk. 90

79) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XVI, lk. 487.

vastatud, organiseeritud ja võitluskogemustega varustatud proletariaat oli kujunenud juba võimsaks revolutsiooniliseks jõuks, võimeliseks kukutama vihatud vaenlast - kodanlust ja ümber korraldama ühiskonda vastavalt oma klassi elulistele huvidele.

III

PARIISI KOMMUUN - PROLETARIAADI DIKTATUURI ALGIDU.

a) Pariisi masside ettevalmistused revolutsioonilisele rünnakuks Thiersi reaktsioonilisele valitsusele.

Rahvuskogu valimised toimusid 8. veebruaril. Valimiste tulemused näitasid, et Prantsusmaa elanikkonna peamass - talupoegkond on meelestatud sõja jatkamise vastu. Seda asjaolu kasutasid ära reaktsioonilised elemendid, sisendades talupoegadele, et nende peavaenlaseks on töölisklass - sotsialistid, eraomandi vaenlased, varade jaotamise pooldajad - kes propageerivad verise sõja jatkamist . Sellise agitatsiooni tulemusena hääletas talupoegkond koos reaktsioonilise suurkodanluse ja mõisnikkonnaga viimaste kandidaatide "rahupooldajate", oma õelaimate vaenlaste poolt. Tulemuseks oli, et 1/3 rahvuskogu koosseisust moodustasid reaktsionäärid, monarhistid. Siia kuulusid mõisnikud, katoliku kiriku preestrid, provintsiametnikud, suurkodanluse parteide esindajad. 17. veebruaril valis rahvuskogu valitsuse juhiks demokraatia "töölisklassi ja sotsialismi õelaima vaenlase monarhist

Thiers'i, kelle kohta Marx andis hävitava iseloomustuse oma "Kodusõjas Prantsusmaal": "Thiers, see kääbus--koletis võlus enam kui poolesaja aasta jooksul prantsuse kodanlust, sest et ta kujutas endast oma klassirikutuse kõige taiuslikumat ideelist väljendust". 80) Printsiibitu intrigaan, valetaja ja poliitiline laveerija "Thiers oli truu ainult oma küllastamatule rikkuse janule ja vihkamisele inimeste vastu, kes seda rikkust lõid". 81)

Uue valitsuse peaeesmärgiks oli kiiresti sõlmida lõplik rahu Saksamaaga, lämmatada Pariisi revolutsioonine liikumine, et seejärel kiiresti asuda monarhia taastamisele. Samasuguseid eesmärke pidas silmas ka Thiers, ent ta mõistis, et monarhia restaureerimisega tuleb siiski veidi viivitada, kanda häbistava ja raske rahu tingimused vabariigi õlule. Thiers vandus truudust vabariigile, samal ajal paigutas ametikohtadele monarhiste, andes devii si:"vabariik ilma vabariiklasteta!" 82)

Thiersi kahepoolse, laveeriva poliitika toob esile Lenin oma väljakirjutustes Thiers'st: "... mina olen Orleans'i printside poolt, ent mitte nüüd, mitte kohe, kuni on vajalik "neutraalne pind." 83)

1. märtsil kinnitas rahvuskogu vaherahu tingimused. Prantsusmaa kohustus maksma lisaks 5 miljardit franki kontributsiooni, mis garanteeriti osa prantsuse territooriumi okupeerimisega võitja poolt, loovutades osa sakslastele Elsassi ja osa Lotringist Lisaks pidid sak-

---

80) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 39

81) Samas, lk. 43

82) Ленинский сборник, том XXVI, lk. 59

83) samas

sa väed ajutiselt hõivama rea Pariisi kvartale, kuni Bismarckile antakse üle rahvuskogu poolt kinnitatud rahulepingu tekst.

Sõlminud rahu välisvaenlasega, siirdus prantsuse kodanlus pealetungile töölisklassi ja rahvuskaardi vastu. Esmajärguliseks ülesandeks pidas Thiers'i reaktsiooniline klikk Pariisi masside relvistustamist, rahvuskaardi nõrgestamist. Otseselt seda eesmärki teenib valitsuse määrus 15. veebruarist kaardiväelaste palkade kohta. See väike tasu oli kaardiväelastele, s.o. peagu kogu Pariisi tööliskonnale ja suurele osale väikekodanlusest ainsaks sissetulekuks. Määruse järgi nõutakse kaardiväelastelt, kes edaspidi soovivad palka saada, tõendi esitamist, et nad tõepoolest vajavad seda, näidates ära oma materiaalse olukorra, töökoha puudumise jne. [84]

See oli esimeseks otseseks rünnakuaktiks rahvuskaardi kui massilise revolutsioonilise jõu vastu. Määru kutsus massides esile terava rahulolematuse valitsusega. Materiaalne olukord sellal järjest halvenes, tööpuudus ei lakanud, väikekodanlus laostus.

Häbistava ja raske rahu tingimused, rahvuskogu varjamatu rahvavaenulik käitumine viisid masside revolutsioneerimise kulminatsiooni. Vastulööki anda ähvarda vale kodanlik-mõisnikulisele reaktsioonile võisid massid vaid kõigi oma jõudude koondamisega ja organiseerimisega.

Sellal revolutsioonilised organisatsioonid arenda-

---

84) А. И. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 23 jj.

vad laialdast kampaaniat rahvavõimu - kommuuni loomise kasuks. 19. veebruaril 2o ringkonna keskkomitee avaldas üleskutse valveloleku komiteede ümbervalimiseks eesmärgiga moodustada uued koosseisud sotsialistidest. "Kõik valveloleku komitee liikmed peavad avaldama, et nad kuuluvad sotsialistide revolutsioonilistesse parteidesse, et nad kõigi võimalike vahenditega nõuavad ja püüdlevad kodanluse privileegide kaotamist, tema kui valitseva klassi kukutamist ja töötajate poliitilisele võimule tulekut." 85)

Üleskutse püstitab selgepiiriliselt kapitalistliku süsteemi likvideerimise ja töölisklassi võimu haaramise loosungi. Üleskutsest nähtub, et puhtproletaarsed elemendid on organisatsioonis saavutanud juba ülekaalu väikekodanluse üle.

Kuid need ülesanded, mida proletariaat nägi oma ees, nõudsid massilisemat, sõjalist organisatsiooni otsustavaks tegevuseks. Selline organisatsioon kujuhes rahvuskaardi föderatsiooni näol veebruari keskel. Rahvuskaardi delegaatide üldkoosolekuil 15. ja 24. veebruaril tehti ettevalmistusi loodava föderatsiooni põhikirja väljatöötamiseks ning formuleeriti tema lähim programm. 86)

Tähtsaks etapiks rahvuskaardi föderatsiooni,kui organisatsiooni lõplikul väljakujunemisel on 3 märtsi üldkoosolek, kus võeti vastu põhikiri. Viimase sissejuhatavas osas rõhutatakse kahte põhiprintsiipi: 1)vabariik on ainsaks võimalikuks valitsusvormiks, mille

---

85) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 163 jj.

86) samas, lk. 168 jj.

küsimus ei kuulu arutlemisele, 2) rahvuskaardile kuulub jagamatu õigus valida kõiki oma ülemaid ja neid tagasi kutsuda, nii pea, kui nad kaotavad oma valijate usalduse. 87)

Põhikirja järgi moodustati rahvuskaardi vabariiklik foderatsioon järgmiste organisatsioonivormidega: delegaatide üldkoosolek, pataljoni komitee, leegioninõukogu ja keskkomitee. Üldkoosolek moodustab: 1) ühest delegaadist igast roodust, 2) ühest ohvitserist igast pataljonist, 3) kõigi pataljonide komandöridest. Pataljoni komitee moodustatakse iga roodu kolmest saadikust, üldkoosoleku poolt saadetud ohvitserist ja pataljoni komandörist. Leegioninõukokku kuulub kaks delegaati igast pataljoni komiteest ja antud ringkonna pataljoni komandör. Keskkomitee koosseisu kuuluvad: kaks delegaat igast ringkonnast, kes valitud leegioninõukogu poolt ja üks komandör igast leegionist.

Põhikirjas määratletakse rahvuskaardi sellise organisatsiooni ülesanded ja otstarve: loodud föderatsiooni organite ja nende liikmete ülesanne on kaitsta rahvuskaardi huve ja valvata igasuguste relvitustamise ning vabariigi kukutamise katsete üle. 88) Neile pannakse ka rahva sõjaliste jõudude täieliku reorganiseerimise s.o. alalise armee kaotamise projekti väljatöötamise ülesanne.

Vabariiklik rahvuskaardi föderatsioon kujunes kõige massilisemaks demokraatlikumaks organisatsiooniks, mille kaudu Pariisi töötavad kihid väljendasid oma poli

---

87) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 64

88) samas, lk. 69

tilisi nõudmisi: vabariigi kaitsmine ja alalise armee likvideerimine, Föderatsioon kujutas endast võimsat poliitilist relvastatud massiorganisatsiooni reaktsioonilise valitsuse sepitsuste vastu. "Oma sõjalise organisatsiooni täiendas Pariis poliitilise organisatsiooniga ... see föderatsioon oli kõigi rahvuskaartlaste liiduks, kes olid ükteisega seotud delegaatide kaudu igast roodust." Need delegaadid "... moodustasid keskkomitee, milline 18. märtsil alustas meie sajandi suurimat revolutsiooni". 89)

Rahvuskaardi Keskkomiteesse kuulusid inimesed, kelle tegevus oli tihedalt seotud töölismassidega, samuti rida silmapaistvaid sotsialiste. I Internatsionaali liikmeid: Varem, Assy, Jourde, Clemence, blankistid Moureau, Ranvier rahvuskoosolekute ja klubide populaarsed osavõtjad ja rahvuskaardi aktiivsed tegelased Arnold, Abyan . Seos keskkomitee ja Internatsionaali vahel ei jätnud avaldamata positiivset mõju sotsialistlike tendentside tugevnemise näol Keskkomitees.

Rahvuskaardi Keskkomitee lõi kohe tiheda kontakti Pariisi rahvamassidega ning saavutas peagi suure autoriteedi mitte ainult rahvuskaardi vaid kogu Pariisi ulatuses. Märtsi alguseks sai ta Pariisis relvastatud jõudude tõeliseks peremeheks, seega ka faktiliseks võimuks linnas, kus seadusliku võimu autoriteet katastroofiliselt langes. Keskkomitee näol kujunes välja teine valitsus, millega rahvas arvestas rohkem kui seadusliku võimuga.

Kujukaks näiteks selle kohta on Keskkomitee osa 27.

---

89) Архив Маркса и Энгельса, том III (VIII), lk. 319

veebruari ja 1. märtsi sündmustes. 26. veebruaril möödus vaherahu tähtaeg, ning Pariisis levisid kuuldused, et sakslased hõivavad lähimail päevil ettenähtud Pariisi kvartalid. Valitsus oli meelega jätnud rahvuskaardi kahurid neisse piirkondadesse, kuhu pidid sisenema sakslased. Need olid kahurid, mida rahvas ise valmistas ja muretses kaardiväele oma ohverdustest. Haaratuna õiglasest peremehe-tundest ning vihast reetturliku valitsuse ning sakslaste sissemarsi vastu, sööstsid rahvuskaartlased päästma oma kahureid. Rahvahulkade abiga veeti kahurid tööliskvartaleisse, mis jäi sakslaste sissemarsist puudutamata ning seati siin üles strateegiliselt tähtsais punktides - Montmartre'il, Belleville'is Vogeeside väljakuil jne; Montmartre'i ja Belleville kõrgustikud olid keskaegsed kindlustused, mis ümbritsetud muldvallide ja kraavidega. Pariis oli ärevil. Rahvas valmistus relvastatud vastupanuks sakslastele. Sama oli deklareerinud ka Keskkomitee 24. veebruaril. Ent Internatsionaali ja teiste revolutsiooniliste organisatsioonide aktiivsel mõjustusel Keskkomitee revideeris oma seisundit selles küsimuses ning jõudis õigele järeldusele, et kokkupõrge viiks vaid töölisklassi verisele kaotusele ja annaks prantsuse ja saksa monarhistidele võimaluse ühiselt saavutada oma eesmärke: Pariisi revolutsioonilise proletariaadi purustamiseks. Juhindudes sellest, avaldab keskkomitee 28. veebruaril oma ametliku üleskutse elanikkonnale, kutsudes neid rahu säilitama sakslaste sissemarsi puhul. Ta paneb ette hõivatavad kvartalid ümbritseda barrikaadidega, et täielikult iseleerida see ülejäänud linnast. [90] Nende kvartalite elanikkonnal aga evakueeruda.

---

90) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 26

Kuivõrd suur oli Keskkomitee mõju ja autoriteet Pariisi elanikkonna keskel, ilmnes 1. märtsil, mil toimus sakslaste sissemarss. Keskkomitee juhised täideti elanikkonna poolt täpselt. Keskkomitee esines seega kui mitteametlik, ent rahva poolt tunnustatud võim. Linn oli nagu välja surnud. Sakslased võeti vastu vaikides, avaldamata vähimatki vastupanu. Häbistatuna pariislaste igakülgsest ignorantsist, lahkusid sakslased 3. märtsil Pariisist.

Keskkomitee, kui rahva poolt tunnustatud revolutsioonilise võimutekkimine kutsus valitsevates ringkondades esile jõuetu raevu. Rahvuskogu monarhistlik kildkond eesotsas Thiers'iga jatkas Pariisi demokraatlike kihtide ründamist eesmärgiga nõrgestada neid, provotseerida vastuhakku, milline siis lõplikult verre lämmatada. Seda eesmärki teenisidki rahvuskogu otsused 11. ja 13. maist korteriüüride ning vekslite maksutähtaegade pikendamise tähistamise kohta, samuti rea revolutsiooniliste ajalehtede sulgemine ning tagaselja surmaotsuse langetamine Blanqui'le ja Fluaney'le. Seda eesmärki teenis lõpuks ka Thiers'i katse rahvuskaardilt ära võtta ta kahurid, milline sündmus kujunes sädemeks revolutsiooniliselt meelestatud rahva viha lõkkelelöömisel.

b) Võimu üleminek proletariaadi kätte 18.märtsil.

Rahvuskaardi Keskkomitee võimul.

Prantsuse suurkodanluse esimeseks ülesandeks rahvuskaardi relvitustamisel oli viimase valduses olevate kahurite äravõtmine. Vaatamata sellele, et eelmised sellelaadilised katsed olid ebaõnnestunud, koondas Thiers jõude ning 17. märtsi õhtul otsustas ministrite nõukogu samal õhtul võtta ette rünnaku Pariisi kindlustustele, kuhu rahvuskaart oli paigutanud kahurid. Valitsuse käsutuses oli 27.-3o tuhat regulaarväe sõdurit, kes kindral Vinoy avantüristliku plaani järgi pidid haarama tööliskvartalite strateegilised punktid ja teostama seejärel tööliselanikkonna täieliku relvitustamise. [31] Loodeti, et rahvuskaardi kodanliku koosseisuga pataljonid ühinevad valitsuse vägedega.

Öösel ilmusid Pariisi majade seintele proklamatsioonid täidesaatva võimu pea Thiersi ja ministrite allkirjadega, milles süüdistati rahvuskaardi keskkomiteed kogu korralageduse pärast linnas. "Sakslastega võitlemise ettekäändel teatud ajast saadik... kuritahtlikud inimesed haarasid oma kätte osa linnast, püstitasid seal kindlustused... kõik see toimub salapärase komitee käsul, kes tahab iseseisvalt komandeerida rahvuskaardi osasid... ja moodustada oma valitsust vastukaaluks seaduslikule valitsusele." [32]

---

31) Корольченко, История Парижской коммуны, lk. 195

32) А. И. Молок, Парижская коммуна в документах и материалах, lk. 39

Proklamatsioon kutsub pariisi elanikke ühinema valitsuse platvormiga ning kuulutab avalikult sõja rahvuskaardile, seega sisuliselt rahvale, teatades, et kahurid, mis kuuluvad valitsusele, võetakse "rahutusetekitajailt" ära ja paigutatakse riiklikesse arsenalidesse.

Operatsioonid algasid öösel kell 2. Thiersi rünnak tabas pariislasi ootamatult. Rahvuskaardi Keskkomitee ei teadnud oodata rünnakut nii ruttu ja ei olnud kriitilisel hetkel valvel. Valitsuse väed haarasid Montmartre ja Belleville ning linna tähtsamad strateegilised punktid leidmata peagu mingit vastupanu rahvuskaardi poolt. Algas kahurite äravedamine kõrgustikelt.

Varahommikul aga ärkas linn. Antakse signaal, rahvas valgub tänavaile, ilmuvad rahvuskaardi üksused. Toimuvad vähesed kokkupõrked. Rahvas veenab sõdureid mitte tulistada oma isasid ja vendi. Selle tulemusena algabki regulaarvägede ridades korratus ning vennastumine rahvaga. Komandöride korduvatele korraldustele tulistada rahvast sõdurid ei reageeri. Toimub Thiers'i armee täielik desorganiseerumine, komandeeriv koosseis on demoraliseeritud, rahvuskaardi kodanlikud pataljonid keelduvad toetamast Thiers'i.

Keskpäevaks olid töölised ja rahvuskaart taas hõivanud Montmarte'i ja Belleville ning kahurid sinna tagasi toimetanud. Rahvuskaardi keskkomitee, keda valitsuse rünnak tabas ootamatult, kogunes alles hommikul ning asus juhtima pataljonide tegevust. Kuni keskpäevani asus keskkomitee äraootaval kaitseseisukohal, oodates

uut rünnakut, seejärel siirdub ise rünnakule. Keskkomitee juhtnööride järgi rahvuskaardi pataljonid laskuvad kõrgendikelt alla ja asuvad Pariisi süstemaatilisele hõivamisele. Algab ülestõus. Haaratakse ringkondlikud munitsipaliteedid, kasarmud jne.

Veendunud, et rahva relvitustamisoperatsioon on järjekordselt ebaõnnestunud, otsustas Thiers viia regulaarvägedele üle jäänud osad pealinnast ära, organiseerida Versailles's uus armee, millega rünnata uuesti revolutsioonilist Pariisi. Teinud vastavad korraldused sõjaministrile, põgenes Thiers ise Versailles'sse, kuhu talle järgnes lähimate tundide jooksul kogu kõrgem bürokraatlik personal.

Õhtul algas valitsuse keskasutuste hoonete hõivamine. Rahvuskaardi proletaarsed pataljonid, haaravad Vendome'i väljaku, kasarmud, ringkondlikud raekojad, jaamad, prefektuuri jne. Õhtul kella 11.-ks läheb rahvuskaardi kätte raekoda – Hotell de Ville. Raekojale heisatakse kohe punane revolutsioonilipp ja siia asus uus ajutine valitsus - rahvuskaardi keskkomitee.

Revolutsioon oli võitnud. Pariisi proletariaat, kes pikkade kuude jooksul oli stiihiliselt, klassiinstinkti ajal tegutsenud ühiskonna sotsiaalse ümberkorraldamise suunas oma klassivõimu kasuks, osutus ootamatult olukorras peremeheks. Poliitiline võim oli esmakordselt maailma ajaloos proletariaadi käes. "Kommuun tekkis stiihiliselt, teda ei valmistanud keegi teadlikult ja plaanipäraselt ette. Ebaõnnestunud sõda Saksamaaga, viletsused piiramise ajal, töötus proletariaadi

keskel ja laostumus väikekodanluse keskel masside rahulolematus kõrgemate klasside ja juhtkonna vastu, kes avaldasid täielikku võimetust, ähmane käärimine töölisklassi seas, kes ei olnud rahul oma olukorraga ja püüdlus teisele sotsiaalsele laadile rahvusekogu reaktsiooniline koosseis, mis sundis kartma vabariigi saatuse pärast, - kõik see ja palju muud ühines selleks et tõugata pariisi elanikkonda 18. märtsi revolutsioonile, mis ootamatult andis võimu rahvuskaardi, töölisklassi ja temaga liitunud väikekodanluse kätte." [93]

Õpetuses töölisklassi vabastamisest kapitalismi ikkest, proletaarsest revolutsioonist on marksismi-leninismi klassikud korduvalt pühendanud tähelepanu proletariaadi taktikale revolutsioonis. Käsitledes proletariaadi diktatuuri kui proletaarse revolutsiooni tööriista näitab seltsimees Stalin, et proletaarse revolutsiooni edukal lõpuleviimisel asi ei piirdu ainult võimu haaramisega, on vaja teda ka kindlustada. Selleks on kõigepealt vaja „... murda revolutsiooni poolt kukutatud ja ekspropriieeritud mõisnike ja kapitalistide vastupanu, likvideerida kõik nende katsed kapitali võimu uuesti jalule seada... " [94] Töölismasside liikumine 18. märtsil tekkis stiihiliselt, tal ei olnud initsiaatorit ega organisaatorit. Ent selle etteotsa asus kiiresti rahvuskaardi keskkomitee, juhtides plaanipäraselt pealinna keskuse ja valitsusasutuste hõivamist. Kuid revolutsiooni lõpliku võidu kindlustamisel tegi keskkomitee suuri poliitilisi ja strateegilisi vigu, mis on seletatav ühtse revolutsiooni-

---

93) В. И. Ленин, Сочинения, Том 17, lk. 111

94) J. V. Stalin, Teosed 6. köide, lk. 108

lise partei, tsentraliseeritud juhtkonna puudumisega, millel oleks olnud algusest peale kindel kava revolutsiooni teostamiseks kogu maal. "Ülestõus on kunst", kirjutab Engels 1852.a. teoses "Revolutsioon ja kontrrevolutsioon Saksamaal". "Juhul kui ülestõus on kord alatud, on tingimata vajalik tegutseda suurima otsustavusega ja minna üle rünnakule. ." Kaitse on igasuguse relvastatud ülestõusu surm." [95] Keskkomitee aga asus passiivsele kaitsetaktika positsioonile kogu liikumise saatust otsustavail päevil, kartes kodusõja vallalepäästmist. Selle tulemusena laskis ta Thiers'il regulaarvägede sõdurid Pariisist ära viia, tegemata sellele vähimatki takistust. Oleks olnud vaja vaid väikest tõuget, et demoraliseerunud armee sõdureid võita revolutsiooni poole. Keskkomitee teiseks suureks taktikaliseks veaks oli see, et ta ei asunud kohe viivitamatult pealetungile Versailles'le, et purustada sinna koondunud reaktsiooni-pesa ja kehtestada seejärel sidemed kogu ülejäänud Prantsusmaaga. Marx, kes pingsa tähelepanuga jälgis sündmusi Pariisis, kritiseeris teravalt keskkomitee kõhklevat taktikat Versailles'i ründamise suhtes: "Keskkomitee, kindlalt keeldudes pidamast kodusõda, mis algas Thiers'i õise ekspeditsiooniga Montmartre'i vastu, tegi saatusliku vea; oleks vaja olnud viivitamatult minna Versailles'i peale - Versailles'il ei olnud sellal kaitsevahendeid - ja ükskord ning lõplikult lõpetada Thiers'i ja ta mõisni-

---

95) К. Маркс и Ф. Энгельс, Революция и контрреволюция в Германии, lk. 115

kulise palati vandenõudega." 96)

Selleasemel, et kasutada olemasolevaid võimalusi vaenlase kiireks purustamiseks, mõtles Keskkomitee peamiselt poliitilise võimu üleandmisest rahvaesindusele - Kommuunile. Keskkomitee pidas end mitte revolutsiooniliseks valitsuseks, vaid linna ajutiseks administratsiooniks, inimeste grupiks„kellel on õigus võtta tarvitusele abinõusid enesekaitseks." 97) 19. märtsi hommikul avaldas keskkomitee proklamatsiooni kaardiväelastele, milles räägitakse, et keskkomitee on oma ülesande - Pariisi kaitse organiseerimise - täitnud. Kukutanud ja ajanud Pariisist ära vihatud kodanliku valitsuse, "... meie täisvolitused lõpevad ja me tagastame teile teie mandaadi, sest me ei taha asuda nende kohale, keda alles äsja tabas rahva meelepaha torm." 98) Kommuuni valimised määratakse 22. märtsile.

Ometi näitas keskkomitee oma ühiskondliku korra demokratiseerimise katsetega, et ta oli tõeline töötava rahva valitsus. Rahvuskaardi keskkomitee oli võim, mis ei olnud rajatud mitte kodanlikule seadusele, vaid tema aluseks oli rahva revolutsiooniline initsiatiiv, võimu haaramine. Töölisklass ise, juhituna keskkomitee - rahva poolt valitud ja tema keskel tuntustuse leidnud revolutsioonilise organi poolt - suutis vallata võimu ja luua uue riikliku organisatsiooni - proletariaadi diktatuuri algeo. Uue võimu proletaarne loomus ja tema elulised sidemed proletaarsete

---

96) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 53

97) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 59

98) samas, lk. 54

massidega aitasid töö vältel parandada mõningaidki tehtud vigadest.

Keskkomitee sattus poliitilise võimu etteotsa ootamatult, omamata mingit kindlaksmääratud tegevuskava. Ent väljendades rahva nõudmisi, oli Keskkomitee taotlenud vabariiki, Kommuuni, ühiskondlike suhete ümberkorraldamist. Marxi idee riigimasina purustamisest ei olnud sellal veel rahva teadvuseni jõudnud. Mõistmata selle vajadust, hakkasid proletariaat ja revolutsioonilised organisatsioonid nõudma riigiaparaadi üksikute osiste põhjalikku purustamist. Võimu haaramise ettevalmistamine ebateadlikult rahva poolt algas juba pärast 4. septembrit. Seetõttu saab mõistetavaks, et vaatamata programmi puudumisele leidis keskkomitee õige tee rahva taotluste teostamiseks, proletaarse riigi rajamiseks, ehkki kobamisi, instinktiivselt. "... kaasaegses ühiskonnas kapitali poolt majanduslikult orjastatud proletariaat ei saa valitseda poliitiliselt, purustamata oma ahelaid, mis seovad teda kapitaliga. Just seepärast pidi kommuuni liikumine tingimata omandama sotsiaalse värvingu, s. o. hakkama püüdma kodanluse, kapitali valitsemise kukutamist, kaasaegse ühiskondliku korra aluste purustamist." [99]

Valmistades ette uue, töölisriigi korraldamist, Pariisi töölismassidel ja väikekodanlusel ei olnud selget ettekujutust, millist riiki ta looma peab, ei olnud arusaamist, et vana riigiaparaati ta kasutada

---

99) В. И. Ленин, Сочинения, том 17, lk. 112

ei saa. Nad lõid uue töölisriigi instinktiivselt, andmata endale täit aru uue riigi iseärasustest.

Bürokraatliku riigiaparaadi ühe tähtsama elemendi - alalise armee likvideerimise ja rahva üldise relvastamise eeldused olid kujunenud juba enne 18. märtsi. Pärast revolutsiooni aga ei olnud Pariisis enam ühtegi regulaarväeosa. Seega oli purustatud proletariaadile üks ohtlikumaid rõhumisaparaadi osi - armee. Samuti oli asi rahvast eraldatud politsei likvideerimisega. Pärast 4. septembrit hakkas rahvas omal algatusel likvideerima seda töölisrajoonides. Lõplikult viidi see läbi 18. märtsi õhtuks, mil prefektuuri- ja politseiasutused hõivati rahvuskaartlaste poolt ja politsei ning zandarmeeria põgenes peagu täies koosseisus Versailles'sse.

Nõnda purustas revolutsioon kodanliku riigimasina kaks tähtsamat koostisosa ja asendas selle relvastatud rahvaga. Proletariaadi diktatuuri kehtestamise esimeseks ja tähtsamaks tingimuseks ongi proletaarse armee olemasolu, relvastatud rahvas, kes haaranud võimu, asub kapitalistliku süsteemi teadlikule purustamisele ja proletaarse riigi, proletariaadi diktatuuri loomisele selle varemeil.

Kolmanda - bürokraatia ja ametnikkonna likvideerimisele ja selle asendamisele proletaarsete võimuorganitega asus Keskkomitee kohe pärast 18. märtsi. Kõikidesse ministeeriumidesse ja riiklikesse asutustesse saadeti keskkomitee poolt komissarid, rahva seast esile kerkinud ja temaga tihedalt seotud inime-

sed, kes asendasid kodanlik-bürokraatlikku personali. Kõrgem ametnikkond oli Thiers'i direktiivide kohaselt kas järgnenud viimasele Versailles'sse või ei ilmunud oma ametikohuste täitmisele. Teatades valitsuse ümberpaigutamisest Versailles'sse, Thiers kohustab tsiviil- ja sõjaväe võime "... mitte täitma kellegi korraldusi, kui vaid Versailles's asuva seadusliku valitsuse omi."[100] Sabotaaži vastu andis Keskkomitee 23. märtsil määruse kõigi teenistujate vallandamise kohta, kes ei ilmu teenistusse.[101] Kohad täideti uute inimestega, eeskätt tööliste seast. Nõnda kaotati vana bürokraatlik ametnikkond, kui rahvast kõrgemal seisev kihitis. Selle riigimasina koostisosa purustamine oli tihedalt seotud uute kaadrite kaasatõmbamisega. Juhtivad kohad asutustes läksid tööliste või nendele lähedaste inimeste - väikekodanluse ning progressiivse intelligentsi kätte.

Kuid keskkomitee tegevus vana riigimasina purustamisel ja uute proletaarsete võimuorganite loomisel ei piirdunud ainult sellega. Kõige viljakamaks oma ajalooliselt mõjult osutus mandunud kodanliku parlamentarismi asendamine uut tüüpi rahvaesindusega, kommuuniga, "asutusega, kus otsustamis- ja arutlemisvabadus ei mandu pettuseks."[102] Kommuuni valimised olid määratud algul 22. märtsile. Kuigi osa Keskkomitee liikmeid, peamiselt blankistid, seisid valimiste edasilükkamise ja kohese Versailles' ründamise poolt, sai ülekaalu siiski enamus, kes muretses selle eest, et toimunud pööre saaks seadus-

---

100) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 43

101) samas, lk. 78

102) V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, lk. 135

liku värvingu.

Kiirustamine kommuuni valimistega tõmbas keskkomitee tähelepanu, nagu juba märgitud, ära tähtsatelt sisemistelt ülesannetelt, mis oleks rahva võimu kindlustanud: kontrrevolutsiooni purustamine, uute proletaarsete võimuorganite lõplik organiseerimine, ja oleks vältinud keskkomitee ajakaotust ning kokkuleppeid revolutsiooni ja mitmesuguste sellele vaenulike elementide vahel. Kuna kontrrevolutsioon ei olnud lõplikult purustatud, säilis Pariisis eneses veel olulisel määral reaktsioonilisi elemente. Keskkomitee passiivne kaitsetaktika võimaldas kontrrevolutsioonil pead tõsta. Kodanlikud ajalehed loovad ühisrinde uue revolutsioonilise võimu vastu, laiemates igakülgselt keskkomiteed ja kutsudes elanikkonda boikoteerima eelseisvaid valimisi, kui mitteseaduslikke. Reaktsiooniline kodanlus koondas oma jõude, lõi sidemed Versailles'ga. Loodi nn. "korrapartei" rahvuskaardi kodanlikest pataljonidest, mõnedel ringkondade linnapeadest jne. 22. ja 24.märtsil korraldas "korrapartei" tähavademonstratsioone keskkomitee vastaste loosungitega. Kuid need demonstratsioonid osutusid jõuetuiks ega kujutanud tõsist ohtu revolutsioonile. Nende peamiseks ülesandeks oli võita aega.

Palju kahju kommuuni liikumisse tõi keskkomitee koostöö Pariisi ringkondlike linnapeadega. Kuivõrd Kommuuni valimine oli tihedalt seotud raekodadega, linnapeadega, kelle käes oli valimiste kogu tehniline aparaat

(valijate nimekirjad jne.) ja kuivõrd keskkomitee taotles äärmist legaalsust, tuli paratamatult asuda koostöö-le. Pariisi mehed - valdavas enamuses kodanlikud vabariiklased, osalt mõõdukad libaraalid või radikaalid, kartsid relvastatud proletariaati rohkem kui Versailles' monarhiste. Nad seadsid oma eesmärgiks kõrvaldada vihatud keskkomitee, võtta linna juhtimine enda kätte, ja saavutanud Versailles'lt sanktsiooni kommunaalvalimiste läbiviimiseks, peatada liikumine,mille proletaarne iseloom muutus iga päevaga üha selgemaks. Selle eesmärgiga saadetigi linnapeade poolt delegatsioon Versailles'sse, kellele seadusandlik kogu lubas läbi viia kommuuni valimised. Kuid Thiers tegi linnapeadele korraldusi pidada läbirääkimisi keskkomiteega, võita aega, et Versailles saaks koguda jõude. Thiers'i kahepoolset poliitikat iseloomustab vene Charge d' affaires Okunevi kiri Gortšakovile 26. märtsist, milles Okunev avaldab, et rahvuskogu salakomitees oli otsustatud lükata valimised selle ajani, mil "ülestõus" on alistatud, "... kuna praegusel momendil nad ei oleks vabad".[103] Läbirääkimised valimiste üle keskkomitee ja linnapeade vahel kestsid 8 päeva, mille jooksul keskkomiteele pandi ette lükata valimised edasi kuni rahvuskogu korralduseni, nõuti raekoja ning võimu üleandmist linnapeade kätte ning määratleti Kommuuni kui puhtmunitsipaalse organi iseloom, mille olemasolu ei võiks eeldada rahvuskogu laialisaatmist.

Need ilmselt revolutsioonivaenulikud ettepanekud

---

103) Парижская коммуна и Парижская Коммуна 1871. года, lk. 75

ei võinud leida ega leidnudki vastukaja proletaarse organi - keskkomitee liikmete enamiku hulgas. Üha enam tugevneb veendumus taoliste läbirääkimiste tagajärjetusest. Üheks suuremaks tõukeks otsustavale tegevusele asumiseks ja kahtlaste läbirääkimiste katkestamiseks olid teated reast provintsidest, kus oli juba välja kuulutatud kommuunid. 22-24. märtsini oli Lyon, Marseille'i, Toulous'i, Saint-Etienne'i, Limoges'i, Narbonne'i j.t. linnade rahvas järgnenud Keskkomitee üleskutsele 19. märtsist, milles kutsutakse provintse looma Pariisi eeskujul vabariiklike asutusi ja astuma viimasega kontakti. [104]

Kommuuni Nõukogu valimiste päev määrati 26. märtsile. Valimiseelsel nädalal toimus agitatsiooni läbiviimine keskkomitee, revolutsiooniliste organisatsioonide ja ajalehtede poolt, milles väljendasid oma seisukohti loodava organi suhtes. 22. märtsil avaldas keskkomiteele proklamatsiooni tulevase kommunaalnõukogu ülesannetest ja olemusest. Selles kutsutakse pariislasi kommuuni valimistele, et "panna nurgakivi oma õigustele, kõikumatu vundament vabariiklikele asutustele". Proklamatsioonis rõhutatakse: "Linna õigus on niisama vankumatu kui rahvuse õiguski; linn, nagu rahvaski peab omama oma kogu." [105] Üleskutses visandatakse üldjoontes ka tulevase kommuuni struktuuri ning viidatakse tema demokraatlikule organisatsiooniprintsiibile: "Kogu va-

---

104) А. И. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 58

105) samas, lk. 63

lib enese keskelt spetsiaalsed komiteed, millised jagavad omavahel erinevad valitsemisharud... Munitsipaalkogu liikmed alluvad ühiskondliku arvamuse pidevale kontrollile, järelvalvele ja kriitikale; nad on vastutavad... ja võivad olla ära kutsutud." [106]

Keskkomitee mõistab kommuuni veel vaid kui töölisvõimu pealinnas, mitte aga üleprantsusmaalises ulatuses. Uus võim on aga rajatud uutele poliitilistele alustele, ta vastutab rahva ees, on tema poolt kontrollitav ja temaga tihedasti seotud.

Valimiseelsetel päevadel keskkomitee avaldab palju proklamatsioone, milles määratleb pariisi proletariaadi ja kommuuni valimiste eesmärgi: vabariigi säilitamine kommuuni pideva kontrolli all. Kommuun peab süvendama ühiskondliku korra demokratiseerimist, millele pani aluse keskkomitee. Oma viimases üleskutses keskkomitee kutsub valima kommuuni liikmeid rahva enese seast, inimesi kes kannatavad rahvaga sama kannatust ja elavad temaga ühte elu. [107]

Vaatamata oma vigadele revolutsiooni võidu kindlustamisel, vaatamata oma mõttetule "suurmeelsusele" ja "aususele" rahvuskaardi keskkomitee viis läbi rea üritusi, mis pani vankuma kodanluse kui klassi peamise toetsentraliseeritud, bürokraatliku riigiaparaadi ja koondasid proletaarseid masse üha kindlamine uue võimu ümber. Uue võimu organiseerimise ja kindlustamise juurde kuuluvad niisugused üritused, nagu piiramisseisukorra lõpetamine, sõjakohtute kaotamine ja poliitilis-

---

106) А. И. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 80

107) Samas, lk. 101

te vangide amnesteerimine.[108] Rida keskkomitee dekreete on suunatud töötajate materiaalse olukorra parandamiseks, nagu dekreedid kaareiväelastele regulaarse palgamaksmise taastamise kohta, panditud esemete müügikeeld, korteriüüride ning vekslite maksutähtaegade pikendamine jne. Sellega asus keskkomitee rea eluliste küsimuste lahendamisele, millised leidsid laialdasemat edasiarendamist Kommuuni poolt.

"... kodanluse vastupanu mahasurumiseks, võidu säilitamiseks ja edasiminekuks sotsialismi lõpliku võiduni pole revolutsioon enam võimeline kui ta teataval oma arenemise astmel ei loo oma põhitoena spetsiaalset organit proletariaadi diktatuuri näol. "[109]

Oma tegevusega proletaarse riigi aluste väljakujundamisel, kontrrevolutsiooni purustamisel ja sotsiaal-majanduslikul alal rahvuskaardi keskkomitee lõi eeldused proletariaadi diktatuuri väljakujundamiseks. Kui keskkomitee ei oleks rutanud Kommuni valimistega, oleks ta juba oma võimu esimestel nädalatel suutnud põhjalikumalt tugevdada maailma-ajaloo esimest proletaarset riiki.

~~Nii alates 18. märtsist, hakkas järsult ja otsustavalt avalduma pariisi liikumine puht~~

108) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 56

109) J. V. Stalin, Teosed 6. köide, lk. 107.

C) Pariisi Kommuun võimul.

26. märtsil toimusid Pariisi Kommuuni valimised. Need olid Prantsusmaa ajaloos esimesed tõelised üldised, vabad valimised. Kommuuni Nõukogu liikmete arv määrati 9o-le. Kandidaadid olid seatud proportsionaalselt ringkondade elanike arvule, mistõttu tihedamalt asustatud tööliskvartalid said Kommuunis suurema esinduse. Valimistest võttis osa Pariisi tööliskonna määratu elanikkond. Osa suurkodanlusest oli Pariisist lahkunud, enamik siiajäänuid aga boikoteeris valimisi.

Valiti üldse 86 kommuuni liiget, kuna 5 liiget oli valitud üheaegselt mitmes ringkonnas. Nende hulgas oli 28 töölist, 8 teenistujat, 29 inimest intelligentsi hulgast ja mitmesuguse muu elukutsega. [110] 21 liberaalse ja radikaalse kodanluse esindajat, kes olid valitud Kommuuni, panid oma volitused kohe maha. Nõnda kuulusid Kommuuni koosseisu peamiselt pealinna töötava rahva esindajad.

Kommuun ei olnud ühtlane poliitilistelt vooludelt. Domineerisid blankistid - 21 liiget ja prudonistid - 2o liiget. [111] Kommuuni kuulus veel 12-14 uusjakobiinining 1o-12 mitmesuguste teiste parteide esindajat. Kommuuni liikmetest umbes 3o inimest (peamiselt prudonistid) kuulusid I Internatsionaali. Kõige järjekindlamaks ja aktiivsemaks elemendiks Kommuuni koosseisus

110) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 244

111) samas

olid Pariisi proletariaadi esindajad, kuna aga kõikuvad väikekodanlikud elemendid võitluse raskenedes eemaldusid. Ainult töölised jäid Kommuunile lõpuni truuks.

28. märtsil toimus Kommuuni pidulik avamine raekojaplatsil. "Kui keskkomitee avaldas valitute nimed, kui kahuripauk vapustas linna, siia kogunenute tuhandeist rinnust kõlas hüüe täis sellist entusiasmi, sellist üksmeelset ja otsustavat vabariigi ja kommuuni väljakuulutamist, et seda ei unusta keegi..." [112] Pariisi rahvas tervitas oma valitsust.

Loonud oma võimuorgani, pidi pariisi töölisklass viivitamatult asuma uuele korrale konkreetse sisu andmisele. Ta pidi asuma kindlale proletariaadi diktatuuri teele, kuigi tal ei olnud selleks mingeid eeskujusid ega kogemusi.

Mida kujutas enesest õieti Kommuun ? Selget ettekujutust sellest ei olnud teda valinud rahval ega ta liikmeilgi. Nagu hähtub keskkomitee üleskutseist, kommuuni mõisteti algul mitte kui üldrahvalikku valitsust, vaid kui Pariisi munitsipaalset organit.

Kommuuni Nõukogu esimestel istungitel kostab liikmete seast hääli, nagu tohiks kommuun tegelda ainult kohalike asjadega. 29. märtsi istungil paneb Clement ette, et Kommuun ei esineks kui poliitiline võim. [113] Samas aga nõuavad kommuuni liikmed Versailles' rahvuskogu laialisaatmist, mis segab Kommuuni tegevust ja ohustab vabariiki.

---

112) А. М. Молок. Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 121.

113) Протоколы Парижской Коммуны, lk. 22

Siiski Kommuuni liikmete enamik pidas end üldrahvaliku poliitilise iseloomuga organiks, mis nähtus algusest peale Kommuuni praktilisest tegevusest. Kommuun kinnitas valimisi korraldava komisjoni otsuse selle kohta, et Kommuuni liikme volitused ei või olla ühtekuuluvad rahvuskogu liikme volitustega. Kommuuni kui üldrahvaliku võimu iseloom nähtub ka sellest, et ta algusest peale tegeles mitte kohalike munitsipaalsete küsimustega, vaid uue poliitilise võimu organiseerimisega.

Kommuun jätkas rahvusekaardi keskkomitee poolt alustatud tööd vana riigimasina purustamisel ja uue loomisel. Endiste ministeeriumide asemele lõi Kommuun uue keskvalitsuse, mis koosnes kümnest komisjonist: täidesaatev, finants-, sõja-, justiits-, ühiskondliku julgeoleku-, toitlustamise, töö- ja vahetuse-, väliasjade, ühiskondliku teenendamise ja hariduse komisjonid.

Paralleelselt uute juhtivate töötajate nimetamisega teostas Kommuun ka endiste ministeeriumide personali asendamist Kommuuniga liitunud inimeste hulgast. Uus kaader, vaatamata vastava ettevalmistuse puudumisele tuli hiilgavalt toime oma ülesannetega. Kommuuni liige, internatsionalist Serailler kirjutab: "... administratiivaparaat funktsioneerib hästi. Võib mõelda, et meie sõbrad on saanud selleks spetsiaalse ettevalmistuse." [114]

Vana riigiaparaadi purustamise juurde kuulub kahtlemata Kommuni dekreet 29. märtsist sõdurite värbamise

---

114) Письма деятелей Первого Интернационала, ks. 19 jj

kaotamise kohta. See oli viimaseks sammuks alalise armee kaotamisel. Marx kriipsutab eriti alla selle Kommuuni otsuse tähtsust, mis lõi "... rahvusliku miilitsa, mis kaitseb kodanikke võimu (valitsuse) eest alalise armee asemel, mis kaitseb valitsust kodanike eest." [115]

Uue võimu üheks originaalseks jooneks oli riigi keskasutuse - Kommuuni Nõukogu ja munitsipaliteetide ühtsuse läbiviimine. Mõistes, et uued valimised munitsipaliteetidesse võiksid nõrgestada Kommuuni osatähtsust, luua kaksikvõimu, võtab Kommuuni enamus 30. märtsi istungil vastu otsuse teostada ringkondade munitsipaalset haldamist vastava ringkonna Kommuuni saadikute poolt. [116] Sellega ühendati üldriiklikud ja munitsipaalsed funktsioonid ühes täisvõimulises organis - Kommuunis. Kuivõrd kommuni dekreedid täideti munitsipaliteetide kaudu, kujutas uus organisatsioon enesest seadusandliku ja täidesaatva võimu ühtsust.

See Kommuni kogemus on hiljem edasiarendamist leidnud bolševike partei praktikas nõukogude võimu loomisel, mis on rajatud kogu riigiaparaadi täielikule ühtsusele ja väärab kodanliku võimude lahususe printsiibi.

3. aprillil avaldas Kommuun dekreedi kiriku riigist lahutamise kohta. "Võttes arvesse, et Prantsuse vabariigi esimeseks põhimõtteks on vabadus, et südametunnistuse vabadus on tähtsaim vabadus, et kultuste eelarve on vastuolus selle printiibiga, kuna ta vägistab kodanike veendumusi..." [117] Pariisi kommun otsustab eraldada kiriku riigist. See reform andis hoobi rahva vaimsele orjastajale

---

115) Архив Маркса и Энгельса, Том III (VIII), lk. 329

116) Протоколы Парижской Коммуны, lk. 30

117) А. И. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 222

- kirikule ning ekspluataatorite ühele osale - pappidele.

Kommuni, kui uut tüüpi riigi, kui rahva huvides loodud ja sellele tõetuva riigi iseloomust annavad tunnistust ka Kommuni üritused sotsiaal-majanduslikul alal. Märtsi lõpul reguleeriti töötajate palgasüsteemi, mille tulemusena tõusis oluliselt madalamate kategooriate töötajate töötasu, samal ajal kui kärbiti kõrgemate kategooriate palka. Eriti märkimisväärne on Kommuuni dekreet 31. märtsist Kommuuni liikmete palgamäärast, mille järgi kõrgemate kommunaalasutuste töötajate palk ei tohi tõusta üle 6000 frangi aastas, s.o. kvalifitseeritud töölise keskmine sissetulek. [118] Töötajate materiaalse olukorra parandamiseks Kommun arendas edasi Rahvuskaardi keskkomitee poolt alustatud elamiküsimuse lahendamist. 29. märtsi määrusega pikendati korteriüüride tasumise tähtaega 1870.a. viimase ja 1871.a. kahe esimese kvartali eest. Samal päeval seistati panditud asjade müük.

Näeme, et Pariisi Kommun oli rahvale eluliselt lähedalseisev "töötav Korporatsioon" (Marx), ühtaegselt seadusiandev ja seadusi täitev. See tähendab, et ta vahenditult juhtis kõiki valitsusharusid, asutusi, komisjone, ringkondlikke omavalitsusasutusi jne. Samal ajal täites seadusandlikke funktsioone. Kommuni tegevuse esialgne stiihiline ilme on kadunud. Kommun on kujunenud revolutsiooniliste rahvahulkade loova jõu ajal proletaarseks riigivõimu organiks. Tema suurimaks teeneks on mandunud parlamentarismi

---

118) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk 222ff

hävitamine, vana bürokraatliku riigimasina hävitamine. Kommun leidis õige tee selle asendamiseks uute rahvavõimu vormidega.

Väärates marksismi "revideerijate" vaateid kodanlike parlamentarismi hävitamise suhtes viitab Lenin Pariisi Kommuni hindamatule osale proletariaadi diktatuuri põhiprintsiipide väljakujunemises: "Välja pääs parlamentarismist ei ole muidugi mitte esindusorganiteja valitavuse hävitamises, vaid nende esindusasutuste muutmises "töötavateks" asutusteks, ... ametnikkonna hävitamisest kohe, kõikjal ja lõpuni ei või olla juttu. See on utoopia. Ent purustada kohe vana masin ja kohe hakata ehitama uut, mis lubab järkjärguliselt likvideerida igasuguse ametnikkonna - see on Pariisi Kommuni kogemus; see on revolutsioonilise proletariaadi järjekordne ülesanne." [119]

Viie rahuliku päeva jooksul suutis Kommun palju ära teha proletariaadi diktatuuri kindlustamiseks. Kahtlemata suuremal määral oleks suutnud juurduda proletariaadi võimu ja kristalliseeruda uue võimu originaalsed jooned, kui mitte algav rünnak kontrrevolutsiooni poolt ei oleks seda takistanud. Rahvuskaardi Keskkomitee ja Pariisi Kommun panid aluse uuele ühiskonna poliitilise organiseerimise vormile proletariaadi diktatuuri näol. Ajendatuna masside stiihilisest revolutsioonilisusest loodi uus proletaarne riigivõimuaparaat. See kogemus on aluseks, millele marksismi-leninismi teoreetikud rajasid oma õpetuse proletariaadi diktatuurist. See kogemus on algeoks, millest kasvas välja mitte ainult teooria, vaid ka Nõukogude riigis ja rahvademokraatia maades kehastunud proletaarse riigi praktika.

---

119) V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, lk. 119

Pariisi Kommuni kogemused ja vead relvastasid maailma proletariaati uuteks võitlusteks. Nad mõistsid, et ainult massilise liikumise alusel ta võib haarata võimu, seejärel peab purustama kodanlik-bürokraatliku riigiaparaadi, ehitama selle varemeile proletaarse riigi ja organiseerima kogu maa majanduse- ja kultuurielu uutel alustel.

d) Pariisi Kommuni tegevus aprillis - mais proletariaadi diktatuuri edasise süvandamise suunas.

Aprilli algul asus Versailles' reaktsioon aktiivsele kontrrevolutsioonilisele tegevusele. Thiers koondas Pariisist väljatoodud regulaarvägede jäänused ja kui tõeline rahvuslik reetja asus koostööle eilse vaenlasega "palgalise mõrvari" Bismarckiga[120].

Bismarcki ja Thiers'i koostöö ühise klassivaenlase vastu algas juba varem, varsti pärast vaherahu sõlmimist. Märtsi algul, mil reaktsioon oli tulvil hirmu silmnähtavalt läheneva kokkupõrke ees revolutsiooniliste massidega, pöördus Prantsuse välisminister Saksa kantsleri poole palvega vabastada sõjavange valitsuse armee suurendamiseks. Samal päeval, s.o. 4. märtsil teatas Bismarck oma nõusolekust sõjavangide vabastamiseks ja Thiers'i armee suurendamiseks 4o. tuhande meheni, mille abil otsustati läbi viia rahvuskaardi relvitustamine ja revolutsioonilis-te organisatsioonide purustamine.

Pärast 18. märtsi toetas Bismarck energiliselt Thiersi proletariaadi diktatuuri mahasurumisel. Paar päeva pärast Pariisi ülestõusu lubas Bismarck suurendada Versailles' armeed esmalt 7o ooo, seejärel kuni 13o ooo

120) В. И. Ленин, Сочинения, том 8, ск. 182

meheni. [121]

Kogu sõjategevuse jooksul Versailles' ja Pariisi vahel osutas Bismarck tähusat abi prantsuse kodanlusele kommuni purustamiseks. Lisaks sõjavangide vabastamisele ja loale suurendada Versailles' armeed üle rahulepingus ettenähtud määra surusid saksa väed maha revolutsioonilisi väljaastumisi Pariisi ümbruses ja nende poolt okupeeritud departemangudes, organiseerisid koos Thiers'iga Pariisi näljablokaadi, spionaaži jne. [122] Bismarcki aktiivne abi Thiersile oli võimalik seetõttu, et rida Pariisi kindlustusi jäi rahulepingu järgi sakslaste kätte, kuhu oli koondatud 150 tuhandeline saksa armee. Koos Versailles' armeega sulgesid nad Pariisi raudsesse piiramisrõngasse, lõigates Pariisil ühenduse provintsidega ja teostades koostööd Pariisi abistamiseks. Kogu sõjategevuse jooksul Bismarck õhutas Thiersi Kommuni kiiresti purustama. Vene Charge d' affaires Okunev kirjeldab Thiersi kurtmist, et Bismarck "... pidevalt heidab mulle ette, et ma ei tegutse küllaldase karmusega ülestõusu vastu Pariisis ja venitan asja" [123].

Esimene sõjaline kokkupõrge toimus Pariisi lähistel 2. aprillil. Versailaste pealetung kutsus esile rahvuskaardi väljasõõstu 3. ja 4. aprillil Versailles' suunas, mis aga lõppes halva ettevalmistuse tõttu ebaõnnega. Seejärel asub Kommun passiivse kaitsetaktika positsioonile. Kuni

---

121) Корреспондент, История Парижской Коммуны, lk. 411

122) А. Молок, Германская интервенция против Парижской Коммуны 1871 г., lk. 8

123) Царская дипломатия и Парижская Коммуна 1871. года, lk. 32

aprilli keskpaigani toimub sõjategevus vahelduva eduga, seejärel kaldub ülekaal kontrrevolutsiooni poolele.

Vaatamata rahvuskaartlaste ennastsalgavale vaprusele, vaatamata rahva nõudmistele rünnata Versailles'd, Kommun ei suutnud küllaldaselt kasutada proletaarset võimu kaitse organiseerimiseks. Sõjaline juhtimine usaldati auahne avantüristi Cluseret' kätte, kes ei omanud märkimisväärset organisaatori ega armeejuhi talenti. Omamata kindlat tegutsemiskava, arvas ta, et olukorda võib päästa kaitse teostamise teel. Cluseret' katsed rahvuskaardi reorganiseerimiseks, ta võitlusvõime tõstmiseks viisid tegelikult tema desorganiseerimisele.

Kommun ise ei organiseerinud kogu oma tööd sõjalise võidu kindlustamiseks. Olles hõivatud mitmesuguste vähetähtsate küsimustega, nagu kommuuni täiendavate valimiste läbiviimine jne., jättis ta Pariisi kaitse küsimuse peamiselt sõjalise juhtkonna hoolde. Märkimisväärsed sammud aprillis rahvuskaardi võitlusvõime tõstmiseks olid Kommuuni dekreedid desertööride vastu (6. aprillil) ja sõjakohtute organiseerimise kohta (11. aprillil). Need on suunatud Versailles' agentide vastu, kes püüavad "... purustada meie pataljonide distsipliini, kuna, omamata võimalust võita neid relvajõuga, loodavad neid relvitustada sel teel." [124]

Aprilli lõpus korraldati rahvuskaardi sanitaarset teenendamist ning kaardiväelaste perekondade toetamist pensionide näol.

---

124) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 400

Vaatamata nendele organisatsioonilistele abinõudele Kommuni sõjaline organisatsioon jäi halvaks. Kuu aja jooksul suutis Cluseret faktiliselt laostada kogu kommuni kaitsesüsteemi. Sõjalise organisatsiooni nõrkus takistas masside revolutsioonilise energia ratsionaalset kasutamist.

Võitluses kontrrevolutsiooni vastu Kommun ei kasutanud vajalikul määral oma diktaatorlikku võimu. Ta tegi sel alal vaid paar väheotsustavat sammu. 2. aprillil võeti vastu dekreet Thiersi ja valitsuse liikmete varanduste konfiskeerimise kohta. Tähtsamaks aktiks selles võitluses oli Kommuni dekreet 5. aprillist pantvangide kohta. Versaillased õiendasid julmalt arveid vangilangenud rahvuskaartlastega. 3-4. aprilli lahingus langesid vangi kaks silmapaistvat Kommuni tegelast Duval ja Flourens, kes kindral Vinoy käsul samas maha lasti, Hiljem lisandus sellele kuulusi veel taolistest mahalaskmistest. Vastuseks nendele metsikustele avaldas Kommuni dekreet, et isikud, kes on süüdi suhtlemises Versailles'ga, areteeritakse pantvangidena. "Iga sõjavangi või Pariisi Kommuni seadusliku valitsuse pooldaja hukkamine toob kaasa kolmekordse arvu pantvangide hukkamise" [125] Selle dekreedi alusel võeti rida pantvange Thiersi valitsuse väljapaistvate ametikandjate seast, kes olid jäänud Pariisi.

Niisugune otsus oleks pidanud rakendatama juba varem, kohe pärast 18. märtsi revolutsiooni, mil Pariisis viibis veel arvukalt Thiersi kõrgemat ametnikkonda, kes teostasid sabotaaži Kommuni vastu. Nüüd aga võidi vangis-

---

125) Протоколы Парижской Коммуны, ск. 56

tada vaid isikuid, kes ei omanud erilist väärtust Versailles' kontrrevolutsionääride silmis. Liiatigi ei viidud seda otsust ellu küllaldase rangusega. Kommuni istungitel kerkis vasturääkivaid seisukohti terrorirakendamise suhtes. Kommuni enamus taotles taas mõttetut ja koguni saatuslikku "seaduslikkust" ja "suurmeelsust".

Oma pehmusega ekspluataatorite mahasurumisel tegid kommunaarid järjekordse vea proletariaadi diktatuuri kindlustamisel. Nagu märkis seltsimees Stalin oma jutuajamises välismaiste töölisdelegatsioonidega: "Pariisi kommunaarid olid versailaste suhtes liiga pehmed... Oma pehmuse eest maksid nad sellega, et kui Thiers tungis Pariisi, lasksid versailased maha kümneid tuhandeid töölisi." 126)

Kuigi proletariaadi diktatuuri vägivallakülg 127) ei leidnud täielikku väljaarendamist Kommuni poolt, näitasid need kontrrevolutsiooni vastu suunatud aktid ometi, et Kommun püüdis stiihiliselt tugevdada proletariaadi diktatuuri kontrrevolutsiooni mahasurumise teel. Kuivõrd see kogemus ja selle juures ilmnenud vead on leidnud äramärkimist ja edasiarendamist marksismi-leninismi teoreetikute poolt, kuivõrd nad on olnud õppetundideks Nõukogude ja rahvademokraatlike riikide rajamisel, tuleb selleski väheses positiivses näha proletariaadi diktatuuri algidu Pariisi Kommuni näol.

Pöördume tagasi Kommuni tegevuse juurde aprillis-mais. Selleasemel, et kõik revolutsioonilised jõud suunata kohe kontrrevolutsiooni purustamiseks, ruttas Kommun

---

126) J. V. Stalin, Teosed 10. köide, lk. 229

127) vt. sissejuhatus, lk. 11

tarbetult täiendavate valimiste lävibiimisega. Kuna osa Kommuni liikmeid olid maha pannud oma volitused, osa valitud mitmes ringkonnas korraga, tuli valimisele 31 uut liiget. Valimised määrati algul 5-le, siis 10-le, lõppeks 16. aprillile.

Hetkel, mil võitlus kontrrevolutsiooniga ning tähtsad sotsiaal-poliitilised üritused uue võimu kindlustamiseks oleks vajanud kogu Kommuni energiat, oli täiendavalt valimiste organiseerimine suureks veaks. Valimiste ettevalmistamine, agitatsiooni- ja selgitustöö tegemine nõudis Kommunilt palju energiat. Uute liikmete lülitamiseks Kommuni koosseisu polnud momendil mingit tungivat vajadust. Vaatamata ettevalmistustele võttis valimistest osa ainult tähtsusetu osa elanike arvust. Selle tulemuseks oli, et kehtestatud valimissüsteemi järgi (valituks loeti kandidaat, kes sai poole antud ringkonna valijate häältest) osutus valituks ainult 20 liiget, kelledest 3 mitmesugustel põhjustel ei võtnud kommuuni tööst osa.[128] Täiendavad valimised andsid seega Kommunile juurde 17 uut liiget, toomata Kommuni poliitilisse ja sotsiaalsesse koosseisu peagu mingit muudatust. Arvuline suhe parteide esindajate vahel jäi peaaegu endiseks: balnkiste 24, prudoniste 22, jakobiine 14-15[129].

Kontrrevolutsiooni-vastase võitluse raskeis tingimusis jatkas Kommun kodanliku riigiaparaadi purustamist ja proletariaadi huve ning vajadusi teeniva poliitilise organisatsiooni ülesehitamist.

---

128) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 310

129) võrdle lk. 88

Aprillis-mais asus Kommun bürokraatliku kohtuaparaadi põhjalikule ümberkorraldamilele. 30. märtsil nimetas Kommun Eugen Protot' kohtuministeeriumi"... edasilükkamatute tsiviil- ja kriminaalasjade läbivaatamiseks, eriti kõigi kodanike isikliku vabaduse kindlustamiseks." [130] See samm oli tingitud kohtu kuritarviduste vältimise ja vana magistraadikohtu demokraatliku järelevalve vajadusest. Protot' ülesandeks oli ette valmistada uut kohtukorraldust.

16. aprillil avaldas Protot teadaande magistraadikohtute, rahu- ja kommertskohtute valitavuse läbiviimisest lähimal ajal.

22. aprillil astus Kommun kodanliku kohtuaparaadi purustamisel ja kohtusüsteemi demokratiseerimisel. Kommuni Nõukogu istungil võeti vastu seadusi, mis kuulutas kõik kodanikud kohtu ees võrdseiks, kõigi kohtute valitavuse ja kaitsmise vabaduse.[131] Sama otsusega kuulutati välja vandekohtu loominel. Vandekohtu liikmed valiti mitte üldiste valimiste teel, vaid ainult rahvuskaartlaste poolt, mis garanteeris poliitilisi asju arutavale kohtule revolutsioonilise kaadri.

Mais jatkas Kommun kohtuaparaadi edasist ümberkorraldamist. 12. mail organiseeriti tsiviilkohus.

Kõik need Kommuuni otsused tähistasid revolutsiooniliste masside nõude elluviimist bürokraatlike kohtuasutuste reorganiseerimiseks; nad rajasid uue demokraatliku kohtusüsteemi valitava, vastutava revolutsioonilise kaadriga.

---

130) Протоколы Парижской Коммуны, lk. 31

131) samas, lk. 191 jj.

Kommuni kohtukorraldus oli suureks hoobiks vana riigimasina ühele tähtsamale lülile, ja tähistas proletaarse riigiaparaadi lõplikku purustamist ning selle asendamist uut tüüpi - proletaarsega.

Nagu juba eespool märgitud, Kommuuni tegevus proletaarse riigiaparaadi loomisel on tema suurimaks ajaloolise teeneks, mis muutis Pariisi Kommuuni hilisemate proletaarsete riikide prototüübiks, kust kõigi maade proletaarlased ammutasid eeskujusid võitluses kodanluse kukutamise ja proletaarse riigi loomise eest.

Pariisi Kommuun kui proletariaadi diktatuur kasutas oma riigivõimu ka sotsiaal-majanduslike küsimuste julgeks lahendamiseks. Erilist tunnistust tema proletaarsest iseloomust annab ta töölispoliitika. Töökomisjoni koosnes tervenisti töölistest, nende seas mitmed Marxile lähedalseisvad I Internatsionaali liikmed. Pärast 18. märtsi pöördusid nad sageli Marxi poole instruktsioonide saamiseks sotsiaalseis küsimustes. 3o. märtsil kirjutas Serailler Marxile: "... Teie arvamus sotsiaalsetest reformidest, millised on vaja ellu viia , on eriti väärtuslik meie komisjoni liikmetele." [132] Serailler rõhutab teises kirjas: "... kõigepealt on vaja panna alus sotsiaalsete vabariigile." [133] Marxi vastused Serailler'le ja töökomisjoni esimehele Frankelile ei ole säilinud. Kahtlemata aga said nad Marxilt juhtnööre ja rakendasid neid oma vahenditus töös, peamiselt sotsiaal-majanduslikul alal.

---

132) Письма деятелей Первого Интернационала в дни Коммуны, lk. 15

133) samas, lk. 23

Keskse koha Kommuni töölispoliitikas omab Kommuni otsus 16. aprillist omanike poolt mahajäetud töökodade kohta. Dekreet kutsub tööliste sündikaalkodasid moodustama ankeetkomisjone, millede eesmärgiks on a) anda mahajäetud töökodade täpne statistika, b) märkida praktilised teed nende kasutamiseks tööliste kooperatiivsete assotsiatsioonide poolt, c) luua vahekohus, mis omaniku tagasipöördumise korral töötab välja tingimused töökoja lõplikuks üleminekuks töölisassotsiatsioonide kätte. [134]

See dekreet leidis elavat poolehoidu laiades massides, kes taolisi nõudmisi olid ise esile kergitanud võitluse perioodil Kommuni loomise eest. Kommuni programmis ei olnue ette nähtud mingit süstemaatilist ekspropriieerijate ekspropriieerimist, kuid esimene katse anda ettevõtte ju juhtimine tööliste eneste kätte oli esile kutsutud proletariaadi elulistest vajadustest (pehmendada tööpuudust, parandada pealinna töötajate majanduslikku olukorda) ja omandas seetõttu paratamatult sotsialistliku värvingu.

Kommuni töökaitse-alastest üritustest tuleb esikohale tõsta öötöö keelamine pagaritööstustes. Täidesaatva komisjoni vastav määrus ilmus 2o. aprillil, motiveerides vajadust rahuldada "kogu pagaritööliste korporatsiooni õigustatud nõudmisi." [135] Niisugune keeld kutsus välja ägeda vastupanu peremeeste poolt. 28. aprillil arenes elav diskussioon selle küsimuse ümber Kommuuni istungil. Osa liikmeid, peamiselt jakobiinid, kaitsesid Kommuni

---

134) A. M. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 136

135) samas, lk. 139

otsuse tühistamist, osa toetas peremeeste nõudmist dekreedi elluviimine edasi lükata, osa tema kohest kehtestamist. Kaitses viimast seisukohta, märkis Frankel: "... see on ainus tõeline sotsialistlik dekreet, mida Kommun on välja andnud... Me viibime siin mitte ainult munitsipaalsete küsimuste kaitsmiseks, vaid ka sotsiaalsete reformide läbiviimiseks... Aga et läbi viia neid sotaiaalseid reforme, kas peame me enne nõu pidama peremeestega ? Ei... Võttes vastu mandaadi, mul ei olnud teist sihti, kui proletariaadi kaitsmine." [140] Selles tulises väljaastumise töölisklassi huvide eest deklareeris Frankel oma sotsialistlikke tendentse.

Vaidluste tulemusena otsustati lõppeks dekreet kehtestada alates 3. maist.

Suurt printsipiaalset tähtsust töökaitse korralduse alal omas ka 27. aprilli dekreet - teise impeeriumi ajal lokanud trahvidesüsteemi kaotamise kohta. Kuna "trahvid on faktiliselt maskeeritud tööpalga alandamine ja lähevad selle kasuks, kes neid määrab", dekreet keelab trahvide määramise ja igasugused mahaarvestamised palgalt nii era - kui ühiskondlikes ettevõtteis. [141]

Aprillis jatkas Kommun rea sotsiaalmajanduslike üritute edasist arendamist, mis olid leidnud käsitlemist nii rahvuskaardi keskkomitee kui ka Kommuni enese poolt märtsis. 25. aprillil määras Kommuun kõik tühjad korterid rekvireerimisele, et anda need sõjategevuse läbi kannatada saanud kvartalite elanikele kasutamiseks. [142]

---

140) Протоколы Парижской Коммуны, lk. 296 jj.

141) samas, lk. 289.

142) A. M. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 146

Kui märtsi lõpul Kommuun kinnitas korralduse panditud asjade müügikeelu kohta, siis aprilli lõpul, mai algul kerkib Kommuni Nõukogus küsimus panditud asjade tasuta tagastamisest ja pandimajade likvideerimisest. Arvesse võttes, et pandimajad omavad teatud tähtsuse laiadele massidele krediidi saamisel, pandimajade süsteemi likvideerimisele ei mindud. Küll aga kuulutas 6. mai dekreet tasuta tagastamisele kõik panditud esemed väärtusega kuni 2o franki. [143]

Iseloomustavaks jooneks Pariisi Kommuunile kui töölisvalitsusele on tema toitlustamispoliitika. Alates 17, ~~19.~~ aprillist oli Pariisis ümberpiiratud Versailles' kontrrevolutsioonilis te vägede poolt. Toitlustamiskomisjon hoolitses aga linna regulaarse varustamise eest, kasutades vabu ühendusteid põhjas ja idas, keelates toiduainete välja veo Pariisist, tehes soodustusi kaupmeestele jahu ja teravilja sisseveoks Pariisi, kehtestades kindlad hinnad leivale ja lihale. [144] Selle tulemuseks oli, et Kommun omas küllaldasi toiduainete varusid, mis suunati müügile ringkondade kauplustesse normaalsete hindadega. See Kommuuni saavutus on eriti märkimisväärne, võrreldes Pariisi esimese piiramisega, mil massidele nälgides kodanlus elas pillavalt.

Mais pani Kommuun aluse uuele töökorralduse süsteemile ümberkorraldustega Louvre'i riiklikes relvatehastes. Mainitud tehase töölised esitasid Kommuunile, mis nägi

---

143) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 215

144) А. М. Молок, Парижская Коммуна 1871. года, lk. 77

ette kõigi juhtivate töötajate valitavuse, alates alalisest delegaadist Kommuuni Nõukogu juures, kes faktiliselt suunas tehaste tööd.[145] Keskse organina loodi tehase nõukogu, kuhu kuulub tehase juhtkond, meistrid ning üks tööliste esindaja igast osakonnast. Nõukogu peamiseks ülesandeks on tööplaanide väljatöötamine. Tööliste delegaadid nõukogus moodustasid erilise järelvalve komitee, kellel oli õigus kontrollida kogu tööd tehastes. Määrustik nägi ette lo tunnise tööpäeva, samuti määras kindlaks töö palgad.

Tehase juhtimise ja kontrollimise printsiip tööliste poolt, algatatuna tööliste eneste ja sanktsioneerituna Kommuuni poolt tähistas kvalitatiivselt uue elemendi tekkimist töö ja kapitali vahelistes suhetes. Sellega lõi Kommuun eos riikliku ja tööliskontrolli tootmise üle, mis hiljem on arendatud edasi nõukogude riigi praktikas vabriku-tehase komiteede näol.

Kõik need sotsiaal-majanduslikud probleemid olid rahv poolt esile tõstetud enne 18. märtsi. Ellu viiduna Kommuuni kui proletaarse riigi kaudu tähendasid nad purustavat hoopi kapitalistliku ekspluateerimise süsteemile, kogu tsivilisatsiooni ajaloo jooksul valitsenud ja "pühaks" kuulutatud eraomandi õigusele.

Kuivõrd prudonistlik õpetus propageeris ühiskonna ümberkorraldamist majandusliku võitluse teel, olid prudonistid haaranud enese kätte majanduslikud komandopunktid. Ent Kommuuni sotsiaalmajanduslikud üritused ei ole kantud

---

145) А.М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, ск. 155 j.j.

mitte Prondhoni doktriinidest, vaid masside praktilistest vajandustest. "Kommuuni suureks auks moodustasid tema majanduslike ürituste "elava hinge" mitte mingisugused printsiibid, vaid... lihtne praktiline vajadus. Kuid seepärast just need üritused - pagarite öötöö likvideerimine, rahatrahvide keelamine vabrikuis, suletud vabrikute ja töökodade konfiskeerimine ja nende üleandmine töölisassotsiatsioonidele - vastavad sugugi mitte Prondhoni vaimule, vaid saksa teadusliku sotaislismi vaimule." [146]

Kommuuni tegevus sotsiaal-majanduslikul alal omab ilmseid sotsialistlikke tendentse. Nagu märgib Lenin "... Kommuun = proletaarse sotsialistliku vabariigi eriline vorm. " [147] Kommuuni praktika sotsiaal-majanduslikul alal näitas proletariaadile ja tema juhtidele ning teoreetikutele, et proletariaadi diktatuur peab likvideerima kapitalistliku majandussüsteemi, kaotama eraomanduse, mis on rajatud võõra töö ekspluateerimisele ning sellega koondama enda ümber kõik rõhutud ja ekspluateeritavate massid. Kommuuni tegevus sotsiaal-majanduslikul alal oli allikaks, millest ammutati kogemusi nõukogude korra kindlustamisel, nõukogude majandussüsteemi loomisel ja sotsialismi ülesehitamisel.

Vaatamata Kommuuni nendele saavutustele jäi ta tegevus ühiskonna sotsiaalse ümberkorraldamise alal siiski poolikuks. Seltsimees Stalini definitsioon proletariaadi diktatuuri kolmest küljest sisaldab endas lahutamatu osana kapitalistliku majandussüsteemi ning eraomandi likvi-

---

146) К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XV, ск. 59

147) Ленинский сборник, том XIV, ск. 297

deerimise nõude. Kuid Kommuun ei julgenud puudutada kapitalistliku ühiskonna ja riikliku korra alust - kapitalistlikku omandit. Ei viidud läbi ekspropieerijate ekspriieerimist, kuna selle vajaduse tunnustamiseni ei jõudnud ei prudonistid ega blankistid. Kommuuni suurimaks veaks sel alal on aga tema ekslik poliitika Prantsuse Panga suhtes. Kommuuni finantspoliitika oli äärmiselt tagasihoidlik, ta oli tõeline nn. töötav, odav valitsus, kes opereeris ainult nende nappide vahenditega, mis leidusid sissepiiratud pealinnas. "Kommuuni finantsüritused, märkimisväärsed oma kokkuhoidlikkuse ja mõõdukuse poolest, võisid olla ainult üritused, mis vastasid linna piiramisseisukorrale." [148]

Vaatamata Kommuuni käsutuses olevate ressursside piiratusele, vaatamata ta suurtele väljaminekutele kaitse organiseerimisel Kommuun ei julgenud kätt sirutada tohutute väärtuste järele, mida varjas oma seinte vahel Prantsuse Pank. Kommuun piirdus vaid komissari nimetamisega panka, kes aga tegelikult kaitses panga sõltumatust Kommuunist. [149] Selline ettevaatamatu ja ekslik suhtumine võimaldas panga juhtkonnal kahjulike mahhinatsioonide teostamist. Tulemuseks oli, et pank finantseeris Kommuuni vaid 15 miljoni frangi näol, samal ajal aga Versailles' valitsus sai pangalt 257 milj. franki. Engelsi õigustatud märkuse järgi "... pank Kommuuni käes oleks omanud suuremat tähtsust kui lo ooo pantvangi." [150]

Töötavate ja ekspluateeritavate hulkade kodanlusest lõpliku lahutamise eesmärki teenivad Kommuuni sammud ki-

---

148) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 69

149) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 388 jj.

150) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 12

riku- ja koolikorralduse alal. Kiriku riigist lahutamise dekreedi elluviimisel kõrvaldati vaimulikud koolidest. Aprillis kuulutas Kommuun välja kohustusliku, ilmaliku ja tasuta hariduse saamise. Mais asuti kutsealaliste koolide organiseerimisele.

Kuivõrd katoliku vaimulikkond teenis kontrrevolutsiooni, asus Kommuun rahva nõudel repressioonidele katoliku kiriku vastu. Kommuun sulges 12 - 15 kirikut, millis seid kasutati seejärel klubiruumidena, ladudena, töökodadena, haiglatena.[151] Teostati kirikuruumides läbiotsimisi, kus preestrid sageli varjasid relvaladusid jne. Kommuuni võitlus kiriku vastu ei kandnud teravat, süstemaatilist karakterit. Iseloomustav on, et massid olid siin sageli initsiaatoriks, haarasid kirikuruume rahvakoosolekute pidamiseks jne.

Kõik need Kommuuni sammud on suunatud kodanluse klassivõimuaparaadi purustamisele ja ühiskonna enamuse huve ja vajadusi teeniva poliitilise organisatsiooni ülesehitamisele, rõhutades seda määratu suurt kvalitatiivset erinevust, mis lahutab Pariisi Kommuuni, proletariaadi diktatuuri poliitilist vormi mistahes kodanlikust riigivormist, mistahes antagonistliku klassiühiskonna riigitüübist või riigivormist.

Kommuuni kaudu kuulus võim esmakordselt ajaloos ühiskonna määratule enamusele. Kommuun kindlustas esmakordselt ajaloos vabaduse ja demokraatia töörahvale, ühiskonna enamusele. Seega polnud Kommuun oma olemuselt enam riik selle

---

151) Керженцев, Творческая Парижская Коммуна, lk. 457 jj.

mõiste päristähenduses (ekspluateerijate, ühiskonna vähemuse eriline sunniaparaat ekspluateeritavate, ühiskonna enamuse rõhumiseks ja kurnamiseks) vaid midagi niisugust, mis polnudki õigupoolest riik, nagu õpetab Lenin. Seepärast kutsubki marksism-leninism Pariisi Kommuuni proletaarset tüüpi riigiks. Demokraatia,mille Kommun kindlustas enamusele, polnud enam harilik demokraatia, s. o. demokraatia ekspluateerivale vähemusele, vaid see pidi teenima kommuunidesse organiseerunud rahvast, s. o. ühiskonna määratut enamust. Seega oli Kommuni poolt loodud demokraatia uut tüüpi demokraatia.

Hoolimata Pariisi Kommuni ajalisest ja ruumilisest piiratusest, hoolimata sellest, et Pariisi proletariaadil tuli esijoones relvaga käes kaitsta oma võimu prantsuse ja saksa kodanluse ühendatud jõudude vastu, suutis Kommun ometi geniaalselt kavandada proletaarset tüüpi riigi olulised põhijooned, näidata õiged suhted proletaarse riigi kesk- ja kohalike organite vahel. "Rahvusliku organisatsiooni lühikeses visandis, mida Kommuunil polnud aega üksikasjalikumalt välja töötada, kõneldakse täiesti selgesti, et Kommuun pidi saama kõige väiksemagi küla poliitiliseks vormiks..." [152] Kommuuni programmilised avaldused kandsid tema organisatsiooni mitmeparteilisuse paratamatut pitserit. Prantsusmaa sotsiaalsele ümberkorraldamisele vastasid mõlemad juhtivad parteid erinevast aspektist. Sellal, kui blankistlik- jakobiinlikule enamusele tähendas Kommun mitte ainult Pariisi omavalitsust, vaid ka revolutsioonilise pealinna diktatuuri kogu kommuunideks organiseerunud Prantsusmaa ulatuses, prudonistlik vähemus piirdus Kommuni kui Pariisi autonoomse omavalitsusorgani mõist-

152) К. Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 60

misega. Prantsusmaad nägid nad tulevikus tsentraliseerimata autonoomsete kommuunide föderatsioonina.

Kuna mõlemad parteid rääkisid kommuunide foderatsioonist, kujutas Kommuni programm enesest kahe vastandliku tendentsi ebaselget sünteesi.

Kommuni poolt väljaarendamata demokraatliku tsentralismi idee on leidnud edasiarendamist ja ellurakendamist Nõukogude riigi töölissaadikute nõukogude näol.

Proletariaadi diktatuuri võimsa aparaadi väljakujundamine oleks võinud saada hoopis laiema ulatuse, kui Kommuuni ei oleks nõrgestanud kahe partei: blankistide ja prudonistide viljatu võitlus taktikalistes, peamiselt aga võimu tsentraliseerimise küsimustes.

Kuna Kommunil ei olnud ühtegi keskset võimuorganit peale piiratud funktsioonidega Täidesaatvakomisjoni, mille ülesandeks oli Kom. dekreetide ja otsuste elluviimine. Tekkis Kommuunis peagi küsimus organiseerivast keskusest. Aprilli lõpul, kui järjest raskemaks muutuv sõjaline olukord nõudis kiirete ja kindlate otsuste tegemist, kerkis niisuguse organi vajadus eriti teravalt esile. 18. ja 2o. aprilli istungitel arutas Kommuun seda küsimust. Prudonistlik vähemus osutas selles suhtes olukorra mittemõistmist ja oma teooria täieliku eluvõõrust. Mõistes revolutsiooni all vaid ühiskondlike suhete rahulikku ümberkorraldamist, olid nad igasuguse diktaatorliku, tsentraliseeritud võimu vastu. Siiski moodustati 2o. aprillil uus Täidesaatev komisjon kõigi komisjonide täisvolilistest delegaatidest, mis jäi aga siiski oma jooksvate ülesannete raamidesse ega saavutanud märkimisväärset autoriteeti.[153]

153) Протоколы Парижской Коммуны, lk. 149

Vaatamata vähemuse kinnitustele, nagu peituks keskse võimuorgani taga "diktatuur", nagu poleks vaja "ühtegi teist diktatuuri Kommuuni diktatuuri kõrval", võeti 1.mail vastu dekreet Ühiskondliku Päästekomitee loomise kohta.

Viimane kaasnes 5 liikmest ja omad diktaatorlikud volitused kõigi komisjonide suhtes, vastutades vaid Kommuuni ees.[154] Dekreedi poolt hääletas 45, vastu 23 liiget, peamiselt prudonistid. Oli algamas Kommuuni lõnenemine kaheks fraktsiooniks - prudonistlikuks "vähemuseks" ja blankistlik-jakobiinlikuks "enamuseks".

Lõplikult kujunes lõhenemine välja mais. Mai algul intensiivistas kontrrevolutsioon Pariisi ründamist. 9.mail hõivasid nad Pariisi lõunaosa tähtsa Issy fordi ja ületasid Seine" jõe, kindlustudes 1-1,5 km. kaugusel Pariisi kindlustest. Andnud ära Issy kindluse ja nähes sõjalise olukorra halvenemist, läks sõjadelegaat Rossel samal päeval erru, avaldades ajakirjanduses reeturliku kirja, nagu ei teeks Kommuun midagi võidu kindlustamiseks, nagu oleks ta jõuetu kehtestama rahvuskaardis distsipliini jne.[155]

Sellisel kriitilisel silmapilgul nimetas Kommuun sõjadelegaadiks jakobiin Delescluse'i ja moodustas uue Päästekomitee koosseisu ainult "enamuse" liikmetest: kaks jakobiini - Delescluse ja Gambon, ning kolm blankisti - Ranvier, Arnaud ja Eudes. Seejärel asuti "vähemuse" kõrvaldamisele juhtivatelt positsioonidelt Kommuuni süsteemis. Vastuseks sellele avaldas 15. mail "vähemus" ajakirjanduses oma "manifesti". 22. Kommuni liiget teatas, et nad

---

154) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 328

155) samas, lk. 429 jj.

lahkuvad Kommuunist protestiks Rahvapääste Komitee "diktatuuri" sisseseadmise vastu. [156] Ent olles sunnitud arvestama rahvamasside meeleolu, kes suhtusid vaenulikult "vähemuse" lõhettekitavasse käitumisse, pöördusid nad Kommuuni tagasi.

Kommuun oli jagunenud vaenulikuks fraktsioonideks vaenlase palge ees. "Enamus" pooldas tugevat keskvõimu, nägi Pariisi Kommuuni kui kogu maa keskust, kui diktatuuri rahva nimel. Samuti pooldas ta aktiivset sõjalist tegevust Versailles' vastu, terrorit ja varade konfiskeerimist rahva vaenlaste vastu. Kuid blankistid, sulgenud oma väära vandenõulise, salaühingu-taktika raamidesse, seisid rahvast kaugemal kui prudonistid.

Samal ajal "vähemus", kaitstes maksimaalset autonoomiat, pidas igasugust tsentraliseerimispüüet diktatuuriks. Prudonistid kujutlesid proletaarse riigi organisatsiooni mingi vabatahtlike kommuunide föderatsioonina ilma tugeva juhtiva keskuseta. Ent "vähemus", juhtides Kommuuni sotsiaal-majanduslikke üritusi, oli seotud laiade massidega. Marx näebki selles võitluses üht peamist Kommuuni lüüasaamise põhjust: "... kurnas Kommuun end ... viljatus tülis k kahe teda lõhestava partei - blankistide (enamus) ja prudonistide (vähemus) - vahel, kes kumbki ei teadnud, mida oli vaja teha." [157]

Kõige selle juures oli Kommuuni peamine elu ja surma küsimus võitlus piirava vaenlasega. Versaillased tegid ettevalmistusi üldrünnakuks Pariisile, millele kaasus intensiivne spionaaži- ja diversioonitegevus. Mitmesuguste

---

156) А. И. Молок, Парижская Коммуна в документах очевидцев, lk. 335 jj.

157) K. Marx, Klassivõitlus Prantsusmaal 18 aastatel 1848-1851, lk. 12

elukutseliste agentide kõrval püüdis Thiers meelitada reetmisele ka Kommuuni ja rahvuskaardi juhtivaid mehi, mis aga ei andnud tulemusi. Ühest niisugusest juhust annab tunnistust vene diplomaatilise agendi kiri: "kaks armeediviisi, varustatud moonaga kolmeks päevaks, olid saadetud ühel ööl aprilli lõpul Boulogen'i metsa lähistele. Thiers ja Mac-Mahon veetsid kogu öö samas metsas, oodates märgusignaali, et nihutada väeosi. Ent signaali ei antud." 158)

17. aprillil organiseerisid diversandid suure plahvatuse Rapp'i tänava padrunitehases. Organiseeriti kontrrevolutsioonilisi salaorganisatsioone jne.

Seega piiras Thiers lisaks Pariisi ka oma spionaaži, reetjate ja vandenõude võrguga, mis kiirendas Kommuuni hukkumist,

Pärast ägedat pommitamist tungisid Versailles' väed 21. mail Pariisi. Kommunaaride surmapõlglik võitlus Thiersi vägedega kestis 8 päeva, mis on ajalukku läinud kohutava "verise nädalana". Selle lõpuks. 28. maiks olid Pariisi tänavad kaetud laipade ja vereojadega. Okunevi kirjas Gortšakovile 3o. maist nähtub kodanluse "õigusemõistmise" õige pole" ::: suur osa neist lasti maha koha peal. Vangistatud ülestõusnud veeti raekoja kvartalis Chatelet' teatrisloodud prevät - kohtusse ja samas, istungi ajal toimus nende üle lühike kohtumõistmine." 159)

Kuid tuhanded pariisi naised ja mehed lasti maha tänavatel, ilma igasuguse kohtuta, lihtsalt selle eest, et nad omasid rakkus käsi - proletaarse päritolu tunnust...

Verisel mainädalal hukatud kommunaaride arv ulatus

158) Ф. Волин, Парижская коммуна по донесениям царского посла, lk. 50

159) Царская дипломатия и Парижская Коммуна, lk. 48

30. tuhandele. 38. tuhat pariislast areteeriti versailaste poolt ja saadeti kolooniatesse sunnitööle ja asumisele.

Metsistunud kodanlik reaktsioon võidutses Pariisi Kommuuni - maailma esimese proletaarse revolutsiooni kangelaste üle.

e) Kommuuni sotsiaalne baas.

Nagu nägime töö eelnevas osas, 18. märtsi revolutsioon oli töötavate masside poliitlise aktiivsuse võimsa tõusu tulemus, ette valmistatud töötava Pariisi võitluse tules kapitalistide vastu. Märtsis kujunes Pariisi revolutsioonine situatsioon, millisele viitab Lenin: revolutsioon "toetus eesrindlikule klassile... toetus rahva revolutsioonilise tõusule"[160]

Kommuuni peamiseks suunavaks jõuks olid Pariisi töölised, kes moodustasid nii rahvuskaardi kui ka revolutsioonilise organite peamise koostisosa. Koos proletariaadiga võitles Kommuuni eest ka osa väikekodanlusest; rida Kommuuni sotsiaalmajanduslikke üritusi oli suunatud ka väikekodanluse huvide rahuldamiseks.

Algul tundis Kommuunile kaasa ka teatud osa kodanlusest, peamiselt kodanlikud vabariiklased, kes olid opositsioonis monarhistliku Rahvuskogu ja Thiers'i valitsusega. "Kõige imestusväärsem on see, et kodanlus toetab Kommuuni sellisel kujul, mis ei või esile kutsuda mingit kahtlust", kirjutab Seraillers 15. aprillil.[161]

Mida selgemalt aga avaldus Kommuuni kui töölisvalitsuse pale, mida teravamaks muutus võitlus Versalles'ga, kodanlus pööras Kommuunile selja. Lenini väidet, et ainult töölised jäid lõpuni truuks Kommuunile, kinnitavad kas või

---

160) V. I. Lenin, Vali kud teosed, II köide, lk. 92

161) Письма деятелей Первого Интернационала о дни Коммуны, lk. 32

needki näitajad, et rahvuskaardi koosseisust 3/4 moodustasid mitmesuguste elukutsete töölised, 1/4 väikekodanluse ja intelligentsi esindajad; Kommuuni 438-st juhtivast töötajast (Kommuuni Nõukogu liikmed, Rahvuskaardi Keskkomitee liikmed jne.) 165 kuulus töölisklassi, 134 väikesepalgaliste teenistujate ridadesse.[162]

Olles suunavaks jõuks, liikumise baasiks, surus proletariaat kogu Kommuuni tegevusel oma pitseri. Nii poliitilised parteid kui ka Rahvuskaardi Keskkomitee ja Kommuuni Nõukogu osutasid oma tegevuses sageli kõhklevust ja passiivsust. Mitte nemad ei juhtinud masse, vaid vastupidi, massid ise oma stiihilise revolutsioonilisusega sundisid neid organeid arvestama proletaarse klassivõitluse loogikaga ja määritlema selle järgi oma käitumisliini. Kogu oma tegevuses kodanliku riigimasina purustamisel ja uut tüüpi riigi loomisel, oma sotsiaal-majanduslikus poliitikas, kontrrevolutsiooni vastases võitluses toetus Kommuun Pariisi proletariaadi laiadele massidele.

Pariisi proletariaadi loov aktiivsus avaldus laialdaste massiorganisatsioonide võrgu kaudu, millise paljudele oli alus pandud juba enne Kommuuni.

Poliitilised klubid jatkasid Kommuuni ajal laialdaselt oma tööd, käsitledes elavalt küsimusi, mida kergitas esiplaanile uus olukord. Punase niidina läbib aga kõigi klubide tegevust kaks keskset teemat: sotsiaalse revolutsiooni, uue ühiskonna loomise ja kontrrevolutsiooni vastase võitluse teemad. Nagu korduvalt oleme märkinud, uue ühiskonna

---

162) Корреспонд. Центр. Парижской Коммуны, lk. 507 jj.

loomise, sotsiaalse revolutsiooni loosung oli massides väga ebamäärane. Kuid enam kui mujal, just massilistes klubides kajastus proletariaadi klassipärane püüd ekspluataatorliku ühiskonna lõplikuks likvideerimiseks, "uue ühiskonna" loomiseks. Ühes poliitilises klubis iseloomustatakse seda "uut ühiskonda" järgmiselt: "Meie loome uue ühiskonna, tõeliselt demokraatliku ja sotsiaalse, kus kunagi ei ole ei vaeseid ega rikkaid, sest et rikkail... tuleb anda kõik oma vara vaestele." [163]

Klubides märgiti ka sageli õiged teed sellise ühiskonna kättevõitmiseks: kodanluse õiguste kitsendamine, nende varanduste konfiskeerimine jne. St.-Nicolas-aux-Champs kirikus kooskäivas klubis tõsteti üles nõue, et kontributsioon sakslastele tuleb maksa "nende kuliaga, kes põgenesid piiramise eest ja ei tahtnud võidelda vabaduse eest." [164]

Kuivõrd õige oli rahva arusaamine võitlusvahenditest kodanluse vastu ja kuivõrd rahvas arvustas Kommuuni pehmust sel alal demonstreerib meile kas või seegi näide St-Severin kirikus asuvast klubist: klubi eesistuja, aktiivne revolutsioonilistest väljaastumistest osavõtja, blankist Troel kirjutab Rigauld'le, et juhul, kui ta oleks Kommuuni liige, taotleks ta lõplikku arveteõiendamist kodanlusega. [165] Selleks oleks vaja vallutada Prantsuse Pank, maha lasta kõik, kes kaelduvad rindele minemast, anda Internatsionaali kassasse 2oo miljonit, kindlustada materiaalselt langenud ja haavatud rahvuskaartlaste perekonnad jne.

---

163) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 428

164) samas, lk. 429

165) samas

Seoses sõjalise tegevuse intensiivistumisega Vessailles' vastu võidab klubides üha enam eluõigust kontrrevolutsiooni vastase võitluse küsimus.

Üheks silmapaistvamaks ja aktiivsemaks klubiks oli III ringkonna klubi St.-Nicolos-aux Champs kirikus. Kirikul oli oma kindel sisemine organisatsioon, oma ajaleht, ta lõi tiheda sideme Kommuuniga, kuhu saadeti iga päev delegaadid klubi koosolekuil vastuvõetud otsustega.[166] Klubi andis oma panuse kontrrevolutsiooni - vastasse võitlusse rahvuskaardile otsese abi organiseerimisega.

Mais-aprillis tõusevad esile Sotsiaalse Revolutsiooni Klubi ja Revolutsiooni Klubi:[167] Esimene neist on tihedalt seotud I Internatsionaali Pariisi organisatsioonidega, mille liikmed sageli kasutasid selle klubi kõnetooli. Revolutsiooni klubi võttis 3. mail vastu otsuse, milles nõuti Kommuunilt rea tähtsate korralduste läbiviimist, nagu kehtivate koodeksite tühistamist ja seaduste läbivaatamist, usukultuste keelamist, vaimulike areteerimist, nende varade konfiskeerimist jne.

Kommuuni liikumisest võtsid aktiivselt osa Pariisi naised. Versalles' kohtuandmete järgi areteeriti ja anti kohtu alla pärast kommuuni verist lämmatamist 1051 naisproletaarlast- Kommuuni aktiivset osavõtjat.[168]

Kuna paljud klubid, viibides veel väikekodanlike eelarvamuste köidikuis, ei võimaldanud naiste aktiivset osavõttu klubide tööst, rajasid Pariisi naised ise oma revolutsioonilised organisatsioonid. Silmapaistvamatest nais-

166) А. Мольк, Работницы Парижа в дни Коммуны, Вопросы истории, № 3 1951, lk. 4

167) samas, lk. 5 jj.

168) Кессельман, История Парижской Коммуны, lk. 420

klubidest on klubi Trinite' kirikus, Passy Naiskodanike klubi ja Naispatriootide klubi Pariisi Kaitseks.[169] Nad omasid eredalt väljenduvat proletaarset karakterit nii oma liikmete sotsiaalse kuuluvuse kui ka siin arutatavate teemade järgi. Tähtsat osa etendasid ka massilised ringkondlikud naiskomiteed, mis aktiviseerisid pariislannasid, kutsudes neid üles moodustama rindebrigaade, osutama igakülgset abi rahvuskaardile. Kommuuni otsus 1o.maist nunnade asendamise kohta haiglates naisrevolutsionääridega saigi alguse just nende komiteede nõudmisest.

Suurimaks revolutsiooniliseks naisorganisatsiooniks oli Naisühing Pariisi kaitsmiseks ja haavatute abistamiseks, mille põhikiri kinnitati 2o. aprillil ja mis lõi oma ringkondlikud komiteed eesotsas Kommuuniga tihedalt seotud Keskkomiteega.[170] Keskkomitee poolt korraldatud üldkoosolekuil arutati Kommuuni programmi ja Ühingu ülesandeid. Ühingu juhtivasse organisse kuulusid silmapaistvamad naisrevolutsionäärid, nende seas I Internatsionaali tegelane, Marxile lähedalseisev venelanna Elisaveta Tumanovskaja.

Kommuuni ajal aktiviseerus ametiühinguline liikumine. Sündikaalkojad arendasid eriti laialdast koostööd Kommuuni ja tema organitega, peamiselt sotsiaal-majanduslikul alal. Kommuuni dekreet Louvre'i relvatöökodade, samuti pagarite öötöö keelamise kohta on eredamaid näiteid sellest koostööst ja masside algatuslikust jõust.

---

169) А. Молок, Рабочие Парижа в дни Коммуны, lk. 7 jj.

170) samas, lk. 8 jj.

Siin avaldus Pariisi masside suur eeskuju "... altpoolt tuleva algatuse, iseseisvuse, liikumisvabaduse ja tarmuka hoo ühendamisel vabatahtliku ja šabloonivaba tsentralismiga. " 171)

Eriti elavalt reageerisid ametiühingud Kommuuni otsusele mahajäetud ja tühjade töökodade üleandmisest töölisassotsiatsioonide käsutusse. 172) Ametiühingute koosolekuil valiti kiiresti delegaate "ankeetkomisjonidesse".

Töötavate masside poliitilisest aktiivsusest annavad meile tunnistust ka arvukad kirjad ajalehtedele ja Kommuuni asutustele. Eriti palju selliseid kirju ettepanekutega, palvetega, nõuannetega ja kriitiliste märkustega sai populaarne ajaleht "Pere Duchene". Kritiseerides Kommuuni tagasihoidlikku dekreeti korteriküsimuse lahendamise kohta, kirjutab üks Pariisi tööline: "Kas võib pidada revolutsiooniliseks vahendiks korteriüüride seadust ? Selleasemel, et kindlaksmääratud viisil paigutada rahvast rikaste korteritesse, antakse talle alandav pikendus... Käesoleval ajal kehtib ainult üks õigus - proletariaadi õigus eraomanedi ja kapitali vastu, vaese õigus rikka vastu" 173).

Taolisi etteheiteid Kommuunile, et ta ei tegutse küllalt rangelt, valvsalt kontrrevolutsiooni vastu, et tal ei jatku otsustavust vastuvõetud korralduste elluviimiseks jnel, tehakse palju. Tööliste kirjadest ilmneb soov koondada kõik oma jõud, halastamatult võidelda Versailleiga. Nõutakse nende pariislaste relvitustamist , kes ei taha osa võtta linna kaitsmisest. Ühe naiskodaniku kirjast loe-

---

171) N. I. Lenin, Valitud teosed II köide, lk. 207.

172) S. Ja. Kan, Проблемы истории Парижской Коммуны в новейшей литературе. Известия Академии Наук СССР, Серия Истории и философии, том III, № 3, 1946, lk. 228

me: "Igasuguse valitsuse esmane kohustus on saavutada kõigi oma dekreetide täitmist; kui tal ei jatku selleks kindlust, kasutavad vaenlased tema nõrkust." [173]

Pariisi proletariaadi kangelaslikkus, vaprus ja ennastsalgavus oma saavutuste kaitsmisel on läinud ajalukku kustutamatu leheküljena. "Võimatu on kirjeldada lahingusse mineva rahvuskaardi vaimustust, " [175] kirjutab Serailler, Isegi vaenlased olid sunnitud tunnistama Kommunaaride haruldast vaprust ja patriotismi. Versailles' armee marssal Mac-Mahoni kirjeldab oma mälestusi: "Ülestõusnud olid erakordselt ärritatud. Mõned nendest võitlesid uskumatu energiaga. Oli selliseid, kes punase lipuga käes surid barrikaadidel. Näis, nagu peaksid nad oma pühaks kohuseks võidelda pariisi sõltumatuse eest". [175]

Kõrvuti meestega võitlesid Pariisi barrikaadidel ka naised ja alaealised. Veriseil Mainädalail võttis otsesest lahingutegevusest osa umbes lo tuhat naist. [176]

Pariisi Kommuuni tõelisteks loojateks, organiseerijaks, kaitsjaks, tema sotsiaalsuse baasiks oli proletariaat.

Nagu näitab seltsimees Stalin, "proletariaat ei saa hoida võimu ilma keskklasside, eelkõige talurahva kaasatundmiseta, toetuseta... Proletariaat ei või isegi unistada tõsiselt võimu haaramisest, kui need kihid vähemalt ei ole neutraliseeritud, kui need kihid ei ole veel jõudnud end lahti kiskuda kapitalistide klassist". [177]

Pariisi proletariaat aga teostas revolutsiooni ilma selle vajaliku liitlaseta. Thiers teadis, missugune häda-

---

173) C. Kan, О публикации протоколов Парижской Коммуны, Вопросы истории № 3, 1951. г. lk. 87
174) Письма деятелей Первого Интернационала о дни коммуны, lk. 29.
175) A. Молок, Рабочие Парижа в дни коммуны, lk. 28
176) samas
177) J. V. Stalin, Marksism ja rahvus- ning koloniaalküsimus, lk. 203

oht varitseks suurkodanlust, kui revolutsiooniline Pariis saaks ulatada käe prantsuse talupoegkonnale. Seetõttu tegi ta kõik, et talurahvast võimalikult eemal hoida revolutsioonilistest ideedest, külvates külas alatut laimu Pariisi tööliste aadressil. Pariisi bbkeerimise üheks eesmärgiks oligi tema eraldamine provintsidest. "Mõisnikud said väga hästi aru... et kui Pariisi Kommuun saab provintsidega vabalt suhelda, siis puhkeb paari-kolme kuu pärast üldine talupoegade ülestõus. Seepärast nad niiruttasidki piirama Pariisi politseiorganite abil, et takistada nakkuse levimist"[178].

Suhtumises talupoegadega ilmneb jälle teravalt Kommuuni suur puudus: ühtse platvormiga, ühtse programmi ja taktikaga partei puudumine. Talupoegade suhtes võttis Kommuun väga erinevaid seisukohti. Rahvuskaardi Keskkomitee oma pöördumises departemangude poole 2o. märtsist kutsub küla "üksmeelselt järgima linnade eeskujule."[179]

Ehkki rida Kommuuni üritusi puudutas otseselt ka talupoegkonna huve, ei pöördunud Kommuun ometi kordagi spetsiaalselt talupoegade poole. Kommuuni ajakirjanduses leidsid sageli kohta õigustamatult halvustavad vihjed talupoegade kohta. Kuid paljudel juhtudel nähti talupoegades, kui ekspluateeritavates proletariaadi loomulikku liitlast, nõuti nende eluliste huvide rahuldamist, peamiselt maksude vähendamise, töö ja krediidi koopereerimise näol.[180] Kommuuni ajalehed lähenesid talurahva küsimusele ka teisest küljest - kommunaalse revolutsiooni seisu-

---

178) Маркс, Гражданская война во Франции, lk. 68

179) А. М. Молок, Парижская Коммуна в документах и материалах, lk. 58

180) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 367

kohast külas. Artikkel "Le Mot d'Ordre'is" püüab tõestada, et talupoegi on võimalik tõmmata revolutsiooni ja vabariigi poolele. Selleks on vaja kommunaalset revolutsiooni külas, talupoegade kohalikku omavalitsust.

Rida artikleid ja üleskutseid talupoegadele, mida tõid ära revolutsioonilised ajalehed, ei ulatunud aga külla, suhtlemine provintsiga oli piiratud, hiljem täiesti võimatu.

Nendes tingimustes Versailles' valitsus suutis tõmmata külaelanikkonda oma poole, saates sõdurimundrisse rõivastatud talupojad maha suruma revolutsiooni, mis oleks vabanemist toonud miljoneile ekspluateeritutele külas. Kommuunil ei õnnestunud leida liitlast prantsuse külaelanikkonna rõhutud masside näol, mis oli üks tema hukkumise põhjusi. Sellele viitab seltsimees Stalin: "Pariisi Kommuun langes selletõttu, et ta põrkus keskkihtide, eelkõige talupoegkonna vastupanule." [181]

Pariisi Kommuuni väljakuulutamine kutsus esile elava vastukaja kogu Prantsusmaal. Eelkõige järgnesid Pariisile suuremad tööstuslinnad, kus juba varem oli arenenud märkimisväärne töölisliikumine ja kus tegutsesid I Internatsionaali sektsioonid.

22. märtsil esitas Lyonis rahvuskaardi delegatsioon linnapeale nõudmised: keelduda tunnustamast Rahvuskogu, kuulutada kõrgemaks võimuks rahvuskaardile alluvad munitsipaliteedid ja tunnustada Pariisi Kommuuni. [182] Linnapea keeldumisele vastasLyoni rahvas demonstratsiooniga, kus

---

181) J. V. Stalin, Marusism ja rahvus-ning koloniaalküsimus, lk. 203

182) Керженцев, История Парижской Коммуны, lk. 300 jj-d.

valiti ajutine komisjon Kommuuni valimiste läbiviimiseks. 26. märtsil kuulutati välja kommuun, kolm päeva hiljem aga teatas ajutine komisjon oma volituste mahapanemisest, kuna rahvuskaart ei toetavat teda.

Lyoni liikumine lõppes kohe ebaõnnestumisega, kuna ajutine komisjon ei seostunud laiade massidega ja rahvuskaardiga. Aprilli jooksul oli Lyonis veel rida väljaastumisi, kus rahvas nõudis Pariisi Kommuuni tunnustamist ja munitsipaalvalimisi. Üks suuremaid oli 3o. aprilli väljaastumine, mil rahvas otsustas boikoteerida Rahvuskogu poolt väljakuulutatud munitsipaalvalimisi. Pärast mõningaid kokkupõrkeid barrikaadidel rahva ja politsei ning regulaarvägedega ülestõus suruti maha. Lyoni revolutsionäärid tegid 26. märtsil kui ka 3o. aprillil sama vea, mille tegi Pariisi Rahvuskaardi Keskkomitee - pärast või mu haaramist ruttasid valima Kommuuni. Ajutine komisjon taotles sama "legaalsust", ei asunud peaaetungile kodanluse vastu, ei relvitustanud politseid ega valitsuse väeosi. Lyoni liikumisest võttis suuremal määral osa radikaalne kodanlus, ka ei olnud siinne väikekodanlus oma sotsiaalselt asendilt nii lähedal proletariaadile kui Pariis. Kommuuni loosungit ei mõistetud siin niivõrd töölisvalitsusena kuivõrd lihtsalt vabariigi kindlustamisena. Sellal kui Pariisis oli Kommuuni kui ka Rahvuskaardi Keskkomitee kandvaks jõuks proletariaat, juhtisid provintsi liikumist sealset rahvuskaarti väike- ja keskkodanlus, intelligents.

Ümbes analoogselt toimus liikumine kommuuni kehtestamise eest ka teistes prantsuse suuremates linnades -

Marseille's, Toulouse's, Saint-Etienne's, Narbonne's , Limoges'is, Bordox's.

Üheks suurenlatuslikumaks liikumiseks provintsis oli võitlus Kommuuni loomise eest prantsuse suurimas Koloonias Alzeerias.[183] Selle võitluse iseloomu komplitseeris kohaliku päriselanikkonna võitlus koloniaalrežiimi vastu.

Koloniaalpoliitika kriis, mis kaasus II Impeeriumi kriisile üldse 60-tel aastatel, kutsus Alzeerias esile vabariikliku, militarismivastase ja sotsialistliku liikumise. Tugevnes alžeeria elanikkonna võitlus poliitiliste õiguste eest. Teated 4. septembri revolutsioonist Pariisis kutsus Alžeerias esile samasuguse liikumise töölisorganisatsioonide, klubide ja rahvuskaardi organiseerimise näol. Revolutsiooniliste organisatsioonide eesotsas seisis Alzeeria Vabariiklik Assotsiatsioon, mis koondas oma ridades proletariaadi kõrval ka väikekodanlikke elemente, suur osa oli siin ka poliitilistel väljasaadetutel. Kõrvuti sellega arenes ka kohalike päriselanike võitlus rahvusliku vabastamise eest.

Kommuuni väljakuulutamisele Pariisis vastas Alzeeri elanikkond ülestõusudega märtsi jooksul, mis aprillis puhkesid üldise suure liikumisena. Kohutatud revolutsioonilisest liikumisest ka kolooniais saatis Thiers aprilli lõpul siia suuremad väekontingendid, milliste abil kohalikud võimud asusid liikumist summutama.

---

183) М. Машкин, К истории борьбы за коммуну в Алжире 1870-1871 годах, вопросы истории, № 6, 1949, вк. 89

Revolutsioonilised puhangud Alzeeris kestsid kuni juuli keskpaigani, mil Thiers suutis lõplikult maha suruda koloonia proletariaadi ja päriselanikkonna võitluse revolutsioonilise võimu eest.

Lõppsõna.

Maailma-ajaloo esimene proletaarne riik kestis ainult 72 päeva ja lämmatati seejärel kodanluse poolt julmalt verre.

Pariisi Kommuuni hukkumise põhjustasid nii objektiivsed ajaloolised tingimused kui ka rida vigu Kommuuni tegevuses.

Lenin õpetab, et "võidukaks sotsialistlikuks revolutsiooniks on vajalik vähemalt kahe tingimuse olemasolu: tootlike jõudude kõrge arengutase ja proletariaadi ettevalmistatus." [184] Kuid kumbagi nendest eeldustest Prantsusmaal 1871.a. ei olnud. Kapitalism oli siin nõrgalt arenenud, väiketööstus ja käsitöölised etendasid silmapaistvat osa Prantsusmaa tööstuslikus profiilis. Prantsuse proletariaadil puudus revolutsiooniline proletaarne partei. Ei blankistid ega prudonistid polnud tõeline marksistlik partei, kommunistlik partei, mis oleks omandanud kindlaid eesmärke, kindlat strateegiat ja taktikat.

Omamata ühtset poliitilist, ideoloogilist ja organisatsioonilist juhtimist, ei võinud ka proletariaadi laiades hulkades olla ideelist selgust ja kindlust.

Ebavõrdses võitluses prantsuse ja saksa ülekaalukate kontrrevolutsiooniliste jõudude vastu ei saanud Kommuun leida toetust oma loomulikult liitlaselt - talupoegkonnalt

---

184) В. И. Ленин, Сочинения, том 17, lk. 113

ei provintsidelt. Kontrrevolutsiooni kaudne rõngas isoleeris proletaarse Pariisi kogu ülejäänud Prantsusmaast.

Nende objektiivsete, väliste asjaolude kõrval tegi Kommuun rea eksisamme ja vigu, mis enamal või vähemal määral aitasid kaasa tema hukkumisele.

Suurimaks veaks Kommuuni tegevuses oli see, et ta ei viinud eksproprieerijate eksproprieerimist. Võideldes rõhutud rahva õiguste eest, ei suutnud Kommuun küllaldaselt mõista, et selles võitluses ei saa vaenlasele osutada mingit humaansust ega suuremeelsust. Samal ajal, kui Kommuun kannatas rahapuudust, jättis ta vallutamata Prantsuse kodanliku riigi ühe kõige tähtsama majandusliku positsiooni - Prantsuse Panga. See oli suur poliitiline viga.

Mitte väiksem eksisamm ei olnud Kommuuni passiivse kaitse taktika Versailles' suhtes, selle asemel, et kohe alguses, soodsates tingimustes tungida Versailles'le peale. Kommuun ei võidelnud otsustavalt kodanlusega ja laskis sellel sõjaväed koondada Versailles'sse. Kommuun ei omistanud rahvuskaardi reorganiseerimisele vajalikku tähelepanu, ei allutanud seda tsentraliseeritud juhtimisele. Saatuslikuks sai Kommuunileka see, et ta ei loonud organeid võitluseks kontrrevolutsiooni ja spionaazi vastu.

Kuid nende tõsiste vigade puhul ei tule hetkekski unustada kõiki neid arvukaid juhtumeid, mil Kommuun talitas õigesti ja otstarbekohaselt, ei tule unustada kõike seda positiivset, mille Kommuun pärandas kogu maailma proletariaadile.

Kommuuni kogemuste hindamatuks väärtuseks on see, et ta andis teadusliku Kommunismi rajajatele Marxile ja Engelsile konkreetset materjali proletariaadi diktatuuri iseloomustamiseks. Arvesse võttes Kommuuni kogemusi, tõendas Marx möödunud sajandi 7o-tel aastatel, et proletariaadi diktatuuri kõige otstarbekohasemsks vormiks pole mitte parlamentlik vabariik, vaid nimelt seda tüüpi poliitiline organisatsioon, kui oli Pariisi Kommuun. Alles Lenin, loovalt uurides kahe Vene revolutsiooni kogemusi ja kõrvutades neid Pariisi Kommuuni kogemustega, tuli järeldusele, et mitte parlamentlik vabariik, vaid nõukogude vabariik, mille algeliseks eeskujuks oli Pariisi Kommuun, on proletariaadi diktatuuri kõige parem vorm.

Kommunistliku Internatsionaali esimese kongressi teesides näitab Lenin Kommuuni tähtsust ses suhtes: "... ta tegi katse purustada, lõhkuda kuni alusteni kodanlik bürokraatlik, kohtulik, sõjaline, politseiline riigiaparaat, asendades selle tööliste massilise omavalitsusliku organisatsiooniga, milline ei tundnud vahet seadusandliku ja täitva võimu vahel."[185]

Arvesse võttes Pariisi Kommuuni kogemusi rõhutas Lenin pärast veebruarirevolutsiooni Venemaal, et proletariaat meie maal peab looma mitte parlamentaarse vabariigi, vaid niisuguse, nagu oli Pariisi Kommuun. Iseloomustades seda Lenin märgib: "See võim on sama tüüpi võim nagu oli 1871.a. Pariisi Kommuun. Selle tüübi põhitunnused on:

---

185) В. И. Ленин, Сочинения, том 28, lk. 437

1) võimu allikas ei ole mitte seadus, mis parlamendi poolt on varem läbi arutatud ja kehtima pandud, vaid rahvamasside otsene algatus altpoolt ja kohtadel, otsene "võimuhaaramine", kui kasutada tavalist väljendust; 2) politsei ja sõjaväe, kui rahvast eraldatud ja rahvale vastuseatud institutsioonide asendamine kogu rahva otsese relvastamisega; riigikorda kaitsevad sellise võimu puhul relvastatud töölised ja talupojad ise, relvastatud rahvas ise; 3) ametnikkond, bürokraatia kas asendatakse jällegi rahva enda vahenditu võimuga või seatakse vähemasti erilise kontrolli alla, muutub mitte ainult valitavaks vaid ka vallandatavaks rahva esimesel nõudmisel, viiakse lihtsate volinike seisundisse..." [186]

Kommuun näitas kõigi maade proletaarlastele, et tal peab olema ühtne juhtimine, et tema võitlusstaabiks saab olla vaid revolutsiooniline marksistlik partei, ilma milleta proletariaadi võitlus on paratamatult määratud hukkumisele. "... proletaarse revolutsiooni võit, proletariaadi diktatuuri võit on võimatu ilma proletariaadi revolutsioonilise parteita... kui jätta proletariaat niisuguse parteita - tähendab ajada nurja proletaarne revolutsioon." [187]

Pariisi Kommuun näitas proletariaadile, kui tähtis on võita revolutsiooni poolele keskklassid, eriti talupoegkond.

Rahvusvahelise töölsliikumise ajalugu pärast Pariisi proletariaadi kangelaslikku epopöad näitas veenvalt, et

---

186) N. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, lk. 11

187) Lük (b) P ajalugu, lühikursus, lk. 319

II Internatsionaali oportunistlikud juhid pole midagi õppinud Kommuuni kogemustest.

Ainult vene bolševikud Lenini ja Stalini juhtimisel jäid lõpuni truuks Pariisi Kommuuni lipule, proletaarse revolutsiooni lipule. Ainult nemad näitasid kogu maailma proletariaadile, kuidas tuleb õppida Pariisi Kommuuni kogemustest ja kuidas neid kogemusi uutes ajaloolistes tingimustes süvendada ja edasi arendada, et saadud õpiseid edukalt rakendada proletariaadi ees seisvate ülesannete lahendamiseks, proletaarse revolutsiooni viduleviimiseks, proletariaadi diktatuuri kindlustamiseks.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena tekkinud Nõukogude paljurahvuseline riik on Pariisi Kommuuni tüüpi riigi uueks ajalooliseks kujuks, kõrgemaks astmeks proletaarset tüüpi riigi arengus. "Nõukogude vabariik on niisiis see otsitud lõpuks leitud poliitiline vorm, mille raamides tuleb teostada proletariaadi majanduslik vabanemine, sotsialismi täielik võit.

Pariisi Kommuun oli selle vormi ideeks. Nõukogude võim on selle edasiarendamine ja lõpuleviimine".[188]

Teise maailmasõja tulemusena tekkinud rahvusvahelises olukorras sai võimalikuks proletariaarset tüüpi riigi uus vorm - rahvademokraatlik riik, mis täidab edukalt proletaarset tüüpi riigi ajaloolisi funktsioone.

Kõik see kinnitab Lenini ettenägelikke sõnu: "Üleminek kapitalismilt kommunismile ei jäta muidugi andmata poliitiliste vormide suurt küllust ja mitmekesisust, kuid

---

188) J.V. Stalin, Teosed 6. köide, lk 120

nende olemus on seejuures paratamatult üks: proletariaadi diktatuur." [189]

Kõik see rõhutab omakorda, kui elulised on Pariisi Kommuuni kogemused ja õppetunnid tänapäeval, millal "... kapitalismi ajastu läheneb lõpule", millal "...kõik teed viivad kommunismile", nagu väljendas sm. Molotov Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäeva kõnes.

Tänapäeval lehvib Pariisi Kommuuni lipp, proletaarse revolutsiooni lipp võidukalt võimsal Nõukogudemaal ning rahvademokraatia maades, olles kapitalistlike maade proletaarlaste julgustajaks ja innustajaks, kes peavad rasket võitlust ameerika ja inglise imperialistlike sõjaõhutajate vastu, rahu , demokraatia ja sotsialismi eest.

---

189) V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, lk. 128

Kasutatud kirjanduse loetelu.

Marusismi-leninismi klassikute teosed.

1) К. Маркс, - Гражданская война во Франции, Ленинград 1951

2) K. Marx - Klassivõitlus Prantsusmaal aastail 1848-1851, Tallinn 1951.

3) К. Маркс - Первый наброск к „Гражданской войны во Франции", Архив Маркса и Энгельса, том III (VIII), Москва 1930 (Архив Маркса - Энгельса, том III (VIII)

4) К. Маркс, - Письмо Анненкову от 28 декабря 1846 г., К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXV, лк. 21-32, Ленинград 1934 (К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXV)

5) К. Маркс, - Письмо Энгельсу от 20 июня 1870 г., К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXIV, лк. 355-356, Москва - Ленинград 1931 (К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXIV)

6) К. Маркс, - Письмо Кугельману от 4. февраля 1871 г. К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXVI, лк. 89-93, Москва 1935 (К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXVI)

7) К. Маркс, - Письмо Кугельману от 12. апреля 1871. г.
К. Марке и Ф. Энгельс, Сочинения, том XXVI,
ик. 105-106, Москва 1935.
(К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения том XXVI)

8) К. Маркс - Учредительный манифест Международного Товарищества Рабочих. К. Маркс и Ф. Энгельс, Избранные произведения, том I, ик. 335-343, Москва 1948
(К. Маркс, Ф. Энгельс, Избранные произведения, том I.)

9) К. Маркс, - Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта, Ленинград 1948

10) К. Marx, F. Engels, - Kommunistliku partei manifest, Tallinn 1951

11) К. Маркс и Ф. Энгельс, - Революция и контрреволюция в Германии, Москва 1940

12) Ф. Энгельс, - Эмигрантская литература, К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XV,
ик. 215-246, Москва 1935
(К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XV)

13) Ф. Энгельс, - К жилищному вопросу, К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XV ик. 1-81,
Москва 1935
(К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XV)

14) Ф. Энгельс, - Роль насилия в истории, К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, том XVI ик. 452-507
Москва 1937
(К. Марке и Ф. Энгельс, Сочинения, том XVI)

15) В. И. Ленин - Анархизм и социализм, Сочинения, том 5, lk. 300-303, Ленинград 1946.
(В. И. Ленин, Сочинения, том 5)

16) V. I. Lenin, - Euroopa lähendrikide loosungist, Valitud teosed I köide, lk. 606-609, Tallinn, 1945
(V. I. Lenin, Valitud teosed I köide)

17) V. I. Lenin - Kaksinvõimust, Valitud teosed, II köide, lk. 11-13, Tallinn 1946
(V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide)

18) В. И. Ленин - К истории вопроса о диктатуре, Сочинения том 31, lk. 314-344, Ленинград 1950
(В. И. Ленин, Сочинения, том 31.)

19) В. И. Ленин. - К итогам съезда, Сочинения, том 10, lk. 360-363, Ленинград 1947
(В. И. Ленин, Сочинения, том 10)

20) В. И. Ленин, - I конгресс коммунистического интернационала, Сочинения, том 28, lk. 431-453, Ленинград 1950.
(В. И. Ленин, Сочинения, том 28)

21) В. И. Ленин. - Критические заметки по национальному вопросу, Сочинения, том 20, lk. 1-34, Ленинград 1948
(В. И. Ленин, Сочинения, том 20)

22) V. I. Lenin - Kuidas ovjaniseerida võistlust, Valitud teosed II köide, lk. 202-208, Tallinn 1946
(V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide)

23) V. I. Lenin - Marksism ja ülestõus, Valitud teosed I köide, lk. 92 - 95, Tallinn 1946
(V. I. Lenin, Valitud teosed I köide)

24) В. И. Ленин, - Марксизм о государстве, Материалы по подготовке брошюры „Государство и революция", Ленинский сборник XIV, lk. 290-360, Москва 1930
(Ленинский сборник, том XIV)

25) В. И. Ленин. - К. докладу о Парижской Коммуне, Выписки из книги Лиссагэ „Современная Франция" о Тьере в годы 1870 - 1871
Ленинский сборник том XXVI, Ленинград 1934, lk. 59-60
(Ленинский сборник, том XXVI)

26) В. И. Ленин, - Памяти Коммуны, Сочинения, том 17, lk. 111 - 115, Ленинград 1948
(В. И. Ленин, Сочинения, том 17)

27) В. И. Ленин, - Письма из далека, Сочинения, том 23, lk. 289 - 333, Ленинград 1949
(В. И. Ленин, Сочинения, том 23)

28) В. И. Ленин, - План чтения о Коммуне, Сочинения, том 8, lk. 108 - 182, Ленинград 1947
(В. И. Ленин, Сочинения, том 8)

29) V. I. Lenin - Riik ja revolutsioon, Valitud teosed II köide, lk. 110 - 175, Tallinn 1946,
(V. I. Lenin, Valitud teosed II köide)

30) В. М. Ленин, - Тезисы об основных задачах I конгресса Коминтерна, Сочинения, том 31, lk. 160-177, Ленинград 1950
(В. М. Ленин, Сочинения, том 31)

31) В. М. Ленин, - Третий Интернационал и его место в истории, Сочинения том 29, lk. 279-287, Ленинград 1950
(В. М. Ленин, Сочинения, том 29)

32) В. М. Ленин, - Уроки коммуны, Сочинения, том 13, lk. 437-440, Ленинград 1947
(В. М. Ленин, Сочинения, том 13)

33) В. М. Ленин, - За деревьями не видят леса, Сочинения, том 25, lk. 230-235, Ленинград 1949
(В. М. Ленин, Сочинения, том 25)

34) J. V. Stalin, - Kohtumisest välismaiste töölisdelegatsioonidega, Teosed 10 köide, lk. 201-230, Tallinn 1950
(J. V. Stalin, Teosed 10 köide)

35) J. V. Stalin - Leninismi alustest, Teosed 6. köide lk. 69-184, Tallinn 1948
(J. V. Stalin, Teosed 6. köide)

36) J. V. Stalin - Leninismi küsimustest, Teosed 8. köide, lk. 13-86, Tallinn 1948.
(J. V. Stalin, Teosed 8. köide.

37) J. V. Stalin - Marksism ja rahvuslik-kolooniaalküsimus, Tallinn 1946

38) Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei ajalugu, lühikursus, Tallinn 1951
(ÜK(b)P ajalugu, lühikursus)

3.

Allikad.

39) Bolšaja Sovetskaja Enciklopedija, № 5, Vtoroje izdanie, Moskva 1950.

40) A. M. Molok - Pariižskaja Kommuna 1871 goda v dokumentah i materialah, Hrestomatija, Leningrad 1925
(A. M. Molok, Pariižskaja Kommuna v dokumentah i materialah)

41) Pervõi Internatsional v dokumentah, Pisõma deitelei Pervogo Internatsionala v dni Kommuny 1871 goda, Moskva 1933
(Pisõma deitelei Pervogo Internatsionala v dni kommuny)

42) Protokolõ Pariižskoi Kommuny, I, Moskva 1933
Protokolõ Pariižskoi Kommuny

43) Tsarskaja diplomatija i Pariižskaja Kommuna 1871 goda, Moskva - Leningrad 1933
(Tsarskaja diplomatija i Pariižskaja Kommuna)

44) Tõ. Volin - Pariižskaja Kommuna po donesenijam tsarskogo posla, Moskva 1926,
(Tõ. Volin, Pariižskaja Kommuna po donesenijam tsarskogo posla)

Monograafiad ja artiklid.

45) С. Айнберг - Загрязкола - „Красная афиша", к предистории Парижской Коммуны, Вопросы истории, № 4 1950, Москва
(Айнберг - Загрязкола - „Красная афиша)

46) С. Кан - О публикации протоколов Парижской коммуны, Вопросы истории № 3 1951., Москва

47) С. Кан - Проблемы истории Парижской Коммуны в новейшей литературе, Известия Академии Наук СССР Серия истории и философии Том III № 3, 1946, Москва

48) П. М. Керженцев - История Парижской Коммуны 1871. г., Москва 1940
(Керженцев, История Парижской Коммуны)

49) М. Машкин - К истории борьбы за коммуну в Версале 1870 - 1871 годах, Вопросы истории №6, 1949 Москва,

50) А. Молок - Германская интервенция против Парижской Коммуны 1871 года

51) А. М. Молок, - Парижская Коммуна 1871 года Ленинград 1927

53) А. Молок, - Рабочие Парижа в дни Коммуны,
Вопросы истории №3, 1957
Москва
(А. Молок, Рабочие Парижа в дни
Коммуны

54) М. Степанов - Парижская Коммуна
1871 года и вопросы тактики в
пролетарской революции,
Москва 1921

55) NNL Teaduste Akadeemia Ajaloo Insti-
tuut, Mss acq. II kõide,
Tartu 1946
(Mss acq. II kõide)

Sisukord.

Sissejuhatus. lk. 2

I Teine Keisririik Prantsusmaal ja Napoleon III impeeriumi kukutamine Pariisi proletariaadi poolt lk. 15-31

a) Teise Keisririigi periood lk. 15

b) Napoleon III-da kukutamine Pariisi proletariaadi poolt - lk. 27

II Töölismasside organiseerimise ja mobiliseerimise periood 4. sept. 1870 - 28. jaanuar 1871. a. lk. 32-65

a) Pariisi massiide revolutsioonilised organisatsioonid lk. 36

b) Pariisi töölismasside relvastamine lk. 43

c) Võitlus revolutsioonilise võimuorgani - Kommuni loomise eest - lk. 49

III Pariisi Kommuni - proletariaadi diktatuuri algidu lk. 66-127

a) Pariisi massiide ettevalmistused revolutsioonilisens rinnakuus Thiers'i reaktsioonilisele valitsusele lk. 66

b) Võimu ülemineku proletariaadi kässe 18. märtsil. Rahvuskaardi Keskkomitee võimul - lk. 74
c) Pariisi Kommuun võimul lk. 88
d) Pariisi Kommuuni tegevus aprillis - mais proletariaadi diktatuuri edasise arendamise suunas lk. 95
e) Kommuuni rahvaarvu baas - lk. 116

Lõppsõna lk. 128
Kasutatud kirjanduse loetelu lk. 134